

Den næste sag var:

Tredie behandling af forslag til lov om udskydelse af revisionen af lov nr. 264 af 27. maj 1950 om folkebiblioteker.

(Anden behandling findes i tidenden sp. 2072).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslaget sattes til forhandling.

Ingen bad om ordet.

Lovforslaget

vedtoges enstemmigt med 105 stemmer.

Formanden: Lovforslaget vil nu blive tilstillet statsministeren.

Den sidste sag på dagsordenen var:

Fortsættelse af eneste behandling af indstilling fra det af folketinget nedsatte udvalg vedrørende de i 1945—53 virkende parlamentariske kommissioners beretninger.

Forhandlingen genoptoges.

Alsing Andersen: Tingets medlemmer vil formentlig forstå, at jeg med tilfredshed hilser, at man nu endelig er nået frem til denne forhandling, som jeg har måttet vente på i 15 år. Der er ganske vist dem, der vil sige, at de første 5 år ikke kan regnes med. Jeg erkender også fuldtud, at det, så længe besættelsen varede, ikke var muligt at foretage den undersøgelse, som jeg naturligvis lige siden den 9. april 1940 selv har erkendt nødvendigheden af. Det er imidlertid en fejltagelse at tro, at jeg uden videre kan lade disse 5 år ude af betragtning. Det samme gælder statsminister Stauning i den tid, han oplevede af besættelsen, og udenrigsminister Munch, der oplevede hele besættelsestiden. Forholdet var jo nemlig det, at der ikke gik mange dage efter den 9. april, før vi mærkede den hviskekampagne af mistænkeliggørelse, der senere trådte så højlydt frem, uden at vi under de daværende forhold havde nogen virkelig mulighed for at tage til genmæle.

Efter at befrielsen var en kendsgerning, har jeg altså måttet vente yderligere 10 år — ti år — før sagen kan bringes til afslutning gennem en afstemning i dette høje ting. Jeg beder om, at man ikke misforstår disse bemærkninger. Jeg agter ikke at klynke. Jeg kender vilkårene, når man har været i en politisk frontstilling i en sådan situation. Mine ord rummer heller ingen bebrejdelser mod de skiftende parlamentariske kommissioner, hvis omfangsrige og vanskelige arbejde jeg fuldtud forstår. Jeg ønsker blot at minde om disse omstændigheder, som jeg naturligvis ikke har kunnet være ligegyldig overfor, selvom en del medborgere har ment at kunne tage let på denne side af sagen.

Jeg kan selvfølgelig kun være tilfreds med, at samtlige medlemmer af det folketingsudvalg, der nu har afgivet indstilling i sagen, er enige om at konstatere, at der ikke for nogen ansvarlig persons vedkommende har været tale om landsforræderisk optræden. Man vil dog måske forstå, at dette ikke kan komme som nogen overraskelse for mig personlig.

Det er imidlertid heller ingen overraskelse for mig, at udvalgets medlemmer ikke har kunnet være enige om deres bedømmelse af begivenhederne og af det daværende ministeriums handle måde i alle forhold. Det ville have været mærkeligt, om så alvorlige begivenheder ikke skulle have fremkaldt meget forskellige stemninger og reaktioner både dengang og nu. Vi, der havde ansvar dengang, var klar over, at både det, der blev foretaget, og det, der ikke blev foretaget i de hektiske dage før den 9. april, ville blive bedømt ud fra forskellige synsvinkler og forudsætninger.

Det har derfor heller ikke rystet mig, at der til mindretallets indstillinger er knyttet kritiske bemærkninger. Men jeg må alligevel sige, at jeg er blevet ikke så lidt forbløffet over adskillige af de udtalelser, som de to ærede konservative medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf har fremsat i deres betænkning. Skønt de to ærede medlemmer er enige med de andre udvalgsmedlemmer i den konklusion, at der ikke skal rejses tiltale mod nogen, tillader disse to ærede medlemmer sig — jeg fremhæver: i modsætning til venstres ærede medlem-

[Alsing Andersen.]

mer og til deres egen konservative partifælle, det ærede medlem hr. Thestrup — at drage specielt mit navn frem i flere forbindelser, hvor de mener at der er begået fejl eller forsømmelser. Skønt formålet hermed er en gennemskuelig politisk spekulation, agter jeg naturligvis ikke at lade disse udtalelser stå uimodsagt.

Efter min mening er de to ærede konservative medlemmers fremgangsmåde først og fremmest et strålende vidnesbyrd om, hvor fremsynet man kan være, når man i ro og mag kan skue tilbage på 15 år gamle begivenheder. Derudover er det tydeligt nok, at de to ærede medlemmer har måttet gøre sig endog usædvanlig stor umage for at få stillet en redegørelse sammen, der kunne give et nogenlunde fyldigt indtryk.

Disse to ærede medlemmer har f. eks. fundet ud af, at det skulle skyldes forsømmelse fra min side, når tyske tropper kunne gå i land i Gedser, uden at told- og statsbanemyndighederne underrettede de militære myndigheder. Hvorfor nævner man kun Gedser? Fordi meddelelserne indløb normalt fra de andre landgangssteder. Det har man ikke brug for at nævne. Hvorfor det kikkede i Gedser, det kan de ærede medlemmer læse om i bilag til beretningernes bind III, side 392. Det skyldtes naturligvis, at overrumplingen forhindrede det vagthavende personale i at få afgivet nogen meddelelse, inden forbindelserne blev afbrudt. Jeg beklager, at jeg har måttet bruge tingets tid til at give oplysninger om denne ganske enkle sag. Men jeg har ikke på noget tidligere tidspunkt været ude for bebrejdelser på dette punkt. Det er en opfindelse, de to ærede konservative medlemmer har gjort 15 år efter begivenhederne i deres nidkærhed efter at finde angrebepunkter mod en politisk modstander.

Efter de to samme ærede medlemmers mening skulle jeg have begået en anden grov fejl ved den 8. april at have givet generalkommandoen ordre til at flytte et luftværnsbatteri til Rømø. Denne bebrejdelser har jeg heller aldrig tidligere været ude for. Det er også en af dagens nyheder fra 1955. Men jeg tilstår, at der er noget om de ærede medlemmers anklage. Der var nemlig virkelig tale om flytning af et luftværnsbatteri i de dage, ganske vist — såvidt

jeg husker — ikke til Rømø, selvom det diskuteredes, men til Ballum. Det var et spørgsmål, som man tillagde stor betydning i politiske kredse. Blandt andet blev det fremdraget på mødet mellem regeringen og partiformændene om aftenen den 8. april. Med den højtærede formands tilladelse vil jeg gerne læse et par ganske korte stykker af et referat af dette møde. Referatet findes i bilag til den første parlamentariske kommissions betænkning, de stenografiske referater, sp. 236. Referatet er skrevet af de to ærede konservative medlemmers partifælle, det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen. Det lyder således:

„Endvidere spurgte han“

— d. v. s. det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen selv —

„om det ikke ville være betimeligt at forsyne Rømø med luftskyts. De mange neutralitetskrænkelser, flyverne gjorde sig skyldige i over Rømø, gjorde det ønskeligt, at man havde luftskyts for at kunne forsvare neutraliteten.“

I henhold til det samme referat svarede jeg:

„Med hensyn til luftskyts til Rømø havde man fra ministeriets side sin opmærksomhed henvendt på sagen, og man var i færd med at bringe luftskyts til Ballum, der lå lige overfor Rømø, og måske ville man kunne flytte det til Rømø, hvilket dog vist var tvivlsomt.“

Efter den strenge målestok, de ærede konservative medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf i deres betænkning har anlagt overfor min formodede forbrydelse, går jeg ud fra, at det ærede konservative medlem hr. Halfdan Hendriksen ikke vil kunne benådes. Selvom det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen måske kan undgå at blive betegnet som anstifter, vil han naturligvis ikke kunne undgå i morgen i „Dagens Nyheder“ at blive tiltalt som medskyldig.

Jeg er dog overbevist om, at det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen trods alt har en lige så god samvittighed som jeg i denne sag. Forholdet er jo nemlig det, at det ærede medlem og jeg vidste, hvad det drejede sig om! Vi vidste, hvilken betydning det havde, at vi gjorde vort bedste for at varetage vore neutralitetsopgaver.

Den selvsikkerhed, hvormed de nævnte

[Alsing Andersen.]

ærede konservative medlemmer rejser denne anklage, dækker altså i virkeligheden over en interessant mangel på kendskab til de forhold, som de kritiserer.

Ud fra et lignende mangelfuldt kendskab til de daværende forhold kritiserer de to ærede medlemmer også, at jeg ikke i ministermødet „gik kraftigt ind for“, at generalkommandoens ønske om en række troppeforskydninger i Sønderjylland blev imødekommet mandag eftermiddag den 8. april. De ærede medlemmer har ganske ret. Jeg gik overhovedet ikke ind for dette ønske. Jeg frarådede tværtimod at imødekomme det, og jeg havde i forvejen meddelt generalkommandoen mine betænkeligheder. Mine motiver forklarede jeg også nogle få timer senere i det formandsmøde, som begyndte kl. 20. De var letfattede og efter min mening overbevisende, idet jeg hævdede, at det ville kunne opfattes som en farlig provokation på dette tidspunkt at iværksætte troppesamlinger og at rykke dem frem mod grænsen. Hvis Danmark ikke var i øjeblikkelig fare, kunne Tysklands diktator derved få et påskud til at gå i aktion mod Danmark. Mine kritikere har ret til at nære en anden opfattelse — hvad konsekvensen af deres opfattelse i almindelighed ville have ført til, skal jeg senere komme ind på — men de har ikke antydning af ret til at stemple denne min velbegrundede opfattelse som forsømmelse eller en saglig fejl.

De to ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf har også efter 15 års forløb fundet ud af, at jeg begik en fejl ved den beslutning, som blev truffet om grænsegendarmeriet. De ærede medlemmer formulerer det på den måde, at jeg bøjede mig for

„finansministerens krav vedrørende grænsegendarmeriets deltagelse i forsvaret.“

Hvad er forøvrigt meningen med denne dunkle sætning? Mon der er ret mange læsere eller tilhørere, der forstår, hvad det

egentlig drejer sig om? Det ærede medlem hr. Poul Møller og det ærede medlem hr. Tesdorpf har jo ellers ry for nok at kunne udtrykke deres tanker. Esaias Tegnérs kendte ord: Det dunkelt sagte er det dunkelt tænkte, gælder da heller ikke her. Tanken og hensigten er klar nok; man har ikke villet udtrykke den altfor brutalt — naturligvis ikke af hensyn til mig, men af hensyn til det indtryk, det kunne gøre på grænsegendarmerne.

Lad os da se lidt nærmere på denne forseelse, som jeg på forhånd tilstår mig skyldig i. Jeg mener, at det både politisk og militært var en rigtig beslutning ikke at lade hærens afdelinger rykke helt frem til grænsen. Nu opstod så det spørgsmål, hvad grænsegendarmerne skulle gøre i tilfælde af grænseoverskridelse. Spørgsmålet blev rejst af finansministeren, under hvem grænsegendarmeriet hørte, og jeg blev hurtig enig med finansminister Buhl om, at det ville være ganske hensigtsløst og uforvarligt at forlange, at grænsegendarmerne alene skulle tage det første stød. Det drejede sig om 300 mand, der ganske vist var bevæbnede med gevær, men som ikke var et militært korps. Disse 300 mand var oven i købet, som enhver ved, spredt i en række poster langs hele grænsen. Jeg gav da tilslutning til, at grænsegendarmerne ikke skulle indlade sig i kamp ved en eventuelt grænseoverskridelse, men udover at give melding om, hvad der måtte foregå, såvidt muligt skulle søge at slutte sig til hærens afdelinger og derefter optræde i forbindelse med dem. Det er denne afgørelse, jeg nu anklages for. Det må jo betyde, at de to ærede konservative medlemmer anser det for naturligt, at man havde givet grænsegendarmerne ordre til at ofre sig udfra en grå og stiv-sindet æreskodeks gående ud på, at der skal kæmpes uden hensyn til omstændighederne, også uden hensyn til de særlige omstændigheder, der gjaldt for dette korps. Jeg tilstår uden videre, at jeg ikke havde lyst til at vise et sådant mod på andres bekostning, og jeg er den dag i dag glad for, at jeg

[Alsing Andersen.]

var med til at træffe den kritiserede beslutning.

De to ærede medlemmer vil ikke give mig ansvaret for, at søværnet ikke blev sat i højeste beredskabstilstand den 8. april. Deres motivering herfor kan jeg imidlertid ikke acceptere. De mener — forøvrigt med rette — at det afgørende ikke kan være, om jeg ikke har benyttet det korrekte søværnstekniske udtryk, nemlig „sikrings-tjeneste 3“, men i stedet derfor har brugt udtrykket „alarmberedskab“. De ærede medlemmer mener, at her burde viceadmiral Rechnitzer have retledet mig. Jeg må bestemt afvise enhver antydning af, at jeg ikke skulle have været fortrolig med de tekniske begreber i denne forbindelse. Jeg beder det høje ting undskylde, at det skal være nødvendigt at komme ind på et så personligt defensorat, men det er åbenbart blevet nødvendigt for at undgå en mytedannelse på dette punkt. Jeg kan vanskeligt tænke mig, at de ærede medlemmer selv kan tro på rigtigheden af, hvad de antyder, når jeg oplyser dem om, hvad de ikke kan vide, at jeg personlig havde deltaget i udarbejdelsen af neutralitetsbestemmelserne og de forskellige søværnskommandoorder og i de udførlige og talrige diskussioner, som gik forud for den endelige formulering, samt at vi naturligvis i ministeriet efter krigens udbrud gang på gang havde haft lejlighed til at studere og bruge disse bestemmelser. Forholdet var simpelthen, at vi i vor daglige omgang krigsministeriet og marineministeriet imellem brugte disse udtryk, som de faldt os på tungen. Alle vidste jo, hvad de betød. Måske det også kan have betydning i denne forbindelse, at jeg henleder de ærede medlemmers opmærksomhed på det officielle dokument, betegnet „Beretning vedrørende søværnets forhold omkring den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940“, som søværnskommandoen afgav allerede den 9. maj 1940, altså nøjagtig en måned efter besættelsesdagen. I den officielle beretning, som jeg altså ikke har skrevet eller redigeret, står side 14:

„Chefen for søværnskommandoen gav ordre om *alarmberedskab*“, — der står ikke engang i denne officielle, trykte, velovervejede beretning fra søværnskommandoen det korrekte søværnsudtryk

„sikringstjeneste 3“. Der står såmænd *alarmberedskab*, altså nøjagtig det udtryk, jeg benyttede den 8. april i mødet med hærens og søværnets ledende officerer.

Løvrigt har jeg andre steder udtalt mig tilstrækkeligt om den meningsforskel, der opstod mellem afdøde viceadmiral Rechnitzer og mig om denne sag. Jeg henviser bl. a. til en udtalelse af mig til „Social-Demokraten“ den 16. november 1947. Flertallet af dette høje tings medlemmer vil forhåbentlig have forståelse for, at jeg ikke fordyber mig i dette punkt nu, da viceadmiralen ikke længere kan sige sin mening. Jeg kan imidlertid ikke lade være med i denne forbindelse at udtale min forundring og beklagelse over, at de to ærede konservative medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf under deres omtale af dette spørgsmål i betænkningen ikke har undset sig for at optræde som dommere, der oven i købet går så vidt, at de insinuerer, at viceadmiralen bevidst — *bevidst* — skulle have tilsidesat min ordre. Jeg håber, at de ærede medlemmer i deres lønkammer vil bede om tilgivelse for denne utilbørlighed overfor en embedsmand, der ikke længere kan forsvare sig. Efter det kendskab, jeg havde til viceadmiral Rechnitzer efter mange års samarbejde, vil jeg i hvert fald for mit vedkommende tilbagevise enhver insinuation af denne art.

Umiddelbart før vi den 9. april ved 5-tiden om morgenen kørte til Amalienborg for at drøfte den tyske regerings ultimatum med kongen, gav viceadmiralen — som allerede omtalt — ordre til *alarmberedskab* med tilføjelse af, at der ikke måtte skydes før efter nærmere ordre. Det bebrejdes mig nu, at jeg ikke gjorde indsigelse mod denne ordre. De to ærede konservative medlemmer, der til forskel fra os, der på stedet gennemlevede denne morgens hvirvlende og hastigt skiftende situationer, nu i ro og mag har kunnet studere materialet herom, skriver i denne forbindelse, at der derved opstod den situation,

„at danske søstridskræfter ikke måtte skyde før efter nærmere ordre, hvilket medførte, at de end ikke måtte sætte sig til modværg overfor uprovokerede angreb“.

Denne fremstilling giver et ganske forkert billede af forholdet. Det fremgår af

[Alsing Andersen.]

søværnskommandoens beretning, at denne ordre ikke blev sendt pr. radio til flådens styrker i søen — naturligvis ikke, for i så fald ville tyskerne kunne være blevet underrettet. Ordrens rækkevidde blev der- ved begrænset på afgørende måde. Dertil kommer — hvad der også fremgår af søværnskommandoens beretning — at jeg på et tidligere tidspunkt udtrykkelig havde været indforstået med som en selvfølgelig ting, at de af søværnets enheder, der måtte befinde sig ved eventuelle landgangssteder, skulle handle i overensstemmelse med de almindelige forholdsordrer, d. v. s. at de skulle tage kampen op med de midler, de havde til rådighed.

At jeg senere, før jeg kørte til mødet hos kongen, gav besked om, at der ikke måtte udstedes *yderligere* ordrer, før der ved mødet hos kongen var truffet beslutning om, hvilken holdning vi skulle indtage til den foreliggende situation, er for mig den dag i dag en selvfølge. Jeg så således på det, at det var min selvfølgelig pligt ikke egenrådigt at træffe beslutninger, der kunne foregribe de forestående forhandlinger på højeste plan. Jeg tænkte særlig på, at jeg ikke ved mine ordrer burde umuliggøre forhandlingen hos kongen ved at lade kampen bryde løs i havnen i umiddelbar nærhed af Amalienborg. De to ærede konservative medlemmer vil måske ikke kunne anerkende disse bevæggrunde. Det er der ikke noget at gøre ved. Jeg handlede i alt fald, som min samvittighed og min ansvarsfølelse bød mig.

Jeg vender mig så til et andet forhold, som meget forståeligt har fremkaldt nogen diskussion, men jeg troede ganske vist, at den forlængst var afsluttet efter de oplysninger, som er blevet givet. Det er altså ikke tilfældet for de to ærede konservative medlemmers vedkommende. De mener ifølge deres betænkning, at det må bebrejdes mig, at jeg ikke tog skridt til

„at placere de bemandede skibe således, at Øresund og Østersøen ikke var aldeles blottet“.

Østersøen — det står der — så at Østersøen ikke var aldeles blottet! Hvad mener de ærede medlemmer egentlig med det? Den bebrejdelse har jeg sandelig aldrig hørt noget om før i dag. Mon de nogensinde har gennemtænkt, hvad et sådant krav ville med-

føre for den danske flåde? Det kan jeg ikke tro. Nej, de ærede medlemmer vil være bedst tjent med at holde sig i Øresund. Under alle omstændigheder gør jeg meget gerne nogle bemærkninger om hele dette problem.

Jeg forstår så udmærket, at danske medborgere har stillet det spørgsmål: Hvorfor var den danske flåde — eller i alt fald en væsentlig del af den — dog ikke samlet om København for at være med til at forsvare landets hovedstad? Dette spørgsmål bygger imidlertid på en fejlagtig opfattelse af de opgaver, der i den pågældende situation påhvilede Danmark som neutralt land. Vor opgave var netop at bevogte vort territorium i størst mulig udstrækning, og derfor måtte flådens skibe placeres på de steder, hvor der var mest grund til at frygte neutralitetskrænkelser enten ved fremmede krigsskibes passage eller ved sammenstød mellem dem. Jeg vil i denne sammenhæng erindre om, at de danske gennemsejlingsfarvande ifølge international ret kunne passeres af fremmede krigsskibe også i krigstid, ja, det var endog tilladt fremmede krigsskibe at anløbe danske havne, forsåvidt disse havne ikke var krigshavne eller var spærret med miner eller andre forsvarsmidler.

Indtil den 9. april var der ingen ansvarlige, der tænkte sig, at København skulle være særlig udsat for neutralitetskrænkelser. Det ville derfor ikke have været rimeligt at holde flåden samlet om København; i så fald ville vi have forsømt de egentlige neutralitetsopgaver, hvilket afgjort ville have medført protester fra og muligvis forviklinger med de krigsførende parter.

I krigens første tid var gennemsejlingsfarvandene Store-Bælt, Lille-Bælt og Samsø Bælt de mest udsatte steder, og hovedparten af flådens skibe befandt sig derfor i disse områder samt i Aarhusbugten. Senere blev det nødvendigt også at sende orlogsskibe til farvandet omkring Skagen-Frederikshavn og til Jyllands vestkyst, for at der de flest mulige steder kunne være skibe til rådighed til hurtig optræden i tilfælde af neutralitetskrænkelser.

Jeg må vist ganske kort gå ind på en nærmere belysning af vilkårene dengang. Den 16. februar 1940 blev den tyske damper „Altmark“ angrebet af engelske torpedobåde inde i den norske fjord Jøssingfjorden.

[Alsing Andersen.]

Den 24. marts blev den tyske damper „Edmund H. Stinnes“ torpederet udfør Thorsminde på den jyske vestkyst. Disse to begivenheder og den tyske malmtransport i al almindelighed havde bragt både danske og norske vestlige territorialfarvande i søgelyset. Under hensyn hertil besluttede vi at forstærke den danske bevogtning i disse farvande. Derfor blev i slutningen af marts artilleriskibet „Peder Skram“, opmålings-skibet „Heimdal“ og 3 torpedobåde dirigeret til Skagen-Frederikshavn-Hirtshalsområdet, ligesom luftfartøjer blev sendt til Frederikshavn med ordre til dagligafpatrulivering af hele den jyske vestkyst.

Når dertil tages i betragtning, at vi måtte have en meget væsentlig styrke i Store-Bælt ved de danske minespæringer samt i det sydlige Kattegat, og at som sagt ingen fare syntes at true København før den 9. april, tror jeg, at det store flertal vil erkende, at de to ærede konservative medlemmers kritik ikke har nogen rod i de dengang tilstedeværende faktiske forhold.

Efter at jeg nu har svaret på den særlige kritik, som de ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf har fremført, vil jeg gå over til en almindelig omtale af de tre mindretalsbetænkninger. Det naturlige midtpunkt i dem alle er folketingets beslutning af 19. januar 1940. Jeg siger udtrykkeligt, at den er et naturligt midtpunkt, fordi jeg er ganske enig i, at en beslutning af den folkevalgte forsamling må være af afgørende betydning for en regering i et parlamentarisk, demokratisk land. Der har da heller ikke, hverken hos mig personlig eller hos mine kolleger i den daværende regering, været noget ønske om at tilsidesætte denne beslutning, naturligvis ikke. Jeg vil fremhæve dette, fordi der ikke skal være nogen uenighed mellem demokratiske partier om et sådant spørgsmål.

Mindretallene mener imidlertid, at den daværende regering ikke i tilstrækkelig grad efterlevede denne beslutning. Venstres ærede udvalgsmedlemmer udtrykker det på den måde, at regeringen ikke efterkom det påbud, som efter deres mening lå i beslutningen, og som måtte forstås således, at der blev skabt et neutralitetsværn, der

„kunne og skulle modsætte sig, at overrumpling fandt sted“.

De ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf udtrykker det på den måde, at regeringen undlod at drage omsorg for — hvad de mener vi var forpligtet til i henhold til beslutningen — at rigets værn

„i hvert fald var så stærkt, at landets regering i påkommende tilfælde kunne bevare sin handlefrihed og ikke skulle træffe beslutninger den 9. april om morgenen som krigsfanger“.

Det tredje mindretals, det ærede medlem Thestrups, motivering er af mere principiel karakter. Denne udtalelse vil jeg senere vende tilbage til.

Vi skulle altså have sørget for, at værnet havde været stærkt nok til at modsætte sig, at overrumpling fandt sted, eller efter den konservative formulering „i hvert fald“ så stærkt, at regeringen kunne undgå at forhandle som krigsfanger.

Hvem kan nægte, at det i princippet lyder rigtigt og attråværdigt? Derom kan der ingen diskussion blive. Og tænk, hvor de konservative udtalelser ligefrem klinger flot, når de lufter forargelse over, at regeringen — med en lille, men velberegnet overdrivelse naturligvis — måtte forhandle som krigsfanger! Ingen kan benægte, at der her er tale om et helt behændigt stykke journalistik.

Men hvor megen realitet er der i disse udtalelser? Jeg kan meget vel se, at sådanne udtalelser 15 år efter disse begivenheder kan lyde næsten indlysende. Det er naturligvis også meningen med dem. Befolkningen skal få det indtryk, at det hele var temmelig enkelt, og at det let kunne være ordnet, så Danmark havde undgået den skæbne, det fik, blot den daværende regering i troskab mod folketingets beslutning havde vist den fornødne vilje.

Må jeg da spørge venstres ærede medlemmer, hvordan deres udtalelse egentlig skal forstås. De taler om et værn, der

„kunne og skulle modsætte sig, at overrumpling fandt sted“.

Det lyder meget bestikkende. Men hvad er meningen? Mener de ærede medlemmer dermed, at de ville have haft et værn så stærkt, at det ved sin tilstedeværelse kunne have forhindret overfaldet? Det er jo det indtryk, der vækkes ved denne udtalelse. Men jeg kan vist slå fast, at dette ikke kan være meningen, eftersom de ærede medlem-

[Alsing Andersen.]

mer ved, at et sådant værn kunne Danmark ikke stille på benene, hverken til lands, til søs eller i luften — og jeg tilføjer: heller ikke, hvis vi havde haft det par regimenter mere at mobilisere, som venstre i 1937 foreslog udover regeringsforslaget. Jeg går altså ud fra, at venstres medlemmer — selvom det kunne se sådan ud — ikke kan mene, at overrumplingen kunne være forhindret. I så fald må meningen med udtalelsen være, at værnet skulle have været så stærkt, at der kunne være ført en virkelig kamp, skal vi sige et døgn, måske 2 døgn, for mere optimistiske kan de ærede medlemmer vel ikke være blevet, selvom der er gået 15 år? Til belysning af forskellen mellem venstres opfattelse og den daværende regerings opfattelse ville jeg altså gerne vide, om det er en sådan kamp, en slags eksistenskamp, måske i mindre format, men dog indtil den sidste modstand var brudt, som venstres medlemmer har tænkt sig at regeringen skulle have forberedt i henhold til folketingets beslutning. Eller hvor længe har venstres ærede medlemmer egentlig tænkt sig at den daværende regering skulle have ladet den danske befolkning bringe ofre i denne på forhånd udsigtsløse kamp, for at det af de ærede medlemmer opstillede formål: at modsætte sig overrumplingen, kunne siges at være opfyldt?

En besvarelse af tilsvarende spørgsmål er i endnu højere grad påkrævet fra de to ærede konservative medlemmer, der ville forhindre, at regeringen blev krigsfanger. Jeg tror, det vil interesserede befolkningen uhyre at få klar besked om, hvad man fra konservativ side ville have sat ind for at løse den af dem stillede opgave. Flotklingende fraser er nu engang ikke tilstrækkeligt til at klare dette spørgsmål. Jeg ved vel, at det i de første år efter den 9. april var god latin at forkynde, at blot Danmark havde mobiliseret eller haft sin sikringsstyrke indkaldt i rette tid, kunne vi ved vor modstand have spændt ben for Tysklands besættelse af Norge — ja, nogle var endda så optimistiske at mene, at Hitler så også ville have betænkt sig på at anfalde Danmark.

Men medlemmer af dette høje ting, der har fulgt med, må vel nu være blevet klar over, at dette var det rene hjernespind.

Den 9. april og i dagene forud var der sandelig ikke tale om noget tilfældigt, der kunne have været afværget, blot den elendige radikal-socialdemokratiske regering havde haft vilje og mandsmod nok. Det er nu historisk klarlagt, at Danmarks og Norges besættelse var en nøje planlagt, i alle enkeltheder forberedt nazistisk krigsforbrydelse, som det var den tyske nazismes hensigt at gennemføre trods al modstand, og som den vidste at den havde magtmidler nok til at gennemføre, bl. a. af den grund, at Tyskland kunne kaste sig over de to svage nordiske lande med hele sin vældige magt, fordi Tyskland ikke på det tidspunkt var engageret i andre krigshandlinger af betydning.

Fuldt vidende om, at situationen var således, har de ærede konservative medlemmer altså nu opstillet som formål for den daværende regerings politik, at den i hvert fald skulle have sørget for ikke at komme til at forhandle som krigsfanger. På denne baggrund kan det vel ikke være for meget forlangt at bede de ærede medlemmer om at give en nærmere forklaring på, hvordan de har tænkt sig denne opgave løst i den da foreliggende situation. Jeg beder dem om heller ikke at glemme at forklare, hvilke konsekvenser der ville have været tale om for landet og befolkningen ved gennemførelsen af en sådan opgave.

Jeg ser ikke rettere, end at der kun havde været to udveje. Enten måtte regering og rigsdag have forberedt deres flugt fra hovedstaden — hvorhen forøvrigt? Eller også måtte hovedstaden i meget god tid — det vil i virkeligheden sige fra krigens begyndelse — have været sat i stand til at udholde en længere kamp mod bombardementer både fra landsiden, fra søsiden og naturligvis ikke mindst fra luften.

Jeg tror, det vil virke afklarende på denne diskussion, dersom de ærede medlemmer er i stand til at meddele offentligheden deres synspunkt på dette spørgsmål. Lad så være, at de ærede konservative medlemmer udfra deres syn var rede til at lade vort land bringe de uhyre ofre i menneskeliv og materielle ødelæggelser, som denne politik ville have medført. Den radikal-socialdemokratiske regering var i alt fald ikke villig til at føre en sådan katastrofepolitik. Men hvad ville resultatet være

[Alsing Andersen.]

blevet med henblik på det specielle formål, som de ærede konservative medlemmer her har opstillet. Ja, jeg ser sådan på det, at netop ved en sådan politik ville den danske regering for alvor være blevet krigsfanger, og Danmark ville være blevet, efter usigelige lidelser og ødelæggelser, ikke alene et besat land, men et erobret land med alle deraf følgende konsekvenser, ikke mindst i den forstand, at besættelsen da straks ville have antaget de samme voldsomme former, som andre lande lærte at kende.

Ærede medlemmer ved, at det socialdemokratiske parti ingeniunde står på en defaitistisk linie. Det har vi vist, da udviklingen efter krigen desværre måtte føre til opbygningen af et nyt forsvarsapparat også i Danmark, og da Danmark under ministeriet Hedtoft sluttede sig til det forsvarspolitiske samarbejde gennem Atlantpagten.

Men situationen var ganske anderledes i 1939—40. Dengang stod Danmark — i modsætning til nu — ensomt, fuldstændig overladt til sig selv. Enhver vidste, at vore nærmeste venner, Norge og Sverige, ikke kunne hjælpe os militært. Vi havde desuden mere end een gang fået at vide, at England, der var det land, vi først og fremmest satte vor lid til, heller ikke kunne yde os hjælp.

Under statsminister Staunings besøg i London i 1937 udtalte udenrigsminister Eden til Stauning, at han var glad for, at Danmark ikke bad om løfter, idet England ville være ude af stand til at give løfter om bistand overfor de farer, der eventuelt kunne true fra tysk side.

Så sent som i januar 1940 — altså knap 2 måneder før den 9. april — havde daværende marineminister Winston Churchill en samtale med skandinaviske pressefolk i London. Ved den lejlighed blev han også spurgt om mulighederne for engelsk hjælp til de skandinaviske lande. Medens hans svar var positivt overfor Norge og Sverige, lød hans udtalelser angående Danmark således (bilag til betænkning I, de stenografiske referater, sp. 681):

„Jeg kan ikke bebrejde Danmark noget. De andre“ — dermed tænkte han på Norge og Sverige — „har dog en grav, over hvilken de kan fodre tigreren, men Danmark er så frygtelig nært Tyskland,

at det ville være umuligt at bringe hjælp. Jeg ville i hvert fald ikke påtage mig at garantere Danmark. Det gælder for Danmark om at balancere . . .“

Det gælder for Danmark om at balancere, det var Churchills ord 2 måneder før den 9. april. Denne udtalelse var udtryk for en realistisk bedømmelse af situationen, og det var udfra sådanne synspunkter, den daværende regering fandt det nødvendigt at handle. Vi anså det for vor opgave på bedst mulig måde at varetage de neutralitetsopgaver, som situationen pålagde os. Vi anså det for livsvigtigt at balancere — som Churchill udtrykte sig — i det storpolitiske spil. Vi måtte gøre alt for at holde Danmark udenfor det magtpolitiske opgør. Om denne opgave var der fuldstændig enighed i Danmark. Det var et håb, som ikke alene næredes af den daværende regering, men som var fælles for alle partier, ja, for de tre skandinaviske lande som helhed, at disse lande skulle kunne klare sig gennem vanskelighederne som neutrale lande ligesom under den første verdenskrig. Efter regeringens opfattelse var det imidlertid en vigtig forudsætning for, at en sådan politik kunne lykkes, at Danmark ikke viste altfor iøjnefaldende militær aktivitet, der kunne vække Tysklands mistanke. Trods den militære sagkundskabs gentagne henvendelser og forslag var vi derfor i ministeriet enige om ikke at foretage store indkaldelser, ligesom vi af samme grund gik imod at foretage særlige forsvarsanlæg eller troppe-samlinger i grænselandet.

Om denne politik var der ingen virkelig uenighed indtil aprildagene 1940. Jeg siger ikke dette for at skyde noget ansvar bort fra mig personlig eller fra den regering, hvoraf jeg var medlem. Det håber jeg heller ikke at nogen vil mistænke mig for. Men det hører virkelig med til billedet af tiden fra krigens begyndelse i september 1939 til begyndelsen af april 1940. Jeg mindes ikke, at der i hele dette tidsrum er rettet nogen henvendelse fra politisk side til regeringen om forøgede militære indkaldelser. Det ærede medlem hr. Thestrup havde ganske ret, hvis jeg forstod ham rigtigt, da han udtalte i går, at den politik, der blev ført, blev ført, uden at der blev protesteret derimod fra nogen side. Jeg kan sige tværtimod. Der var i virkeligheden udenfor militære

[Alsing Andersen.]

kredse en almindelig uvilje mod til stadighed at holde store styrker inde. Dette kan for mange nu synes uforståeligt. Men denne mentalitet var i og for sig meget let forklarlig, når man søger at genkalde sig hele situationen i sin erindring.

Efter at Polens modstand var knust i en håndvending, forløb hele vinteren uden større begivenheder. Dette styrkede naturligvis håbet om, at de nordiske lande bl. a. gennem en forsigtig militærpolitik skulle kunne holde sig udenfor opgøret. Men denne situation og den deraf opståede mentalitet har mindretallet ganske set bort fra, da de nu, med begivenhederne på sikker afstand, i 1955 har søgt at opstille de opgaver, som regeringen efter deres mening burde have løst i 1940 — altsammen forøvrigt i henhold til en beslutning, som ingen af mindretallets ærede medlemmer deltog i diskussionen eller afstemningen om, fordi de ikke var medlemmer af tinget dengang, en beslutning, hvis forudsætninger de derfor ikke har førstehåndskendskab til.

Da der fra den 4. april om aftenen syntes at være overhængende fare for, at krigen kunne komme til at berøre Danmark, var ministeriet enigt i den opfattelse, at det ville være uforsvarligt at lade de militære muskler spille. Der kom i de dage ikke så meget som en forespørgsel fra den tyske regering; der havde aldrig været rettet virkelige klager over dansk neutralitetspolitik. Ingen kunne have nogen anelse om den tyske regerings hensigter. Skulle vi i denne situation ved store indkaldelser, ved befæstningsarbejder og troppeforskydninger omkring grænsen og andre steder have givet de gale mennesker i naziregeringen i Berlin et kærkomment påskud til at beskyldte Danmark for, at det forberedte sig på at gå i tjeneste hos Tysklands modstandere? Skulle vi i denne situation, hvis indhold vi ikke kendte med sikkerhed, selv have kaldt lynet ned over os? Det radikal-socialdemokratiske ministeriums enige svar herpå var et afgjort nej. Dette ansvar vedkender vi os den dag i dag.

I anledning af det ærede medlem hr. Thestrups særbetænkning vil jeg først sige, at adskilligt af det, jeg allerede har sagt til de to andre mindretalsbetænkninger, jo også har gyldighed overfor det ærede medlem.

Det vil dog være rimeligt at gøre nogle yderligere bemærkninger til det ærede medlem hr. Thestrup. Det ærede medlem mener, at regeringen har handlet i strid med folketingets beslutning, fordi den ikke efter den 19. januar afsvor neutralitetspolitikken og gik over til at forberede et — jeg citerer efter det ærede medlems betænkning —

„egentligt forsvar mod et angreb fra tysk side med landets erobring som mål“. Jeg må bestemt afvise en sådan anklage som fuldstændig uberettiget. En sådan opgave havde folketinget aldeles ikke pålagt regeringen gennem den omtalte beslutning. Jeg kan forøvrigt ikke se, hvordan det skulle have været muligt for nogen dansk regering under de givne forhold — således som jeg allerede har skildret dem — og navnlig i den korte tid efter den 19. januar at tilrettelægge og gennemføre et så rendyrket eksistensforsvar, som det ærede medlem synes at have haft i tankerne. Endnu mindre kan jeg acceptere det ærede medlems betragtning, som jeg synes fremgår af hans betænkning om, at der i den daværende regerings forhold til folketingets beslutning skulle have været grundlag for en rigsretstiltale, dersom der blot ikke var gået så lang tid, og dersom statsminister Stauning og udenrigsminister Munch ikke i mellemtiden var afgået ved døden. Det ærede medlems tale i går gav mig et noget andet indtryk, vil jeg gerne have lov til at tilføje. Jeg forstod, at det ærede medlem i sin tale anlagde et rent politisk syn på begivenhederne, og jeg har derfor muligvis misforstået det ærede medlems udtalelser i betænkningen. Hvis det er tilfældet, vil jeg gerne sige, at jeg er ganske enig med det ærede medlem hr. Thestrup i de udtalelser, som han fremsatte i går, at der her er tale om et rent politisk spørgsmål, om modstridende politiske skøn udøvet af forskellige politiske partier.

Den dom, der her kan blive tale om, er en politisk dom afsagt af de danske vælgere. Jeg mener, at vælgerne allerede har dømt partierne imellem i denne sag, men hvis de konservative skulle føle trang til at få dommen appelleret ved næste valgkamp, skal vi være rede til at møde dem.

Hvad mener man iøvrigt med, at den daværende regering sad folketingets beslutning overhørig? Kan man for alvor mene,

[Alsing Andersen.]

at de daværende ministre havde lov til at føle deres samvittighed i orden ved uden hensyn til konsekvenser, som de anså for farlige for landet, at foretage store indkaldelser og andre militærforanstaltninger blot under henvisning til folketingets beslutning, der var truffet, 2½ måned før denne situation kunne forudses? Hvis vi havde handlet således, da kunne man med rette have beskyldt os for at dække os bag folketinget og for at have handlet uforsvarligt ved ikke at tage vort personlige ansvar. Jeg tør roligt sige, at intet medlem af den daværende regering opfattede sin stilling i de alvorlige dage så bekvemt. Jeg tør også sige, at næppe noget medlem af folketinget den 19. januar forestillede sig, at den beslutning, de stemte for, skulle være ubetinget bindende for, hvad der skulle foretages, når der blev tale om den nyere histories lumskeste overfald, foretaget af verdens stærkeste og mest hensynsløse militærmaskine.

Hvis vi havde handlet anderledes, end vi gjorde, og derved ganske hensigtsløst havde bragt Danmark og det danske folk ud i langt større ulykker end dem, vi har oplevet, ærede medlemmer, da kunne man med rette have anklaget os for fejl og ansvarsløshed, og jeg er såmænd heller ikke i ringeste tvivl om, at der nok skulle have rejst sig stærke røster herfor.

Derfor vil vi, der endnu lever, ikke stiltiende, men med god samvittighed overfor historien møde angreb fra politiske modstandere i denne sal.

Vi ved nemlig, at vi i disse tunge dage traf vore beslutninger ud fra en ærlig overbevisning om, hvad der tjente Danmark og det danske folk bedst.

Bøgholm: Den tale, vi lige har hørt, kan næppe siges at modsvare alvoren i den sag, der er til behandling. Jeg skal derfor kun gøre en enkelt bemærkning til det ærede medlem hr. Alsing Andersens tale. Det forekommer mig, at det ærede medlem ganske glemte, at flåden ved siden af den opgave at påse, at tekniske neutralitetskrænkelser ikke fandt sted, også havde en forsvarsopgave.

Den tale, vi har hørt, gav i hvert tilfælde ikke mig det indtryk, at en stærk og begivenhederne overlegen vilje herskede i de to

militære ministerier. Den gav mig det indtryk, at den selvstændige vurdering af begivenhederne, som den socialdemokratiske ordfører (Poul Hansen [Kalundborg]) talte om i går, ganske manglede i de militære ministerier, hvor man syntes at have indskrænket sig til at registrere andres afgørelser. Derimod var man måske mindre ferm til at registrere de mange tegn på den besættelse af landet, der nærmede sig.

Det hed i nogle optegnelser af dr. Munch under datoen den 7. april, at forsvarsministeren efter at have indhentet oplysninger meddelte, at alt syntes fuldstændig roligt. Dertil svarede det ærede medlem hr. Alsing Andersens egen beretning; men er forholdet da dette, at den danske efterretningstjeneste har svigtet i dagene op under den 9. april? Enhver, der har haft lejlighed til at gennemgå dokumenterne i denne sag, vil jo vide, at dette aldeles ikke er tilfældet. Oberst Lunding har både i sin trykte redegørelse og i sine udtalelser overfor kommissionsdomstolen givet meddelelse om, hvorledes han lige fra morgentimerne den 3. april har haft underretning om de tyske troppebevægelser mod nord. Mellem den 5. og 9. april var obersten i forbindelse med generalstaben mellem 8 og 10 gange i døgnet og altid med samme melding, men den danske forsvarsminister mente den 7. april at kunne meddele, at alt var roligt!

Den socialdemokratiske ordfører, det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg), sagde i går, at 19. januar-erklæringen udelukkede en forhåndsbeslutning om, at der ikke skulle kæmpes, men alt tyder på, at udenrigsminister Munch for sit vedkommende havde besluttet, at der ikke skulle kæmpes, og at forsvarsministeren handlede eller måske netop ikke handlede ud fra samme opfattelse. Det er ikke unaturligt, at der også under denne debat har været gjort hentydning til det såkaldte Rostockmøde. Jeg har haft lejlighed til en nøje gennemgang af de tyske dokumenter, og det er min bestemte opfattelse, at der i det foreliggende materiale intet er, der blot kan sandsynliggøre et Rostockmøde. Hvis sådanne aftaler var blevet truffet, kunne det vel ikke undgås, at de på den ene eller den anden måde ville have påvirket de tyske forberedelser til besættelsen af Danmark, men der er jo fra tiden omkring midten af

[Bøgholm.]

marts intet, der tyder på, at de tyske forberedelser er blevet ændret på nogen som helst måde.

Lad mig yderligere tilføje, at Hitler den 12. marts havde udstedt en personlig ordre om, at ingen udenfor værnemagten måtte beskæftige sig med forberedelserne til Danmarks besættelse, og at Kanstein den 9. eller 10. april havde en lang samtale med Himmler, der end ikke anede, hvem der sad på de politiske poster i Danmark.

Dr. Munch for ikke på politisk stimandsfærd. Han fejlede, og hans politiks sammenbrud førte ulykken over Danmark, men han handlede ud fra sin dybeste overbevisning om, hvad der var bedst for landet, og måske netop heri ligger tragedien Munch. Han førte sin egen overbevisnings politik uden hensyn til, at han var udenrigsminister i et parlamentarisk styret land. Jeg tror, at historiens opfattelse af dr. Munch vil blive den, at for ham var det vigtigste af alt, at der ikke blev kæmpet. Jeg er naturligvis ganske klar over, at man imod denne opfattelse vil kunne fremføre de udtalelser, som daværende forsvarsminister Munch fremsatte i folketinget i marts 1915 under den første verdenskrig, hvor han sagde, (folketingets forhandlinger 1914—15, sp. 3578):

„Det er nødvendigt, at regeringen holder de militære midler, hvorover landet råder, således beredt, at de i fornødent fald kan anvendes til at håndhæve de rettigheder og opfylde de forpligtelser, Danmarks stilling som neutral stat medfører. Ud fra denne opfattelse har regeringen handlet.“

Dette hindrede dog ikke, at dr. Munch tre fjerdingår tidligere havde været rede til at lade Tyskland opføre batterier på dansk område.

Den, der gennemgår de parlamentariske kommissioners desværre altfor ufuldstændige beretninger om, hvad der foregik i den første uge af april, vil næppe kunne undgå at få den opfattelse, at for den daværende

udenrigsminister trådte alle andre hensyn tilbage end dette ene: komme, hvad komme vil, der må ikke blive kamp. Viljen i ministeriet i foråret 1940 hed dr. Munch, thi for Stauning var tilbagegangsperioden allerede begyndt. Regeringen Stauning-Munch var blevet en regering Munch-Stauning.

Da dr. Munch i foråret 1939 afviste den socialdemokratiske svenske udenrigsminister Sandler's tilbud om militære aftaler og i stedet sluttede ikke-angrebspagt med Tyskland, var han dermed slået ind på den vej, der skulle føre frem til den 9. april. De advarsler, som både Stauning og dr. Munch op gennem årene havde fået fra engelsk side, og som det ærede medlem hr. Alsing Andersen synes at glemme, var blevet afvist, og dette er den virkelige baggrund for de så ofte citerede ord af den daværende marineminister Churchill fra foråret 1940.

Danmark havde valgt, det havde valgt den ubeskyttede neutralitetspolitik, der måtte give det nådeløst i Hitlers vold. Dr. Munchs politik havde sejret over den begyndende forsvarsvilje hos det danske socialdemokrati. For mig er der ingen tvivl om, og jeg skal gerne erkende dette, at endnu i dagene før den 9. april stod der et folkeflertal bag regeringens politik, men det var et folkeflertal, der ikke kendte og ikke kunne kende det danske gesandtskabs indberetninger fra Berlin, og det bør i denne forbindelse vel heller ikke overses, at vi i Danmark ikke har det direkte demokrati. Det er valg, men ikke folkeafstemninger, der afgør tingene. Det er en parlamentarisk opgave at udforme landets politik; regeringen er kun det udførende organ for folketingets vilje, og derfor måtte 19. januar-erklæringen være forpligtende for alle med et politisk ansvar, men udenrigsminister Munch førte sin politik uden hensyn til rigsdagens vedtagelse. Derom taler hans ret tvetydige forklaring om sin indstilling overfor gesandt Zahles indberetninger fra 4. april.

Ganske afgørende for bedømmelsen af dr. Munchs ansvar synes mig imidlertid

[Bøgholm.]

den dépeche, v. Renthe-Fink sendte sin regering den 8. april kl. 19, og hvori det hedder, at det i ministermødet var blevet overvejet ikke at bøje sig helt uden kamp for eventuelle militære forholdsregler fra Tysklands side, men føre en skinkamp for således at slå fast, at Tyskland havde anvendt magt. Den tyske gesandt telegraferede:

„det gjorde stærkt indtryk på ministeren, og han vil efter min mening i aften på ministermødet gøre sin indflydelse gældende i den retning, at den danske regering, såfremt det skulle blive nødvendigt at stille militære krav, i sidste instans giver efter for disse under protest, men uden at yde militær modstand“:

d. v. s. at den tyske gesandt i København kunne efter en samtale med den danske udenrigsminister meddele, at ministerrådet havde drøftet en skinmodstand, og at udenrigsministeren efter samtalen måtte antages at fraråde dette. Denne samtale understregede, at udenrigsministeren havde forladt selve det parlamentariske grundlag for dansk udenrigspolitik, og hvis man vil kaste et blik på de militære forhold op under den 9. april, vil man finde, at såvel i Sønderjylland som i Store-Bælt lå det således, at alt var lagt tilrette på, at den politik, der var udenrigsministerens: at komme, hvad komme ville, et dansk forsvar skulle ikke være muligt, måtte blive den bitre nødvendighed i morgentimerne den 9. april.

Det er ejendommeligt, når man tænker på flådens forhold og der navnlig ser på Store-Bælt, at den danske flådeofficer, som havde ansvaret, ikke blev indkaldt til at afgive forklaring for de parlamentariske kommissioner. I Store-Bælt var det jo forbudt at foretage rekognoscering. Forholdet for den del af flåden, der lå i Aarhusbugten, var nøjagtig det samme: det blev forbudt at foretage rekognoscering. Således samler sig da billedet af det, der skete den 9. april. I dette land, i dette folk var der ikke politikere på ansvarlige poster eller blot indenfor de demokratiske partier, der gik fremmed ærinde. Vi kan afvise talen om, at et Rostockmøde med alt det, der knytter sig til dette, skulle have fundet sted.

Tilbage bliver imidlertid, at den politik,

der var regeringens, og hvori den stærke vilje ikke var forsvarsministeren, men udenrigsministeren, at denne politik var en politik i stik modstrid med den vedtagelse, der få måneder i forvejen havde fundet sted i det høje ting, og jeg gad vide, om nogen fra denne talerstol vil gentage det, der i denne tid så ofte er blevet sagt mand og mand imellem til undskyldning, at det var ikke alvorligt med denne vedtagelse. Læser man ordene, som de faldt i det høje ting, eller har man haft lejlighed til at høre den afdøde socialdemokratiske ordfører Hartvig Frisch tale om dette, da ved man, at det var alvorlig ment tale, der blev ført af Hartvig Frisch. Denne tale, som oppositionen sluttede sig til, og hvorom regeringen kunne sige, at den dækkede også dens opfattelse af tingene, denne tale blev svigtet af de ansvarlige den 9. april.

Oluf Pedersen: Den betragtning, det ærede medlem hr. Thestrup fremsatte i går, og som gik ud på, at det, der forelå her, var et politisk spørgsmål om ansvaret for; hvad der fra dansk side skete den 9. april og før den 9. april, er jeg enig med det ærede medlem i, og jeg er også enig med ham i, at der utvivlsomt var et politisk flertal her i landet for den politik, der blev ført, og for den beslutning, der blev truffet om, at man skulle bøje sig for overmagten. Derimod har det forundret mig meget, når jeg har set den udlægning, der fra visse sider gøres af beslutningen i folketinget den 19. januar 1940 for derved at lægge et særligt ansvar på det ærede medlem hr. Alsing Andersen. Jeg blev om aftenen eller natten den 18. januar kaldt herind for at tage stilling til denne udtalelse, og for mig var der ikke noget problem. Det var jo ligetil, at alle, som ville prøve på at krænke vort fædrelands frihed og ret, dem slog vi ihjel, det er da klart, men jeg havde ærligt talt ikke regnet med, at det skulle kunne betragtes som en opfordring til regeringen til, at den skulle tabe hovedet. Tværtimod var det modsatte forudsætningen for, at jeg stemte for denne udtalelse.

Jeg synes ikke, at det konservative flertal kan være deres optræden overfor det ærede medlem hr. Alsing Andersen bekendt. For det første gør jeg opmærksom på, at i 1945

[Oluf Pedersen.]

blev der nedsat en parlamentarisk kommission til undersøgelse, og det vandt tilslutning, også fra konservativ side, at det skulle være en parlamentarisk kommission; jeg tror ikke, der var nogen, der ville have givet tilslutning til det misfoster af en folkedomstol, som det ærede medlem hr. Aksel Larsen talte om i går. Forøvrigt kom jo i 1945 både dansk samling og kommunisterne og naturligvis også de konservative med i denne kommission, og der var jo adgang til at foreslå, at der blev rejst rigsretssag; det var jo kommissionens eneste opgave forøvrigt, uafhængigt af hvordan den var sammensat.

Dernæst gør jeg opmærksom på, at den første kommission havde fået til opgave både at undersøge og at tage stilling til, om man skulle foreslå, at der blev rejst rigsretssag, og i betænkningen af 4. oktober 1945 går de konservative — og der var 4 konservative med i kommissionen, dog ingen af de nuværende — såvel som alle vi andre i kommissionen ind for, at der ikke skulle rejses rigsretssag. Da havde man drøftet alt vedrørende den 9. april, men man tog naturligvis fra alle sider forbehold for det tilfælde, at der under den videre behandling kom nye punkter frem her. Og mig bekendt foreligger der ikke noget nyt vedrørende den 9. april, som giver nogen begrundelse for, at der skulle rejses rigsretssag nu.

Jeg synes dog nok, at når man for 9 år siden undlader at rejse sag og så kommer 9 år efter og vil have, at der heller ikke nu skal rejses sag, men at der, uden at man rejser sag, skal fældes dom over det ærede medlem hr. Alsing Andersen, så er det mere, end hvad der er forsvarligt. Jeg synes ikke, det bliver mindre ondskabsfuldt, når man samtidig falder over Stauning og Munch. De skal jo også dømmes; d. v. s. da de er døde, skal de gå fri. Jeg synes ikke, det er en smuk handling, og jeg kan ikke se det som andet end en forkastelig partipolitisk spekulation. Må jeg sige, at jeg for mit vedkommende ser det således, at det tjener det ærede medlem hr. Thestrup til ære, at han ikke vil være med til dette, og jeg vil gerne vide, om der er andre konservative, som er med på hans hold, og hvem de er. Jeg synes, at den tid snart må være inde,

da det ærede medlem hr. Alsing Andersen bør have oprejsning, bl. a. fordi man i 1947 tvang ham til at gå ud af regeringen, fordi hans sag var til undersøgelse. Jeg tror fortsat, at det var rigtigt, at vi fik undersøgelse ved parlamentariske kommissioner, fordi det netop er en politisk sag, og da ingen af angriberne er afskåret fra at foreslå, at der rejses rigsretssag, synes jeg ikke, de har noget at bebrejde nogen.

Nu hørte jeg i går nogle yderst besynderlige taler, og jeg vil ikke nægte, at de har stødt mig. Det var, ligesom der blev sagt, at overfaldet på Danmark den 9. april var noget, der skulle have krænkert Danmarks ære. Jeg forstår ikke den tale; det undrer mig, at en sådan nazistisk lære kan doceres her i tinget. Jeg hørte også, at det ærede medlem hr. Aksel Larsen rettede nogle voldsomme angreb imod det politiske samarbejde, der eksisterede under besættelsen, og som hans parti, nazisterne og bondepartiet jo var udenfor. Men det nationale samarbejde bliver ikke mindre værdifuldt ved hans angreb. Det er fuldkommen sindsforvirret at tale om, at vi under besættelsen havde magten her i landet. Vi var besat, og det eneste, vi havde, var samarbejdet; det var, hvad vi havde at klynge os til. Jeg kan godt sige, at vor magt var så begrænset, at vi nødigt indrømmede overfor os selv, hvor svag den var. Men jeg kan ikke se, at besættelsen var nedværdigende for Danmark; jeg siger tværtimod: netop i de tunge dage så vi et sammenhold, der tjener det danske folk til ære. Og for mig er det så skærende falsk, når jeg hører det ærede medlem hr. Aksel Larsen tale om, at vi udleverede kommunisterne til tyskerne. Den eneste mulighed, vi havde, var at prøve på at mildne deres kår; afgørelsen lå jo andetsteds.

Under et sådant samarbejde kunne naturligvis ikke alle være enige; der skete også meget i den tid, som jeg ikke syntes om, det gælder udtalelser og det gælder handlinger. Det, der her skal tages stilling til, er jo heller ikke en godkendelse af, hvad der skete under besættelsen, men kun, om der er grund til at rejse rigsretssag, og jeg mener ikke, der kan være grundlag for nogen sag. Men jeg mener ikke, grundlaget er bortfaldet, fordi Stauning og Munch er borte; efter min vurdering ville man tværti-

[Oluf Pedersen.]

mod, hvis de havde været her, med rette have kunnet takke dem for det hårde job, de havde sammen med andre — jeg nævner i den forbindelse to navne; jeg nævner Vilhelm Buhl, og jeg synes også, jeg vil nævne en embedsmand, som havde et hårdt job i den tid, nemlig minister Svenningsen.

Der næst et par ord om mit bidrag til de parlamentariske kommissioners beretninger; det er jo nogle hundrede sider i protokollerne fra samarbejdsudvalget.

Jeg kan ikke lide, at offentliggørelsen indledes med, at Vilhelm Buhl i et brev meddele, at protokollaterne ikke er godkendt, for det fremgår af dem, det står på dem. Vi kunne jo overhovedet ikke godkende protokoller i tyskertiden, det måtte være sådan, at enhver kunne løbe fra det hele, og at jeg oven i købet måtte kunne påstå, at der var ikke noget af det, jeg havde skrevet, som passede. Jeg forstår godt, at man i en fælleserklæring frasiger sig ansvaret for, hvad der står, men det har stødt mig lidt, at man samtidig ligesom beklager sig over det arbejde, man har været med til under besættelsen, det synes jeg ikke der er nogen grund til. Det blev vel skrevet i forbindelse med den rus, der kom med befrielsen, og desværre skete der jo under denne rus meget, som var værre endnu. Efter min mening var der nogle, som dengang blev behandlet urimelig hårdt, og andre, som der ligefrem blev begået uret imod.

Jeg kan derfor ikke være uenig i meget af den kritik, der er rettet imod retsopgøret, medens jeg dog mener, at andre dele af kritikken rammer ved siden af. Derimod anser jeg det for håbløst, hvis man nu vil begynde at bøde derpå; så tror jeg, man vil komme til at gøre ondt værre. Jeg beklager i allerhøjeste grad, at modstandsbevægelsen i Danmark ikke — i modsætning til modstandsbevægelsen i Norge — da befrielsen kom, sagde, at nu var dens opgave løst, og derefter overlod resten til de parlamentariske og lovlige myndigheder. Men heldigvis har vi jo i dag igen fået folkestyret i højsædet.

Der er en bemærkning, som jeg finder anledning til at gøre i anledning af begivenhederne omkring den 9. april, idet man

nu, også her i tinget, gang på gang siger: aldrig mere nogen 9. april! Det er, som om folk er lidt virkelighedsfjerne. Jeg holder mig til generalerne, og jeg ser i „Berlingske Tidende“, at generalerne siger, at krigen med nutidens krigsmidler kan føre til folkeudslettelse. Jeg tror ikke, at det vil mildnes ved nok så meget militær, jeg tror ikke, at nok så mange ofre ville kunne hindre denne udslettelse, hvis der kom en krig, og derfor tror jeg for så vidt, at man nu med større ret end nogensinde kunne sige med Hørup: Hvad skal det nytte? Jeg tror, det er helt andre kræfter, der skal råde, når det kommer til at gælde, om vort land skal bestå eller gå under; jeg tror, det er kræfter på linie med dem, der udfoldede sig under besættelsen i det nationale sammenhold.

Ole Bjørn Kraft: Må jeg indlede de bemærkninger, jeg har til hensigt at gøre, med at sige, at jeg er enig i den indstilling, som mine to partifæller, det ærede medlem hr. Tesdorpf og hr. Poul Møller, har givet. Jeg synes, at de har været fuldt berettiget til at fremdrage de synspunkter, de har gjort gældende, og jeg er også af den opfattelse, at de i alt væsentligt har ret i, hvad de har sagt.

Jeg kan ikke nægte, at jeg blev meget skuffet over den tale, det ærede medlem hr. Alsing Andersen holdt. Jeg tror, at vi alle her i tinget, både vi, der var modstandere af det ærede medlem, og de, der ikke var det, er glade for, at denne sag er ved at få sin afslutning, og at mange har haft en stærk personlig medfølelse med det ærede medlem. Men det burde ikke have ført det ærede medlem til i dag at lade, som om der ikke er noget som helst grundlag for kritikken imod ham. Det har skuffet mig ganske overordentligt, at han virkelig tror, at de synspunkter, som vi har gjort gældende fra konservativ side i denne sag, er en politisk spekulation. Det burde det ærede medlem have holdt sig for god til, for han ved, med hvilken alvor det konservative folkeparti altid har set på disse spørgsmål. Det ærede medlem har ret til at søge at tilbagevise anklagerne og at fremføre de argumenter derfor, som han kan have, men han har ikke nogen ret til — og han burde ikke have gjort det i den situation, hvori han selv

[Ole Bjørn Kraft.]

befinder sig — at anvende de udtryk, han brugte. Det ærede medlem har ingen grund til at behandle sagen overlegent.

Når jeg har bedt om ordet her i dag, var det — da jeg tegnede mig i går — for at fremsætte nogle generelle bemærkninger, thi det er måske sidste gang, at vi her i folketinget får en lejlighed til ikke blot at drøfte, hvad der hændte selve den 9. april, men også til at gøre nogle synspunkter gældende med hensyn til hele den politik, der gennem 1930erne førte op til den 19. januar og fra den 19. januar til den 9. april. Det er der da også flere af talerne, der har gjort, stærkest måske det ærede medlem hr. Skytte, der på de radikales vegne — og det var jo, hvad man kunne vente — i virkeligheden har stillet sig på det standpunkt, at i den bedste af alle verdener havde Danmark den 9. april den bedste af alle regeringer; at alt, hvad Danmark gjorde op til den 9. april, hele den politik, som vi førte, er uklanderlig, vi kunne ikke have gjort andet, og når det fik det beskæmmende resultat — som det ærede medlem dog ikke helt vil se bort fra at det var — er det ikke vor skyld, vi kunne ikke have ændret begivenhedernes forløb.

Jeg betragter dette synspunkt som fuldstændig urimeligt og uvirkeligt, og det er for mig i virkeligheden ganske uforståeligt, at vi endnu i denne sal skal høre synspunkter af denne art gjort gældende. Det ærede medlem hr. Alsing Andersen var naturligvis ikke så langt ude, men alligevel var der i hans tale den samme tone: at der ikke var begået nogen fejl, der var ikke nogen fejl, hverken i den politik, Danmark havde ført, eller i de handlinger, der var blevet foretaget. Det ærede medlem sagde: Skulle det virkelig være således, at fordi folketinget havde vedtaget en resolution, skulle regeringen være fuldstændig bundet og ikke kunne handle efter sit eget ansvar. Naturligvis ikke! Hvem i alverden vil med sin fornuft i behold mene, at en regering ikke i en bestemt politisk situation, hvor rigets velfærd står på spil, må handle efter sin samvittighed og tage konsekvenserne deraf både med hensyn til den bedømmelse, som handlingerne får, og, hvis man overskrider sin beføjelse,

eller hvis man undlader at gøre, hvad man skal gøre, da med hensyn til den dom, som loven kan give den. Ingen vil bestride det. Men det er jo ikke det afgørende. Det afgørende er, at når der var alvor bag 19. januar-erklæringen, så burde man have levet op til denne erklæring. Der er et stort spring fra det, det ærede medlem hr. Alsing Andersen har sagt, og til fuldstændig at handle, som om 19. januar-erklæringen aldrig nogensinde var afgivet. Denne 19. januar-erklæring var jo nemlig en erklæring, som vi alle tog meget alvorligt. Jeg havde den ære at sidde i dette høje ting på det tidspunkt, og jeg må sige, at den tale, der den 19. januar gjorde stærkest indtryk på mig, var den socialdemokratiske ordførers tale, og med formandens tilladelse vil jeg gerne citere bare et par sætninger af Hartvig Frischs tale. Han sagde (folketingets forhandlinger 1939—40, sp. 2140):

„Til underbyggelse af denne politik er hele det danske folk og herunder den arbejderklasse, på hvis vegne mit parti taler, rede til at sætte ind alt, hvad vi råder over af produktivkraft og snilde, af udholdenhed og magtmidler, for at bevare vort land frelst og frit.“

Og han slutter med at sige, at selvom vi i mange ting kan have forskellige anskuelser,

„så bøjer vi alle vore viljer sammen for det ene store mål: Danmarks fred, frihed og selvstændighed.“

Vil det ærede medlem hr. Alsing Andersen virkelig mene, at det, vi gjorde i tiden, fra de første foruroligende meddelelser kom, og indtil den 9. april, er i overensstemmelse med den dybt gribende appel til folkelig indsats og vilje til at forsvare friheden, som den socialdemokratiske ordfører afgav den 19. januar? Det kan ikke være rigtigt.

Jeg skal derfor derefter vende mig til spørgsmålet, om det nu også er rigtigt, at der ikke havde været noget som helst andet at gøre end det, man gjorde, om der ikke havde været dog en mulighed for at føre en anden politik, med et andet resultat. Heroverfor vil jeg gerne sige, at man bør undersøge, hvorledes stillingen ville have været, hvis vi i den tid, der gik mellem de første foruroligende meddelelser — som kun regeringen kendte til, som de ledende militære ikke engang kendte til, som blev

[Ole Bjørn Kraft.]

holdt stadig hemmelige hele den afgørende tid igennem — havde genindkaldt de 5 årgange, som var hjemsendt under den udtrykkelige forudsætning — det var en betingelse for den tilslutning, som blev givet — at de skulle genindkaldes i en faretruende situation.

Her er det nødvendigt at fremhæve, at der er grundlag for den opfattelse, at de tyske modstandsgrupper under ledelse af admiral Canaris, der jo lod disse meddelelser sive ud, gjorde det, fordi de havde en ganske bestemt hensigt med det. Det vides nu, at disse modstandsgrupper troede, at så snart disse meddelelser kom ud, ville det øjeblikkelig føre til foranstaltninger, der enten ville medføre, at hele foretagendet led skibbrud, og at Hitlers amatørstrategi derigennem blev afsløret, eller også, at de militærforanstaltninger, som de gik ud fra som en selvfølge ville blive truffet i de lande, der var truet, kunne medføre, at nye overvejelser med hensyn til, om man overhovedet ville gennemføre felttoget, ville finde sted i den tyske ledelse. Lad os ikke glemme, at felttoget mod Danmark og Norge var et uhyre farligt eventyr. Da man planlagde det, gik man, med det kendskab man havde til vort forsvarsberedskab og til den fremherskende stemning her i landet, ud fra, at der ikke på nogen måde ville blive kæmpet alvorligt. Men hvis nu årgangene var blevet indkaldt og placeret, således at det var kommet til at stå klart, at der ville blive kæmpet, at Danmark ville leve op til 19. januarerklæringen og Hartvig Frischs udtalelser, så ved ingen, om det ikke havde ændret begivenhedernes gang. Under alle omstændigheder havde vi dog opnået en stor ting: at fratage tyskerne henvisningen til, at fordi Danmark ikke havde et stærkere beredskab, var det ikke i stand til at forsvare sin neutralitet, og at det derfor var nødvendigt for dem at besætte Danmark, hvis de ville undgå, at andre gjorde det.

Vor hele stilling ville have været en ganske anden, end den nu blev, og det var jo det, der var den store svaghed ved vor politik særlig efter 1936, at vi ikke drog konsekvensen af Folkeforbundets sammenbrud og de små staters erklæring af 1. juni 1936 om, at de ikke længere ville føle sig

forpligtede af sanktionspolitikken. Når vi ikke længere byggede på Folkeforbundet, burde følgen naturligvis være blevet, at vi var vendt tilbage til den egentlige væbnede neutralitetspolitik, som vi havde ført indtil Folkeforbundets dage. Men en sådan neutralitetspolitik forudsætter, at den er upolitisk, og at den er stærk nok til at forhindre, at den, der ligger nærmest, kan komme først. Den må kunne forhindre, at den, der angriber først, får en yderligere fordel, fordi landet i realiteten kan besættes uden kamp. Denne konsekvens drog man i virkeligheden også i det øvrige Norden. Det er ganske karakteristisk at se, at efter at de nordiske lande sammen med de 7 andre lande i 1936 havde vendt sig imod sanktionspolitikken, fandt der en meget, meget stærk forøgelse sted af forsvarsforanstaltningerne i Sverige, i Finland og også i Norge; det eneste sted, hvor det ikke skete på nogen som helst effektiv vis, var i Danmark under den daværende regering og med det ærede medlem hr. Alsing Andersen som forsvarsminister.

Det konservative folkeparti gjorde gang på gang dette synspunkt gældende i det danske folketing og overfor regeringen, og vi gjorde også konsekvenserne klar for regeringen. Jeg har lov at tale med herom; jeg havde den ære at være mit partis forsvarspolitiske ordfører, med kommandør Westermann som særlig sagkyndig for sømiliteret, i hele denne periode, og jeg vil gerne have lov til, da jeg nu var ordfører for det konservative folkeparti, at citere — det skal blive det eneste citat af, hvad jeg selv har sagt — hvad jeg sagde under trediebehandlingen af den daværende regerings forsvarsforslag den 20. april 1937 (folketingets forhandlinger 1936—37, sp. 6100):

„Tror ministeren, at den danske udenrigsminister og den danske regering vil kunne hente tillid til sine erklæringer, hvis alle stater ved, at regeringens handlefrihed kan skubbes til side blot ved en trusel om, at millionbyens værgeløse befolkning skal blive udsat for et luftbombardement? Man kan sagtens i fredens dage, hvor tingene ikke er nærmere inde på livet, i en rigsdag, hvor man har magten, afvise disse spørgsmål. Men disse spørgsmål er Danmarks spørgsmål til den nu siddende regering, og deres besvarelse

[Ole Bjørn Kraft.]

kan i en given situation blive afgørende for hele folkets fremtid.“

Jeg har lov at sige, at jeg under alle omstændigheder gennem den udtalelse ikke var i modstrid med, hvad der faktisk senere hændte, og hele 1930erne igennem stillede mit parti gang på gang forslag til styrkelse af værnet og til sikring mod overrumpling. Jeg betragtede også forslaget af 1937 som en tilnærmelse til dette synspunkt, men det slog ikke igennem, heller ikke i forberedelserne til modvirkning af en overrumpling. Og dette var naturligvis ikke ubekendt i de ledende politiske og militære kredse i Tyskland. Da tanken om det dansk-norske felttog opstod, havde man her fra Danmark ved vor passivitet på forhånd slået de stærke tyske militære kræfter, der var imod dette felttog; og vi ved nu, at det var meget stærke kræfter, der havde advaret derimod ved at sige: det kan ikke gennemføres, for Danmark vil gøre modstand med alt, hvad det har, og selvom vi kan løbe modstanden over ende, vil den være så stærk, at den timeplan, som det er nødvendigt at gennemføre, hvis det norske felttog skal give et resultat, er kompromitteret og ødelagt; thi Danmark skulle være besat og være udgangspunktet for angrebet på Norge i løbet af højst 2—3 døgn. Men dette våben havde vi slået dem af hænde gennem vore offentlige udtalelser, gennem manglende styrkelse af vort forsvar og gennem den holdning, som vi indtog — og som det ærede medlem hr. Skytte nu synes var ganske fortræffelig, et vidnesbyrd om politisk klogskab.

Jeg mener således, at det ikke vil kunne afvises, at en anden neutralitetspolitik og en anden forsvarspolitik kunne have ført til et andet resultat for vort land end det, der kom til at foreligge, og at opfyldelse af 19. januar-erklæringen efter ånd og bogstav endogså så sent som den 1. til 4.—5. april havde givet en mulighed — jeg siger ikke mere — for, at et angreb ikke var sat ind. Og hvis det virkelig var kommet og en dansk kamp var blevet taget op, selvom den kun var af kort varighed, kunne det måske have fået afgørende indflydelse på begivenhederne i Norge.

Hertil siger det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg), at det ville kun have været en nytteløs demonstration i den da-

værende situation, som ville have kostet mange menneskeliv og stor materiel skade. Det er måske rigtigt, men det er ikke helt sikkert, at en sådan demonstration ville have været nytteløs. Ingen ved, om vi, hvis vi havde sat alt ind på at yde denne modstand selv med de svage kræfter, vi havde, ikke havde forsinket hele sagen så meget, at det ville have været en stor hjælp for vore norske frænder og derved i det lange løb også en styrke for Danmark. Men „kun en demonstration“ ville det ikke have været, hvis vi havde fulgt 19. januar-erklæringen og havde levet op til den, således som regeringen begyndte på, da den gav den store bevilling på de 65 mill. kr.

Hvor meget af den modstandskamp, der sprang frem efter besættelsen, var ikke også en demonstration, men vil nogen her i salen derfor påstå, at den var nytteløs? Jeg synes, det er vigtigt at få fremhævet dette, for der må ikke fra denne debat brede sig den opfattelse, at en kamp er nytteløs, selvom man ikke på forhånd kan regne med, at den lykkes. Lad os ikke glemme det, når man nu taler disse tilsyneladende så kolde og kloge ord. Var Norges kamp ikke også på forhånd håbløs? Var Norges kamp ikke også i mange henseender kun en demonstration, når man ved, hvor svag og hvor spredt den var? Men kampen blev kæmpet, og ingen vil i dag påstå, at den var nytteløs. Hollands kamp var meget kortvarig, det blev løbet over ende på ingen tid, men de tog kampen og lod deres rige byer skyde i ruiner. Vil nogen sige, at denne kamp var nytteløs? Eller var Belgiens kamp, som også var kortvarig, nytteløs? Resultatet var på forhånd givet med den overmagt, der var, men hvad var det, der skete gennem denne kamp? Der skete det, at den tyske krigsmagt blev slidt op, at dens materiel blev ødelagt, således at den, da den afgørende kamp kom, ikke var så stærk, som den ellers ville have været.

Her var vi altså ikke med. Vi kunne have ydet et bidrag. Vi gjorde det ikke. Vi kunne have tilrettelagt vort forsvar på en sådan måde, at den mulighed ikke kan afvises, at Norge ikke var kommet med. Man kan diskutere, om man kunne have handlet anderledes den 9. april om morgenen, det vil jeg på ingen måde bestride, men lad os ikke fæstne os i den opfattelse, at den politik, vi

[Ole Bjørn Kraft.]

førte op til den 9. april, var en beundringsværdig politik, en klog politik. Denne politik var ikke udtryk hverken for forudseenhed eller for klogskab eller for forståelse af kampens karakter, således som den formede sig i Europa. Det, der skete, var en politiks sammenbrud, en sørgelig og beskæmmende konsekvens af undladelser og fejlslutninger, som vi alle må dele ansvaret for, gennem årene op til krigens udbrud og i tiden fra krigens udbrud indtil den 9. april.

Jeg vil ikke sige mig fri for et medansvar. Jeg synes, at vi fra det konservative folkepartis side gjorde, hvad vi kunne, og ved gennemlæsning netop i disse dage af de historiske beretninger fra disse år er vi blevet bestyrket i, at vi gjorde så meget, vi kunne, med den politiske magt, vi havde. Men man kan altid spørge, og jeg har spurgt mig selv mange gange: Har du gjort det ivrigt nok, stærkt nok, glødende nok, dygtigt nok? Jeg er kommet til det resultat, at det kan man aldrig sige man har. Man må dele skæbne med sit folk, og man kan ikke stille sig op og sige, at man alene ved; men jeg ved, hvad vor hensigt var, og jeg ved, at de forslag, vi havde stillet, ville have givet landet en anden stilling end den, det fik.

Nu befinder vi os, og det har vi grund til at takke en højere magt for, i en helt anden stilling. Vi har draget lære af vore erfaringer. Neutralitetspolitikken utilstrækkelighed er blevet afløst af det atlantiske samarbejde. Men stadig taler til os røsten fra den 9. april om at være forberedt også på det usandsynlige, på det uventede. Derfor vil jeg gerne på denne dag, hvor minderne om den ydmygende skæbne, der ramte os, taler så stærkt, slutte med at sige, at nu da der ikke længere er tvivl om, at vi har forpligtet os til at gennemføre kampen, må vi også på alle områder indrette vort beredskab således, at vi bliver i stand dertil i enhver situation, så vi ikke kan overrumplens og vort forsvar sættes ud af spillet.

Frode Jakobsen: De ting, vi drøfter her i dag, har ikke noget med partipolitik at gøre, og jeg finder det beskæmmende, om nogen forsøger at drive partipolitik på dem. Jeg for mit vedkommende ønsker at tale frit om de ting. Det er, når alt kommer til alt, dem, der er skyld i, at jeg står her i dag — dem

der er grunden til, at jeg overhovedet har fået med dansk politik at gøre.

Det er med ejendommelige fornemmelser, jeg står overfor opgaven. Det, vi drøfter her i dag, det var engang det, som vi brændte efter under besættelsen. Når Danmark var frit, ville vi have svar på alle de spørgsmål, der havde pint os. Det var det, der optog os, der i efteråret 1943 skrev pjecen „Når Danmark atter er frit“. Ved at læse denne pjece igennem igen fyldes man med en mærkelig stemning. Det er som et blik tilbage i et andet liv, og samtidig står der intet væsentligt i den pjece, som jeg ikke stadig mener er rigtigt. Det er en ejendommelig fornemmelse, fordi jeg mener, at opgaven stadig er betydningsfuld, og samtidig føler jeg, at den er smuldret mellem vore hænder, at det er en opgave, som ingen i dag kan aftvinge tilstrækkelig interesse. Følelsesmomentet er væk; det er 15 år siden; hovedpersonerne er døde; folk, der har spillet en omstridt rolle under besættelsen, er i dag udenfor dansk politik.

Jeg mener, at denne sag er grebet forkert an. Jeg siger det ikke i selvtretfærdighed, for mon ikke det er frihedsrådet, der først har rejst kravet om en parlamentarisk kommission. Det skete netop i pjecen „Når Danmark atter er frit“, og denne pjece er helt og fuldt tiltrådt af kommunisterne. Det er ikke, fordi jeg tror, at man ved en anden fremgangsmåde ville være nået til et væsentligt andet resultat, men jeg tror for det første, at man ville have nået det hurtigere. Man behøver bare at se til Norge. Der var man færdig i 1946. Jeg tror, det ville have været en fordel for alle parter. Det er et uhyre materiale, der er samlet ind, men jeg spørger mig selv, om man ikke vidste alt det, der er væsentligt, allerede i efteråret 1945, i hvert fald i december 1946.

For det andet ville man med en ikke-parlamentarisk kommission have stået stærkere overfor mytedannelsen. Mytedannelse kan ikke undgås. Der er kredse, der moralsk, og forøvrigt også pekuniært, holder sig i live ved at lave myter. Vi er nogle, som, hvis vi skulle gendrive alle urigtige rygter om os, i hvert fald måtte opgave alt andet arbejde. Men man kunne have stået stærkere overfor de myter. Det, man nu må ønske, er ro om de ting. Jeg har selv fundet, at kommissionsberetningerne tit var forstemmende

[Frode Jakobsen.]

læsning. Hvis man ikke anede, hvilke partier de forskellige repræsenterede, så kan man nemlig i reglen læse det ud af disse aktstykker.

Endelig for det tredje tror jeg, at vi ved en anden fremgangsmåde kunne have haft en større mulighed for i dag virkelig at tage stilling til det, som vi skal tage stilling til. Jeg tænker på selve papirerne foran os. Havde formålet været at kvæle folketinget under et bjerg af papir, så er det den helt rigtige metode, man har fundet. Vi drukner i de papirer. Er der et medlem her i tinget, der tør stå frem og sige: jeg har læst disse papirbunker, hvert eneste ord? Men fremgangsmåden er valgt, og den er valgt af os alle i forening. Der er ingen, der kan bebrejde nogen noget i denne forbindelse, selvom tvivlen hos nogle er kommet før, hos andre senere og hos nogle ikke endnu.

Hvad bliver der da tilbage? Bliver der andet end sørgmodigt at lægge papirbjergtet ad acta? De store er døde, og selvom jeg ikke synes, at udvalget er nået til et indlysende rigtigt resultat med hensyn til Gunnar Larsen, hvad interesse har så i dag Gunnar Larsen?

Det betyder ikke for mig en ændret bedømmelse. Jeg mener, at vi skulle have forberedt os i månederne før den 9. april og taget en kamp den 9. april, hvis den så alligevel var kommet; men jeg vil aldrig kalde nogen en dårligere dansker, fordi han har en anden mening om den 9. april end jeg.

Er hele denne drøftelse af den 9. april spildt? Den er spildt, hvis vi nøjes med på en smålig måde at diskutere skyld og ikke skyld. Det var en dansk politik, der led skibbrud den 9. april, det må man se i øjnene. Men det var ikke bare en dansk politik. Hvis man tror det, så forstår man ingenting af det hele. Det var demokratiernes politik. Man kan ikke uden videre sige, at de internationale afrustningsbestrebelse i 20'erne var forkerte. Så lang tid der var håb den vej, måtte den vej forsøges. Hvor når hørte det håb op? Man kan ligefrem

angive en dato: den 30. januar 1933, den dag Hitler overtog magten i Tyskland. Da var tiden inde for demokratierne både til at sørge for, at de blev stærke, og til at sørge for, at det blev klart for enhver, der kunne tænkes at angribe, at angreb på eet demokratisk land betød krig mod hele den demokratiske verden, den krig, som der er grund til at tro at alle ville vige tilbage for. Vi drog ikke den lære i Danmark, andre mere betydningsfulde stater drog heller ikke den lære, og det hvadenten de havde konservativt eller socialistisk styre. Det kom til at koste os allesammen dyrt.

I dag kan situationen minde om situationen i 1930'erne, men der er en afgørende forskel: vi er blevet klogere. Derfor bliver det positive tilbage, at både de, der siger, at der blev handlet rigtigt den 9. april, og vi, der siger nej, i dag kan forenes i at sige: aldrig mere en 9. april. Jeg tror, at titusinder af modstandsfolk og hjemmefærnsfolk landet over trænger til at få dette positive med. Der er ikke megen mening i at skændes om den 9. april i dag, men der er megen mening i at slå fast, at den 9. april er noget, som vi aldrig vil opleve igen.

Jeg synes forøvrigt, denne debat er kommet til at dreje sig for meget om den 9. april og for lidt om tiden under besættelsen. Man spørger sig selv, om grunden er, at man ved den 9. april tror at kunne placere skylden, medens nederlagene under besættelsen er fælles for partierne. Hvis det er grunden, er det i hvert fald ingen sympatisk grund. Jeg tror på, at det ville have været lykkeligere, om overgrebene under besættelsen var blevet udført af tyskerne selv, selvom de så var blevet hårdere. Man troede, man fik det billigere, man ville undgå Norges skæbne. For mig er det et spørgsmål, om man ikke fik det dyrere. Moralsk fik det tvedelte Danmark det dyrere, og Danmarks overgivelse den 9. april og politikken derefter var det, der piskede det danske folks kamp frem under den sidste halvdel af besættelsen. Da den norske regering kunne råde til for-

[Frode Jakobsen.]

sigtighed i 1942, da måtte Christmas Møller fra London opfordre til mere sabotage. Den forklaring, at man ville vente, indtil folket var modent til kamp, giver jeg ikke meget for, for man gjorde hele tiden alt, hvad man kunne, for at undgå, at folket blev modent.

Efter besættelsen kom der et opgør, og det måtte blive dels et juridisk opgør, dels et politisk. En sammenrodning af de to opgør, sådan som det tit er sket i pjecer med titler som „Jeg anklager rigsdagen“, kan kun skabe forvirring. Ved det juridiske opgør var spørgsmålet ikke om en rigtig eller forkert politik, det var slet ikke et spørgsmål om politik. Thi en forkert politik sætter vi ikke folk i fængsel for, ikke her i Danmark. Den store skillelinie var, om man havde gjort det, som man anså for bedst for sit land, selvom det måske bagefter kan kaldes en helt forkert politik, eller om man havde benyttet landets nød til at forfølge sine egne formål, hvadenten de gik ud på penge eller ære. Diskussionen om forkert eller rigtig politik foregår ikke ved domstolene, den foregår ved folketingsvalg.

Det politiske opgør måtte man tage i efteråret 1945, hvis man endnu syntes, der var en mening i det. Jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg gerne havde set, at det danske folk havde reageret stærkere mod den politik, som jeg hele tiden har anset for forkert; men allerede i efteråret 1945 kunne man se, at det var andre opgaver, der først og fremmest delte sindene, og at politikere i højere grad vælges efter, om de anses for egnede til at løse de opgaver, der ligger foran, end efter deres egnethed overfor de opgaver, som man med rette eller urette tror er klaret.

Dertil kom spaltningen mellem os, som havde stået sammen under besættelsen. Kommunisternes indsats skal jeg aldrig forklejne. Jeg vil aldrig fornægte den fortid, vi har tilfælles; og det var rigtigt under besættelsen at stå sammen med kommunisterne. Vi havde ikke råd til andet, lige så lidt som Amerika havde råd til andet end at stå sammen med Rusland. Men også for os betød den nutid, der skilte, mere end den fortid, der var fælles, og det, der skilte, var alvorligt nok, for det var det, som vi havde sat livet på spil for under

besættelsen, og ikke mindst når det drejer sig om en trusel mod friheden, tæller truslen foran mere end truslen bagved.

Man har påstået, at samarbejdet mellem frihedsbevægelsen og partiernes folk måtte betyde en skævhed i retsopgøret. Må jeg for det første sige, at forudsætningen for samlingen af den 5. maj var den 29. august, og at formålet med denne samling var at gøre den vanskelige, den farlige overgang fra krig til fred så lempelig som muligt. De, der kritiserer, har i reglen stået fremmed overfor det, der skete i de måneder. Vi så, hvordan det gik i Belgien, hvordan det gik i Grækenland. Borgerkrig, det var den normale overgang fra besættelse til frihed rundt om i Europa.

Har samlingsregeringen betydet en skævhed i retsopgøret? Jeg mener nej. Det afgørende her er, om der virkelig er nogen, der er blevet straffet, fordi de fulgte anvisninger fra dem, man i 1945 gjorde til ministre. Jeg tror ikke på, at een eneste af dem, der er gået over til nazisterne, har gjort det, fordi de ønskede at opfylde regeringens politik — så godt mener jeg om den politik. En undskyldning bagefter, det er det højeste, politikernes ord fra dengang kan have været, og det kan være slemt nok.

Alle vi, som har haft et tungt ansvar, har vel kæmpet vore ensomme kampe. Hvis vi er kommet igennem det, som vi har været igennem, uden sjæleangst, så er der noget galt med os; men jeg forstår ikke sammenrodningen af de to problemer. Der er en gruppe, der førte en politik, som vi anså for forkert, men vi tvivlede ikke et øjeblik om, at det var mænd, der gjorde det, som de anså for det bedste for Danmark. Der er en anden gruppe, der var forbrydere. Hvorfor skulle man ikke kunne samarbejde med den første gruppe og gå ind for straf-følgning af den anden? Samlingen af 1945 har sine svagheder, men den bevirkede en fredeligere udvikling i det frigjorte Danmark end i noget andet befriet land i Europa, måske med undtagelse af Norge. Jeg er kun glad for at have medvirket til den politik.

Nu står vi altså ved enden af denne undersøgelse. Den 29. august ændrede i væsentlig grad billedet. Modsætningerne blev mindre skarpe. Det viste sig nemlig, at vi også kunne hjælpe hinanden under

[Frode Jakobsen.]

besættelsen. Nu er der dertil gået 10 år efter befrielsen. Skal jeg gøre det op for mit vedkommende, vil jeg sige, at jeg har ikke ændret syn på, hvilken politik der var den rigtige under besættelsen. Måske har kendskabet til, hvordan det tog sig ud fra den ene side, og måske har kendskabet til personerne på den anden side givet mig en bedre forståelse af modpartens motiver. Det er den tale, jeg kunne have holdt ved Vilhelm Buhls begravelse. Hvorvidt andre vil indrømme, at den politik, som de førte, var forkert eller ikke, spiller ingen stor rolle for mig. Indrømmelser er svære for os allesammen. Det er nok for mig, at man erkender, det er en politik, som ikke kan gentages. I dag gælder det ikke om anklage, vi har ikke råd til det, men det gælder om at gøre det bedre næste gang, hvis det forfærdelige mod alle vore forhåbninger og alle vore bestræbelser skulle ske.

Derfor kan jeg konkludere i at sige, at jeg ikke er i tvivl om den opfattelse, jeg har haft fra første færd, men jeg er heller ikke et øjeblik i tvivl om, at de, der ledede de politiske partier den 9. april, og de, der ledede politikken under besættelsen, var mænd, som udfra en anden vurdering af værdier kom til et andet resultat med hensyn til, hvad der var det bedste for Danmark. Derfor kan jeg tiltræde udvalgets konklusion.

Heick: De parlamentariske kommissioners beretninger og debatten herom i går og i dag viser, at førkrigstidens ledende politikere, først da det var for sent, måtte erkende, at den tyske, nazistiske militærpolitik også ville gøre en ende på vort lands frihed og selvstændighed. Desværre beherskede denne sorgløshed også den politiske ledelse i den øvrige frie verden, navnlig her i Europa, og som følge af manglende indsats og navnlig manglende samarbejde mellem de nationer, som havde en frihed at miste, kom den anden verdenskrig med sine ulykkelige følger for millioner af mennesker. Vi står nu i en situation, der har mange lighedspunkter med årene før Danmarks besættelse, blot med den afgørende forskel, at der nu er vist vilje til indsats for at bevare friheden og til at etablere et effektivt samarbejde de befriede lande imellem. Vi har grund til at være tilfreds med, at

man har draget lære af begåede fejl. Derfor har vi en rimelig udsigt til, at vor frihed vil blive bevaret fremover.

Det har altid betydning for os at prøve at finde årsagerne til, at den 9. april 1940 kom, og at denne dato blev så sort en dag i vor historie, som tilfældet er, men hovedproblemet for os må være at se fremad og skabe størst mulig samling til værn om den frihed, vi i dag har.

Når jeg alligevel tager del i debatten om det forbigangne, skyldes det det ærede medlem hr. Hans Schmidts indlæg. Jeg vil først slå fast, at det er et vidnesbyrd om dansk demokratis høje stade, at en folkevalgt repræsentant, som så utvetydigt bekender sin samhørighed med det folk, hvorfra det knusende slag blev rettet mod os, nu i dag under fuld ligeberettigelse tager del i forhandlingerne om omstændighederne ved dette overfald. Jeg tror dog, at det ærede medlem bedømmer situationen forkert, når han hævder, at forhandlingen og eventuelt afstemningen her i dag må indebære, at der foretages en revision af retsopgøret med dem, der i de tunge år forbrød sig mod det danske folk, og specielt med dem indenfor denne kategori, der tilhører det tyske mindretal. Det ærede medlem vil give det udseende af, at mindretallets holdning til de forskellige tider var påvirket af den stilling, som den til enhver tid siddende danske regering eller anden styrelse indtog overfor den tyske besættelsesmagt med det formål at undgå endnu større ulykker for det danske folk. Der er intet, der tyder på en sådan sammenhæng. Jeg kan blot minde om, at medlemmer af det tyske mindretal allerede den 9. april om formiddagen frivilligt meldte sig til tjeneste hos besættelsesmagten og deltog i vagttjeneste ved samlingen af afvæbnede danske soldater. Her og i lignende situationer har den danske regerings holdning til de forskellige spørgsmål overhovedet ikke spillet ind.

Når det ærede medlem kræver en revision af retsopgøret, vil jeg bede ham erindre to ting. For det første, at der desværre var mange, som svigtede os i nødens stund, og som ikke havde tilknytning til det tyske mindretal. Disse har — alle forhold lige — fået en hårdere straf end folk fra mindretallet, idet medlemsskab her med rette blev regnet for formildende omstændig-

[Heick.]

hed. Det vil da være hinsides al retfærdighed at foretage en revision for mindretallets folk alene. Og for det andet, hvad angår frigivelsen af de få, som endnu holdes indespærret, bedes det ærede medlem være opmærksom på, at det drejer sig om personer, som har deltaget i meget alvorlige forbrydelser i forbindelse med den terror, som Gestapo slap løs over det danske folk. Der er her tale om så smertelige ting, at alle parter er bedst tjent med, at der ikke rives for meget op i sår, som nu er ved at læges i det omfang, som dette er muligt. Vi forbereder os nu på at fejre 10 års dagen for Danmarks befrielse, og ved denne lejlighed vil mindet om de mange, der led og kæmpede for vor frihed, ikke mindst om dem, der satte livet til for os, blive stærkt levende igen. På baggrund deraf vil jeg stærkt fraråde en nedsættelse af den af det ærede medlem foreslåede kommission; jeg kan tænke mig, at dette forslag har nogen forbindelse med de dansk-tyske forhandlinger, som nu er under forberedelse. Jeg vil også her henstille, at vi samler os om at se fremad, så også disse forhandlinger kan tjene frihedens sag, ikke mindst i grænselandet på begge sider af statsgrænsen.

Halfdan Hendriksen: Det ærede medlem hr. Alsing Andersen har fremsat nogle bemærkninger, der har kaldt mig frem og foranlediget mig til at bede om ordet, hvad jeg ellers ikke havde tænkt mig at gøre i forbindelse med denne sag, selvom det kunne være fristende nok.

Af de 10 mænd, der mødtes hin 8. april kl. 20 i folketingets ministerværelse, er kun 2 tilbage som medlemmer af det høje ting, det ærede medlem hr. Alsing Andersen og jeg. Det var 4 ministre og 6 partiformænd, der mødtes, indkaldt af statsminister Th. Stauning. De 3 af ministrene, statsminister Stauning, udenrigsminister Munch og finansminister Buhl, er døde; tilbage har vi heldigvis den daværende forsvarsminister, der er lyslevende, hvad han demonstrerede for ganske kort tid siden; nu er han det ærede medlem hr. Alsing Andersen. Da dette møde den 8. april var endt, og da jeg efter at have været ovre på „Nationaltidende“s redaktion — jeg var dengang formand for „Nationaltidende“s bestyrelse og

havde talt med chefredaktør Aage Schoch og med den gamle hædersmand Franz v. Jessen, der græd, idet jeg refererede fra det pågældende møde — da jeg derefter kom hjem sent om aftenen, nedskrev jeg et ret udførligt referat på grundlag af mine noter fra mødet, og det samme gjorde min partifælle Henning Hasle. Af partiformændene, der mødte, er venstres repræsentant, Oluf Krag, død. Det samme er tilfældet med den ene af socialdemokratiets to repræsentanter, Hartvig Frisch; den anden af socialdemokratiets repræsentanter, Charles Petersen, er ligesom det radikale venstres repræsentant, A. M. Hansen, ikke mere medlem; det samme gælder jo også Henning Hasle. Den næste dag, den 9. april, udvekslede og godkendte Henning Hasle og jeg hinandens referater. Det er jo klart, at når to referenter refererer den samme sag, er referaterne ikke enslydende, men vore dækkede hinanden, og der var ikke modstrid mellem dem.

På grundlag af mit referat og mine partifællers, de ærede medlemmer hr. Tesdorpf og hr. Poul Møllers, udtalelser i betænkningen finder nu det ærede medlem hr. Alsing Andersen, at heller ikke jeg kan — som det ærede medlem sagde — benådes; selvom jeg — det erkendte det ærede medlem — vel næppe vil blive betegnet som anstifter, ville jeg naturligvis ikke kunne undgå i „Dagens Nyheder“ i morgen at blive betegnet som medskyldig, medskyldig i spørgsmålet vedrørende luftværn på øen Rømø. Det er rigtigt, som det ærede medlem refererede, at jeg spurgte, om det ikke ville være naturligt, at der blev flyttet luftskytte til Rømø; det gjorde jeg efter aftale med en række af mine ansete partifæller, bl. a. Christmas Møller og Carl Westermann. Nu siger det ærede medlem hr. Alsing Andersen, at han er overbevist om, at jeg i denne sag har en lige så god samvittighed, som han har. Jeg kender ikke det ærede medlems samvittighed, men jeg ved, at min samvittighed er i orden, både med hensyn til den sag og iøvrigt med hensyn til, hvad der skete på mødet den 8. april. Hvis det ærede medlem hr. Alsing Andersens samvittighed er i samme gode orden, tror jeg, han kan være fuldtud tilfreds.

Jeg kan iøvrigt ikke godtage det ærede medlems udtalelser i al almindelighed og

[Halvdan Hendriksen.]

ønsker ikke i denne sag på noget punkt at vandre arm i arm med det ærede medlem. Derfor nødsages jeg til med den højtærede formands forventede tilladelse at citere mere af det referat, af hvilket det ærede medlem citerede et lille stykke. Ganske vist har dette referat været offentliggjort, men jeg tror alligevel, det kan være af en vis betydning at genopfriske for det ærede medlem og for offentligheden, hvad der skete på mødet den 8. april, og jeg tror, det vil vise sig, at der på mange punkter var uoverensstemmelser — for at bruge et mildt ord — mellem de synspunkter, der blev anlagt af regeringens repræsentanter og fra anden side.

I mit referat står der følgende, som jeg tillader mig at citere (bilag til betænkning I, de stenografiske referater, spalte 234 ff.):

„*Statsministeren* indledede med at meddele, at han havde tænkt at indkalde formændene på et tidligere tidspunkt, men havde modtaget beroligende meddelelser, således at han havde opgivet tanken. Alligevel havde han fundet det rigtigt at indkalde formændene i dag i stedet for som egentlig påtænkt først i morgen, idet hele situationen lå således, at det ville være ønskeligt at tage mødet i dag. Dog var der intet særligt nyt at meddele udover avismeddelelserne.“

Derefter gav forsvarsministeren en meget udførlig og meget interessant redegørelse om de armerede tyske skibe og deres bevægelser, og denne redegørelse uddybede udenrigsminister Munch, og derefter føjede han til, at han

„havde flere gange i dagens løb talt med den tyske gesandt, der hver gang udtalte, at han ikke havde nogen meddelelse at fremsætte fra sin regering. Gesandten var meget bevæget og præciserede, at man ikke måtte foretage foranstaltninger, der kunne få udseende af at være rettet mod Tyskland. Senest for en times tid siden havde gesandten meddelt, at han ikke havde fået nogen meddelelse fra sin regering og intet havde at meddele den danske regering.“

Herefter udtalte statsministeren i henhold til mit referat,

„at kongen var enig i, hvad der var

foretaget af dispositioner, og også enig i, at der ikke burde ske mere.“

Derefter fik jeg ordet; jeg citerer:

„*Hendriksen* spurgte, om det ikke ville være nødvendigt, at man nu indkaldte de 5 årgange, der var hjemsendt med uniform. Tidspunktet hertil måtte være inde. Endvidere spurgte han, om det ikke ville være betimeligt at forsyne Rømø med luftskyts. De mange neutralitetskrænkelser, flyverne gjorde sig skyldige i over Rømø, gjorde det ønskeligt, at man havde luftskyts for at kunne forsvare neutraliteten. Han spurgte sluttelig, hvad udenrigsministeren mente med, at vi måtte være meget forsigtige.“

Jeg citerer videre:

„*Udenrigsministeren* svarede med at henvise til den tyske gesandts udtalelser om, at det ville være farligt at foretage foranstaltninger, der kunne få udseende af at være rettet mod Tyskland.“

Heroverfor udtalte forsvarsministeren,

„at det ikke ville være rimeligt at indkalde de 5 årgange eller nogle af dem, og at det heller ikke var krævet fra kompetent side. Det ville være urigtigt i øjeblikket at foretage sig noget sådant. Med hensyn til luftskyts på Rømø havde man fra ministeriets side sin opmærksomhed henledt på sagen, og man var i færd med at bringe luftskyts til Ballum, der lå lige overfor Rømø, og måske ville man kunne flytte det til Rømø, hvilket dog vist var tvivlsomt.“

I forbindelse med dette spørgsmål om indkaldelse af de fem årgange vil jeg gerne i anledning af den udtalelse, som det ærede medlem hr. Skytte i går fremsatte, og hvori han overmåde loyalt erkendte, at vi fra konservativ side havde anmodet om at få årgangene indkaldt, men tilføjede, at vi ikke havde fastholdt dette ønske, spørge, hvad man mener med at „fastholde“ et sådant ønske. Det var jo et informationsmøde, et formandsmøde, indkaldt af statsministeren, hvor statsministeren og de øvrige ministre gav visse informationer, og hvor der var lejlighed for partiformændene til at spørge og give råd. Jeg rådede til, at man skulle indkalde de fem årgange, men der var ingen sangbund, ingen tilslutning til dette ønske fra nogen side.

[Halftan Hendriksen.]

Hvad vil det så sige, at jeg ikke „fastholdt“ det? Hvorledes kunne jeg „fastholde“ det? Hvad kunne jeg gøre andet og mere i denne forbindelse, end jeg gjorde?

Jeg fortsætter med citaterne:

„Hasle udtalte, at det efter hans opfattelse var foruroligende, at den tyske gesandt intet vidste og intet havde at meddele den danske regering, men blot var bevæget.“

Jeg citerer videre:

„Hendriksen spurgte, om den kommanderende general og viceadmiralen havde sanktioneret, at der intet skete udover alarmberedskabet. *Statsministeren* og *udenrigsministeren*: Ja.“

Jeg citerer derefter atter, hvad forsvarsministeren udtalte i forbindelse med hele denne sag:

„Vi må være tilbageholdende med de foranstaltninger, vi foretager, og dette er drøftet med den kommanderende general og viceadmiralen endnu i eftermiddag. Vi er enige om, at der ikke bør gøres mere. Dog har generalkommandoen i aften ønsket at foretage visse forskydninger, men af politiske grunde er dette ikke sket, fordi det er for farligt. Der har ikke fra forsvarsmagtens øverste ledelse været fremsat noget egentligt forslag om indkaldelse af sikringsstyrken eller om andre foranstaltninger.“

Jeg citerer videre, hvad Hasle sagde:

„Har man ikke været i forbindelse med gesandtskabet i Berlin i dag? Vil man sætte sig til modværge, hvis tyskerne angriber i nat? *Udenrigsministeren*: Det er det, den tyske gesandt advarer imod. *Hendriksen*: Altså venter den tyske gesandt et angreb fra tysk side. *Udenrigsministeren*: Nej, men hvis det alligevel meget imod forventning skulle ske. *Hasle*: Har man da givet ordre til ikke at yde modstand? *Forsvarsministeren*: Nej, ingenlunde. Tropperne skal sætte sig til modværge, hvis neutraliteten krænkes. Direktivet går ud på, at vi skal forsvare os, men, hvis neutralitetskrænkelser foreligger, samtidig med at forsvaret sættes ind, uopholdeligt underrette forsvarsministeren og forsvarsmagtens øverste, for at der derefter kan træffes standpunkt. Tropperne har ordre til at

opholde sig 1 kilometer fra grænsen for at undgå grænseepisoder. Også flåden har ordre til at forsvare sig. *Udenrigsministeren*: Den tyske gesandt ville anse det for højest uheldigt, hvis man gjorde modstand. *Hasle*: Ja, det tror jeg. *Hendriksen*: Det er da nødvendigt. *Hartvig Frisch*: Vor optræden overfor Tyskland vil være afgørende med hensyn til den øvrige verdens syn på os. Vi kan let komme til at stå som faktiske deltagere på tysk side. *Hendriksen*: Komme i krig på tysk side må dog være ganske udelukket. *Udenrigsministeren*: Ja, men det er også udelukket at komme i krig på den anden side.“

Og så står der i mit referat følgende:

„Man gik derefter over til at diskutere spørgsmålet om optagelse af statslån, der ikke her behøver at refereres.“

Men statslån drøftede man også den pågældende aften.

Jeg slutter referatet således:

„*Statsministeren* sluttede forhandlingerne, der varede ca. 1½ time, med at foreslå at udsende gennem Ritzau en meddelelse om mødet. *Statsministeren* foreslog, at der i meddelelsen skulle stå bl. a.: „Der er intet foruroligende“. Herimod protesterede man fra forskellig side, bl. a. fra *Hasles*, og på forslag af *Hendriksen* enedes man om blot at udsende en meddelelse om, at der var afholdt et møde, og at et nyt møde ville finde sted den følgende dag.“

Mødet den følgende dag blev jo af en helt anden karakter.

Jeg har nu overfor ærede medlemmer oprisket forhandlinger og udtalelser på mødet den 8. april 1940. Det, jeg her har refereret, stiller begivenhederne denne dag i den rette belysning, og jeg er glad for, at jeg har fået lejlighed til at fremføre disse udtalelser.

Poul Møller: Det ærede medlem hr. Alsing Andersen og det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) har meget stærkt bebrejdet det ærede medlem hr. Tesdorpf og mig, at vi har trukket det ærede medlem hr. Alsing Andersens navn ind i denne debat; man beskylder os for at være unfair, inkonsekvente, bagkloge og farisæiske, og det er blevet sagt, at vi spekulerer

[Poul Møller.]

politisk i stedet for sagligt i denne sag. Nu kunne jeg nok lide at vide, hvilken politisk gevinst der overhovedet skulle være at hente i denne sag 15 år efter. Jeg har brudt mit hoved med det, men er ikke kommet ind i den tankegang, som åbenbart må ligge nær for de ærede socialdemokratiske medlemmer: at der skulle være noget politisk at høre ved 15 år efter at udtale sin mening angående ansvaret for den 9. april. Det tror jeg ikke der er.

Med hensyn til udtrykket bagklogskab erkender jeg, at et sådant udvalgs arbejde altid må hvile på bagklogskab, for udvalget blev nedsat 14 år efter den 9. april netop for at afgive indstilling om, hvad der var gjort af forkert den 9. april, hvorvidt vi mente, der var blevet handlet rigtigt eller urigtigt den 9. april. Når det høje folketing har nedsat et udvalg med den opgave at udtale sig om disse begivenheder, kan man da ikke bebrejde os bagklogskab og farisæisme. Vi har ikke bedt om at få lov til at udtale os om disse ting. Men da man nedsatte udvalget, var det vel meningen fra det høje tings side, at de medlemmer, som kom derind, skulle sige deres mening og ikke bare nogle almindeligheder, der kunne døse det hele stille og roligt væk. Derfor har vi følt det som en opgave og følt det som vort ansvar, at når vi først var valgt ind i dette udvalg, var vi der for at sige de ting, vi mente burde siges.

Når vi specielt har nævnt det ærede medlem hr. Alsing Andersens navn, er det ganske ligetil og ganske let forståeligt. Hvordan er metoden ved afgivelsen af en sådan betænkning? Hvilken arbejdsmetode må man lægge til grund, når man skal prøve at afveje de 14 000 tættrykte sider fra de parlamentariske kommissioner? Hvorledes skal man lægge sin arbejdsform til rette? Man må naturligvis først foretage en tidsmæssig begrænsning, og det er gjort, som man vil have set, i begyndelsen af vor mindretalsudtalelse, hvor vi udtaler, at vi anser det for nødvendigt at skelne mellem tiden før og efter 9. april 1940; derefter kommer man til tiden før 9. april og deler den tid op sagligt: spørgsmålet om landsforræderi og spørgsmålet om embedsforsømmelse. Såvidt vi har kunnet skønne, gives der ikke nogen tredje mulighed. Såvidt vi

har kunnet skønne, kunne rigsretten ikke tage stilling til andet end en eventuel landsforræderisigtelse eller tiltale for embedsforsømmelse, for det er kriminaliseret; det er fastslået i straffeloven, at dette er kriminelle forseelser eller forbrydelser. Vi tager derefter landsforræderisigtelsen op og siger, at der ikke for os foreligger noget som helst, der tyder på landsforræderi. Vi går derefter over til spørgsmålet om embedsforsømmelse. Og skal vi se på embedsforsømmelser før 9. april begået af nogen ansvarlig person — det er det, det drejer sig om; det er kun ansvarlige personer, der kan stilles for rigsretten — så var der på daværende tidspunkt statsministeren, udenrigsministeren, forsvarsministeren og de to værschefer. Hvem af disse personer er nu i live, den dag vi skal afgive betænkningen? Kun een er tilbage af disse fem. Er det da mærkeligt, at vor opgave må være at koncentrere os om denne ene? Var det vor opgave at sige nogle almindeligheder om de døde eller at kritisere afdøde, som ikke kunne kræve oprejsning for rigsretten, hvis de var utilfredse med vor indstilling? Det kunne aldrig være vor opgave. Vi kunne kun skønne over, hvorvidt der var grundlag for rigsretsanklage mod nogen nulevende person. Derved bliver det hele efter vor opfattelse en diskussion om det ærede medlem hr. Alsing Andersens ansvar for tiden før 9. april. Det er dette, vi er blevet stående ved og derefter prøver at vurdere. Vi har trukket de politiske forudsætninger op, trukket det frem, som man siger var grundlaget for landets politik op til den 9. april 1940.

Om denne politik hersker der i dag megen uklarhed. Det har været drøftet i går, og det har været drøftet i dag, hvad der var meningen med denne politik, men i forsvaret for det ærede medlem hr. Alsing Andersen og i de ærede medlemmer hr. Poul Hansen (Kalundborg)s og hr. Skyttes taler er det, ligesom der fortsat er denne uklarhed. Snart taler man om, at Danmarks forsvarsordning var sådan, at selvom venstre og det konservative folkeparti havde fået deres ønske opfyldt, havde det intet været værd alligevel, det havde ikke nyttet noget at gøre modstand; snart siger man, at når man ikke gjorde modstand og ikke ville gøre modstand den 9. april, var det, fordi man stod

[Poul Møller.]

overfor det overrumplende, det uforudsete, noget, som man aldrig havde tænkt sig eller drømt om kunne finde sted; og hvis man havde forudset noget sådant og var blevet varslet i tide på almindelig diplomatisk vis, havde fået efterretninger, noter o. lign., så ville man naturligvis have brugt det forsvar, man havde, så måtte 19. januar-erklæringen opfyldes. Det er her, vi mener man står overfor en stor uklarhed. På den ene side siger man: det var egentlig meningen, vi skulle have kæmpet, hvis vi havde vidst, det kom, hvis vi havde fået en ordentlig advarsel; på den anden side siger man: selv om vi havde haft et bedre forsvar, var der dog ikke noget at gøre, det nyttede ingenting.

Det er overfor disse synspunkter, jeg gerne vil trække op, hvad jeg mener. Man kan sige, at det er bagklogskab. Ja, jeg kan naturligvis ikke 15 år efter lægge noget som helst andet til grund end de offentlige udtalelser, der fremkom i 30erne, de beslutninger, der er truffet, og de forsvarslove, som blev vedtaget af folketing og landsting. Følger jeg denne linie, bliver jeg overbevist om, at i 1934 begyndte den første vending indenfor det danske socialdemokrati; det var, da man i Aalborg vedtog den programudtalelse, som blev offentliggjort under navnet „Danmark for folket“. Derefter kom forsvarslovene i 1937. Læser man debatten igennem, om forsvarslovene af 1937, er der for mig ikke skygge af tvivl om, at de begrundes også af daværende forsvarsminister Alsing Andersen med, at her er et forsvar, som man ønsker skal bruges. Dette forsvar skal anvendes, det er et beskedent, begrænset forsvar, men det er meningen, at det skal anvendes, det skal være effektivt, og det ærede medlem hr. Alsing Andersen mener netop, at forsvarslovene af 1937 er mere effektive end lovene af 1932, fordi de er bedre enkadreret, fordi de rummer bedre materiemuligheder. Det er det ærede medlem hr. Alsing Andersens opfattelse, at her gælder det om at få et værn, som vel er lidet, men i hvert fald er et værn, der er ofret så meget på, at det bliver effektivt og kan sættes ind mod et angreb, således at det kan anvendes efter sit formål. Denne linie svarer nøjagtig til det, der blev sagt, da krigen brød ud den 1. septem-

ber 1939, og som er blevet citeret i det ærede medlem hr. Tesdorpf's og min indstilling, at på dette tidspunkt meddelte daværende statsminister Stauning folketinget, at man gjorde det, man havde mulighed for på grundlag af de forsvarslove, der var vedtaget i 1937. Da der så blev nogen tvivl på grund af den daværende statsministers nytårstale, kom 19. januar-erklæringen, og i denne 19. januar-erklæring hedder det,

„at man fra alle sider i det danske folk er enig om, at landets neutralitet skal opretholdes, og at de midler, der rådes over, om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed“.

Rigets fred og uafhængighed! Skulle ikke meningen dermed være, at vort forsvar skulle bruges? Det var ikke en diskussion om, hvorvidt det skulle gøres større eller mindre, det var ikke den gamle diskussion om nye forsvarslove, om der skulle være tolv regimenter eller tretten eller ni, men det var spørgsmål om at bruge det, man havde, spørgsmål om at bruge de beføjelser, som også den højtærede forsvarsminister havde efter 1937-loven. Det mener vi var forudsætningen for og meningen med 19. januar-erklæringen, at man brugte den forsvarsordning, man havde, og at man pålagde regeringen, at landet skulle forsvares ved hjælp af de midler, der stod til rådighed, nemlig ifølge forsvarsordningen.

Der er da heller ingen tvivl om, at ministeriet havde den samme indstilling. Den daværende statsminister, hr. Stauning, udtalte:

„Ministeriet kan fuldt og helt tiltræde de synspunkter, som forslaget fører frem angående landets neutralitet og nationens vilje til at værne denne og vort lands uafhængighed“.

Nationens vilje til at værne landets neutralitet og uafhængighed! Dette må dog være en positiv udtalelse om, at ministeriet står bagved og er enigt med folketinget i beslutningen om, at landets uafhængighed skal værnes.

Dette er altså grundlaget for de handlinger, der senere fandt sted. Det var her og indenfor disse grænser, at den daværende regering måtte skønne. Det var de grænser, der var afstukket af folketinget. Landets uafhængighed skal værnes, har folke-

[Poul Møller.]

tinget sagt, og ministeriet har modtaget denne beslutning, er enigt i, at landets uafhængighed skal værnes.

Når man har trukket disse politiske forudsætninger, landets almindelige politik, op, så må man derefter se på, om denne politik er krænket ved undladelser eller ved direkte handling fra de mennesker, der havde ansvaret for at opfylde denne politik. Der er i dag faldet en bemærkning af det ærede medlem hr. Alsing Andersen om, at hverken det ærede medlem hr. Tesdorpf eller jeg var medlemmer af tinget dengang, og vi kendte ikke de ting, der lå bagved 19. januar-erklæringen. Må jeg have lov til at stille det ærede medlem hr. Alsing Andersen det spørgsmål: Var 19. januar-erklæringen da ikke alvorligt ment? Var det ikke tanken, den skulle efterleves, således som den blev offentliggjort for befolkningen, eller var der nogen ting, som vi, hvis vi havde været medlemmer af det høje ting, kunne vide og burde vide ville medføre, at det ikke var meningen, at den skulle efterleves? Efter vor opfattelse har vi aldrig hørt noget om, at den ikke skulle efterleves og ikke var alvorligt ment. Da jeg kom ind i udvalget, spurgte jeg de medlemmer af mit parti, som havde været med til forhandlingerne forud for 19. januar-erklæringen, og de har alle overfor mig understreget, at det var sandelig alvorligt ment, det var ikke kun en finte af udenrigspolitiske grunde for at prøve på at rette op, hvad der var sket ved nytårstalen. Vi ved da også, at da rigsdagen samme aften, den 19. januar, var til aftenfest hos kongen, takkede majestæten rigsdagen for beslutningen, idet kongen så det som noget af det vigtigste, der var sket for landets forsvarspolitik, at et enigt folketing sluttede op om denne udtalelse om, at riget skulle værnes.

På dette grundlag er det, vi spørger: Ja, men blev det da efterlevet? Foretog den daværende forsvarsminister, som vi alene må holde os til, fordi han er den eneste efterlevende, sig noget? Man kan kritisere

den daværende udenrigsminister og den daværende statsminister, men det er ikke udvalgets opgave, fordi vi ikke kan afgive nogen indstilling vedrørende deres forhold.

Den 5. april kl. 11 — først på det tidspunkt — blev den daværende forsvarsminister klar over, hvad der var sket. Det kan ikke bebrejdes ham, at han ikke får meddelelsen om Zahles indberetning allerede den 4. april, men først den 5. kl. 11, altså om formiddagen; men først den 6. april kl. 11³⁰, mere end 24 timer senere, afholdes det møde med værnscheferne, hvor de får orientering om indberetningen, om denne meget alvorlige indberetning, der blev sendt med kurér direkte til udenrigsministeren den 4. april. Altså først den 6. april blev dette møde afholdt. Vi skulle dog tro — og det er noget af det, vi har bebrejdet det ærede medlem — at man med det samme efter dette budskab måtte mene, at det måtte man selvfølgelig forhandle med de ansvarlige militærchefer om og forhøre, om tingene nu var i orden, om vi ikke skulle foretage os mere, også i henseende til 19. januar-erklæringen. Efter det første varsel, hvor man talte om „i næste uge“, altså hvor der var en mulighed for, at begivenhederne kunne indtræffe, var der grund til at undersøge, om der måske endnu var tid til at foretage foranstaltninger, men først 24 timer senere informerer man værnscheferne.

Vi har dernæst bebrejdet det ærede medlem hr. Alsing Andersen, at han var afvisende overfor forslag fra generalkommandoen om indkaldelse af tropper, formering af sikringsstyrker og mobilisering og om troppeforskydninger. Vi vidste, at hjemsendelsen med uniform skete under den udtrykkelige forudsætning, at disse styrker skulle indkaldes, såfremt situationen blev foruroligende, og situationen var foruroligende; ligegyldig hvad der er sket senere, var situationen foruroligende fra og med modtagelsen af kammerherre Zahles indberetninger fra Berlin den 4. april om aftenen. Nu siger man, at det er en politisk

[Poul Møller.]

vurdering, vi lægger til grund, at det er en politisk vurdering, at vi ville hidkalde ulykkerne over vort hoved ved at følge den militære generalkommando, og at vi ville fremkalde tyske motiveringer. Jeg er sikker på, at hvis det virkelig var dansk forsvarspolitik og var meningen fra folketingets side, at vi ikke på nogen måde måtte give tyskerne motiver til at angribe Danmark, så var det jo simpelthen en umulighed at formere nogen sikringsstyrke på noget tidspunkt, at forskyde nogen tropper henimod grænsen, og så er det i virkeligheden en indrømmelse af, at 19. januar-erklæringen måske skulle anvendes overfor vestmagterne, men ikke kunne anvendes efter sit bogstav og ordlyd overfor tysk aggression, fordi man, hvis man skulle følge den, blot provokerede tyskerne eller gav dem nogle politiske motiver.

Jeg har nævnt spørgsmålet om grænsegendarmerne; og det ærede medlem hr. Tesdorpf og jeg har nævnt Rømbatteriet, ikke fordi vi tillægger det nogen afgørende betydning i forhold til spørgsmålet om grænsegendarmerne og troppeforskydningerne, men alt dette viser, hvorledes forsvarsministeren den 8. april ikke kunne efterkomme generalkommandoens indstilling om indkaldelse og ikke efterkom generalkommandoens indstilling om at forsøge nogle troppeforskydninger, så at man var bedre dækket ved grænsen, men stadig pålagde generalkommandoen noget, som den bad sig fritaget for, og som svækkede, måske ikke svækkede meget, men i hvert fald har svækket. At spørgsmålet om grænsegendarmeriet og det, at man denne dag var optaget af Rømbatteriets flytning, ikke dukkede op under partiformandsmødet, fremgår af kommissionsbetænkningen. Man vil her se på side 59 i bilagene til den første parlamentariske kommissions betænkning, at den daværende forsvarsminister allerede inden partiformandsmødet har rejst dette spørgsmål overfor generalkommandoen. Der står heri:

„Ministeren var dog utilbøjelig til at flytte luftværnsbatterierne“, som generalkommandoen bad om,

„og ønskede derimod et af dem anbragt på Rømø, for at tyskerne ikke skulle bebrejde os, at vi ikke gjorde, hvad vi

kunne for at hindre engelske neutralitetskrænkelser under flyerangreb på Sild“.

Det er ikke muligt rent at adskille politik fra saglighed i dette spørgsmål om, hvorvidt det drejer sig om forsømmelser eller saglige fejl. Det erkender vi, og det er også derfor, at rigsretten er sammensat ikke alene af jurister, men også af lægfolk, der skulle kunne forstå de politiske forudsætninger. Vi vidste, at der var troppeforskydninger imod den danske grænse, og her siger forsvarsministeren, at vi ville ikke provokere; men vil det sige, at vi overfor troppeforskydninger imod den danske grænse ikke selv må foretage troppeforskydninger til den danske grænse? Det er dette, der for os er så uforståeligt, og som gør, at vi siger, at hvis det er således, så har der overhovedet ikke været nogen mening i forsvarslovene og i 19. januar-erklæringen, når man ved, at vi overfor troppeforskydninger mod den danske grænse ikke engang kan anvende den så langt, at man selv foretager beskedne troppeforskydninger hen til den danske grænse for at være rede.

Med hensyn til kritikken af afdøde viceadmiral Rechnitzer var det ærede medlem hr. Alsing Andersen forundret over og beklagede, at vi kritiserede viceadmiralen. Det ærede medlem sagde, at vi insinuerede, at han bevidst skulle have tilsidesat ordren. Det insinuerer vi ikke. Vi skriver udtrykkeligt i vor betænkning, at vedrørende søværnets manglende beredskab synes det givet, at forsvarsministerens ordre bevidst er tilsidesat eller ubevidst misforstået; der er de to muligheder, og vi kan ikke komme det nærmere, da viceadmiralen er død; derfor nævner vi begge muligheder.

Jeg skal fratage de bemærkninger, jeg har vedrørende de danske søstridskræfters ordre. Jeg kan bede de ærede medlemmer, nu da tiden er ved at være udløbet, se efter i den første parlamentariske kommissions betænkning i 1945, det findes i bilag I til betænkningen side 169 og side 144 nederst.

Deraf vil man se, at forholdene for de danske søstridskræfter var således, at de ikke kunne skyde, før de havde fået forholdsregler fra søværnskommandoen. På side 144—145 kan man se, at den daværende forsvarsminister ikke ønskede, da han tog til majestæten, at give søværnskommandoen nogen ordre om at sætte sig til mod-

[Poul Møller.]

værge og skyde mod angreb. Han ønskede ikke at foregribe begivenhederne på Amalienborg, men det var netop at foregribe disse begivenheder, når de ikke måtte sætte sig til modværge mod angreb, så der blev begivenhederne faktisk foregrebet, og sagen kunne kun få eet udfald. Det ærede medlem hr. Alsing Andersen siger, at han ikke ønskede, at kampen skulle bryde løs i umiddelbar nærhed af Amalienborg, men det var jo netop det, der skete; der blev kæmpet på Amalienborg slotsplads om morgenen, medens der blev forhandlet. Det er det, der gør, at vi har brugt det udtryk, at man handlede som krigsfanger, for man havde simpelthen kampen så tæt ind på livet, at man kunne høre skuddene nede i Amaliegade og i Frederiksgade, medens der blev forhandlet. Derved var der faktisk indtruffet en sådan situation, at det ikke længere var muligt at træffe en fri afgørelse.

Formanden: Taletiden er udløbet.

Poul Møller: Jeg skal straks slutte . . .

Formanden: Taletiden er forlængst udløbet.

Poul Møller: Jeg takker, fordi jeg har fået ekstra taletid, og jeg vil blot til slut sige, at vi har gjort, hvad vi mente var ret og rimeligt, når man blev valgt ind i dette udvalg, nemlig efter gennemlæsning af materialet vedrørende de begivenheder, man skulle skønne over, at sige sin mening og ikke blot sige nogle almindeligheder.

Carsten Raft: Det vækker altid opmærksomhed, når et medlem her i tinget taler imod de fæstnede, autoriserede anskuelser, også når det er et så agtet og gerne hørt medlem som det ærede medlem hr. Thestrup. Men der var noget i det ærede medlems betragtninger i går, som jeg synes det er naturligt at komme med en bemærkning til.

Det ærede medlem udtalte, at imellem den 19. januar 1940 og 9. april fortsattes den politik, regeringen havde indledt, og at det ikke kan ses, at der er givet nogen egentlig protest derimod. Sådan omtrent

var ordene. Jeg synes, det var meget interessant at høre det ærede medlem. Det er altid interessant at høre en eftertid, der kan tænke og vurdere, fremsatte sine betragtninger; men her taler det ærede medlem som repræsentant for en eftertid, der ikke ved, hvad der skete dengang; det er ikke en retfærdig fremstilling, det ærede medlem giver. Jeg skal aldeles ikke tale om mit parti; der er ikke nogen grund til at komme ind i en sådan debat, ej heller tale om enkelte medlemmer, hvoraf een har været på talerstolen, og som roligt kan svare for sig selv for den periode.

Jeg føler imidlertid en vis trang til at tale for en, der ikke kan være tilstede, nemlig afdøde folketingsmand Christmas Møller. Vi, der kendte ham godt, ved, at forfatningssagen for ham egentlig mest var et forsøg på at få et forlig om forsvaret og en fælles regering i stand, og vi glemmer aldrig, hvordan han, da forfatningssagens udgang slog ham ud som fører, i den periode, der gik fra da og indtil den 9. april — og ikke mindst de sidste 2 måneder — var ustandselig virkende, ustandselig overtalende, ustandselig initiativrig, særlig selvfølgelig overfor de to absolutte ledere i ministeriet, Stauning og dr. Munch. Den slags kan ikke ses, og vi ved godt, at der er meget i dansk politik, der ikke kan ses, og at der dengang var meget, der ikke kunne siges. Jeg husker, at jeg indledte en benzindebat, hvor det daværende medlem Christmas Møller bebrejdede mig, at man sloges om den slags ting for åbent tæppe. Men sandheden skal nu alligevel siges: der var ustandselig virksomhed i så henseende.

De øvrige bemærkninger, jeg har, er til den radikale ordfører, det ærede medlem hr. Skytte. Jeg indrømmer, at de nogenlunde følger den samme linie som mit partis formands, det ærede medlem hr. Ole Bjørn Krafts, men der er nu alligevel nogle supplerende bemærkninger, som det ligger mig meget på sinde at komme med.

Det ærede medlem hr. Skytte siger tingene på den måde, at det jo var fuldkommen ligegyldigt, om der var 8 regimenter, således som regeringen ville have, eller 9, således som venstre ville have, eller 13; således som de konservative ville have. Jeg tror, det er

[Carsten Raft.]

en helt forkert belysning at give af den tids forsvarspolitik. Det er rigtigt, at det i det øjeblik, man stillede Danmark overfor en stormagt, ville være en fuldkommen overmægtig situation, men alle regnede jo med, og det viste sig at være rigtigt, at krisen for Danmarks vedkommende kun ville komme under en krig, hvori andre styrker og andre magter var implicerede, og da er det en kendsgerning, at så kan der ikke være tale om styrke mod styrke; men med hensyn til vor forsvarspolitik har der altid været tale om et balanceforhold.

Det er en kendsgerning, at vigtige politiske beslutninger i Tyskland blev udsat under den første verdenskrig, fordi man ikke ønskede at få en konflikt med Nordens stater — og deriblandt det ganske vist meget svage Danmark. Ja, det er igen generalfeltmarskal Ludendorff, der har udtalt det; navnet klinger vel ikke godt, men det er dog alligevel en fagmand.

Der er imidlertid ikke nogen grund til at tage med forsigtighed på udtalelser fra de officerer, der ledede angrebet på Danmark. Det er, om jeg så må sige, „berufsofficerer“ — for at bruge deres eget udtryk. Det er folk fjernt fra politik, folk, som foretager en fuldkommen saglig vurdering, og som siger deres saglige mening om tingene. Jeg synes nok, at det ved betragtningen af, hvad dansk militærvæsen kunne være dengang, er værd at være klar over, at den tyske generalstabschef, generalfeltmarskal Kaupisch, var stærkt imod aktionen, og han var det simpelthen af den grund, at han mente, at en ekspedition mod Danmark og Norge ville beslaglægge større styrker, end han kunne undvære. På det tidspunkt opmarcherede man mod vestfronten og skulle dør til at tage det store afgørende slag. Han frarådede bestemt, men særlig hævdede han, at der var brug for større styrker, end han som ansvarlig sagkyndig kunne undvære. Der foreligger en ganske klar udtalelse om ekspeditionens karakter af stabschefen for ekspeditionen, og han siger, at en af de mest afgørende forudsætninger for, at felttoget kunne lykkes, var, at Danmark blev besat hurtigt og fuldstændigt. Men ganske særlig lægger jeg her vægt på en udtalelse fra selve chefen, general Kaupisch, som i et interview

i „Berlingske Tidende“ i efteråret 1945 siger, at de flyvemaskiner, der blev sat ind mod Norge, måtte have Aalborg flyveplads til rådighed, inden der var gået to døgn efter aktionens start, og han siger desuden, at det var hans overbevisning, at hvis hans angreb var blevet opholdt blot 8—10 dage, ville hele felttoget — foretagendet kalder han det — mod Norge have været uigenneførligt.

Jeg synes ikke, at vi her bevæger os i billedet af en vældig stormagt, der i ro og mag knuser en lille magt. Vi bevæger os i billedet af et meget energisk foretagende, der skal lykkes på forbløffende kort tid, og vi kan vel nok være enige om, at det har kunnet inspirere dem, der startede foretagendet, at det var så nemt at få det til at lykkes, og at selv de styrker, vi havde, med det korte spænd af dage, der var tale om, måske kunne have haft deres betydning. Situationen er i virkeligheden, at de militære sagkyndige måtte have Danmark i løbet af ganske få dage, og at de på det tidspunkt havde deres styrker opmarcherede til et afgørende slag.

Jeg spørger, om Hitlertyskland kunne have tålt at få en halvfiasko imod Norden på det tidspunkt, da man startede det største slag, der endnu havde været tale om. Der er ikke tale om den store og den lille alene; der er tale om balance midt i en stor kamp og en afvejning for eller imod hos dem, der skal beslutte, hvorvidt de tør forstyrre balancen eller ej.

Derfor er billedet et andet end det, det ærede medlem hr. Skytte gav os. Jeg vil ikke skabe et billede af en tapper landsoldats forsvar her i Danmark, en indsats, der kunne klare enhver situation, ingenlunde, men jeg vil bare forsøge at tegne situationen op, sådan som den var, og som jeg mener den ofte bliver fortegnet. Jeg kan godt indrømme, at et isoleret dansk forsvar — general With indrømmede det få år efter — var ved at blive en umulighed overfor den kolossale teknik; men det interessante er, at nu, da vi ikke har det isolerede nationale forsvar, men det stærke internationale forsvar, med flere verdenshave som dybde, med en hel verdensdel som front, nu vil de radikale heller ikke være med. Jeg vil godt indrømme, at hos mig har også tanken, hvad kan det nytte, rådet; selvfølgelig, den var

[Carsten Raft.]

hos os allesammen, som situationen var; men nu, da vi har fået en situation, hvor enhver rent sagligt må indrømme, rent bortset fra hvordan situationen bliver mellem verdens to halvdele, at militært er vi med i noget, der kan nytte, da vil de radikale heller ikke være med.

Jeg vil indrømme, jeg står bag de ærede medlemmer hr. Tesdorpf og hr. Poul Møller i deres indstilling. Jeg indrømmer, jeg føler det som noget helt uvirkeligt, ikke at det ærede medlem hr. Alsing Andersen holder sin klare og dygtige forsvarstale, men at han anvender den tone, han gør, at han ligefrem anklager de folk, der i ærlig overbevisning påpeger de fejl, som de mener er begået. Jeg tror, at mange vil føle den afslutning som forbløffende; men selvom jeg måske endda ser lidt skarperne på det end de to ærede medlemmer, synes jeg, det afgørende, det vigtigste, må være, at det jo altså nu er historie.

Vi har i perioden siden da været igennem to faser. Den ærede ordfører for venstre (N. Chr. Christensen) og det ærede medlem hr. Frode Jakobsen påkaldte den ene fase ved helt rigtigt at udtale — medens vi står og diskuterer den 9. april, om det var rigtigt, om det var fejl, hvordan man skulle have gjort — at der er kun een sætning, der bør siges som afslutning: aldrig mere en 9. april! Såvidt jeg ved, var det den afdøde statsminister Hans Hedtoft, der sagde disse ord. Jeg betragter det som modigt, for det var på det tidspunkt, — militært aftribbet, som Danmark var, isoleret — noget af en frase, det var isolationspolitik, men det var noget, som levede i hele befolkningen: aldrig mere en 9. april! Det var den første fase.

Den anden fase var så realitetsbetonet og så stærk som muligt. Den hedder Atlantpagten, meningen i det hele, udsynet i det hele, og jeg vil gerne have lov at sige — når vi nu har diskuteret disse ting, og med den skarpe indstilling, jeg har —: dette er historiens slutning, som vi skal arbejde videre på, og jeg håber, at de tre partier, der støtter denne pagt, kan arbejde i frihed og ubesværet af det, der er tilbage af tidligere tiders indstilling, og som måske i øjeblikket nok hemmer en lille smule.

Formanden: Jeg skal her afbryde forhandlingen.

Mødet genoptages i dag kl. 13³⁰.

Mødet udsat kl. 12⁵.

Mødet genoptaget kl. 13³⁰.

Formanden: Det er meddelt mig, at det ærede medlem hr. *Poul Claussen* ønsker at udtræde af udvalget angående forslag til færdselslov. Til at indtræde i det nævnte udvalg i stedet for Poul Claussen har vedkommende gruppe udpeget *Marie Antoinette von Lowzow*, som herefter er valgt.

Det er meddelt mig, at det ærede medlem hr. *Kjældgaard* ønsker at udtræde af udvalget angående forslag til lov om ændring i lov om leje med flere lovforslag. Til at indtræde i det nævnte udvalg i stedet for Kjældgaard har vedkommende gruppe udpeget *Horn*, som herefter er valgt.

Forhandlingen om indstillingen fra det af folketinget nedsatte udvalg vedrørende de i 1945—53 virkende parlamentariske kommissioners beretninger genoptoges.

Bertel Dahlgaard: Jeg har bedt om ordet for at fremsætte en enkelt bemærkning foranlediget af en udtalelse, der er faldet om et eventuelt nordisk samarbejde forinden den anden verdenskrig.

Jeg har haft megen lyst til at fremsætte adskillige betragtninger foranlediget af den diskussion, der er ført her i tinget i går og i dag, men jeg finder det rigtigt, at vi, der var deltagere og medansvarlige i den politik, som førtes af regeringen, der sad ved styret indtil den 9. april 1940, holder os udenfor denne diskussion. Det bør være dem, der stod udenfor denne regering, der her i salen bør udtale deres forskelligartede dom over denne tids begivenheder. En særtstilling indtager her det ærede medlem hr. Alsing Andersen, der er blevet angrebet så stærkt personligt. Jeg har i dag opmærksomt lyttet til det ærede medlems svartale, og som en af dem, der har oplevet

[Bertel Dahlgaard.]

begivenhederne i begyndelsen af 1940 på nært hold, føler jeg trang til at sige, at den beretning, det ærede medlem hr. Alsing Andersen har givet i dag af de rent faktiske forhold og af de overvejelser og synspunkter, der lå bag regeringens handlinger dengang, efter mit skøn, således som jeg oplevede disse begivenheder i hine alvorlige dage, er en rigtig og redelig skildring.

Men jeg har bedt om ordet i anledning af, at det ærede medlem hr. Bøgholm i en udtalelse her henviste til tilbud om militære aftaler, der i 30erne skulle være givet den danske regering af den svenske udenrigsminister. Denne udtalelse er en udløber af en mytedannelse, der har søgt at arbejde sig frem, om et muligt nordisk forsvarsforbund eller en intim nordisk forsvarssamvirken forud for den anden verdenskrig. Denne myte har intet med den historiske sandhed at gøre, og jeg vil derfor gerne bringe nogle kendsgerninger fra den tid i erindring.

Da statsminister Stauning vendte hjem fra Sverige efter at have holdt den kendte tale i Lund den 8. marts 1937, meddelte statsministeren den 13. marts i et ministermøde, at samtaler med svenske ministre viste, at de ikke anså et nordisk forsvarsforbund for muligt. Det vil nu måske erindres, at det gjorde et betydeligt indtryk herhjemme, da den svenske udenrigsminister, Sandler, derefter et år senere i en radiotale den 4. april 1938 antydede en vis militær samvirken, idet han sagde, at han ikke her tænkte på et forsvarsforbund med ubegrænset forpligtelse for alle tænkelige eventualiteter, men at det drejede sig om et også til militære foranstaltninger udvidet neutralitetsberedskab. Og Sandler sluttede med dette spørgsmål:

„Gives der begrænsede områder og spørgsmål, for hvilke det gælder, at en vis koordination af alle, henholdsvis flere nordiske landes forsvarskraft kan give vore lande chancer for at undgå krig forøget styrke? Jeg kan i dag blot svare: Det er værd at prøve.“

Den følgende dag afholdtes nordisk udenrigsministermøde i Oslo. I en radiotale herfra svarede dr. Munch på Sandler's udtalelse den foregående dag, idet dr. Munch siger,

„at Danmark med største interesse og velvilje vil deltage i drøftelse af muligheden for en koordination også på begrænset militært område, der måtte foreligge, for at undgå, at de nordiske lande drages ind i krigerske begivenheder.“

Dr. Munch berettede derefter i et ministermøde, at Sandler overfor ham havde givet udtryk for, at han ikke med sin radiotale havde tænkt på noget bestemt udover spørgsmålene om mørklægning og ensartede våbentyper, og dr. Munch meddelte endvidere, at Norges udenrigsminister, Halfdan Koht, havde udtalt til ham, at Norge ikke kunne tænke sig noget, der havde karakteren af en militæralliance.

Derfor kan man med sikkerhed fastslå, at rent bortset fra hvilken vurdering mennesker måtte lægge til grund overfor spørgsmålet nordisk militær samvirken forud for den anden verdenskrig, er den historiske sandhed, at intet af de skandinaviske lande var rede til en sådan samvirken af betydende karakter.

Ladefoged: Det er i grunden med den dybeste ulyst, kan jeg sige, jeg tager ordet i dag, men da jeg har i sinde at tage en lidt afvigende stilling fra flertallet i mit parti, synes jeg, jeg må begrunde det.

Sagen er nemlig den, at jeg har følt det som en pligt at sætte mig ind i de ting, der er foregået, men i virkeligheden ikke har været i stand dertil. Jeg var ganske vist medlem af de parlamentariske kommissioner i 3 år, fra 1947 til 1950, men det var, efter at de forhør, som skulle foretages, var overstået, og det var meget svært for os, der på det tidspunkt blev medlemmer, at sætte os så godt ind i det bjerg af papirer, der var — det er jo nævnt tidligere, at der var et helt bjerg af papirer — med de mange tusinde sider, at vi helt nøjagtigt kunne placere tingene på den rette måde.

En grund til, at jeg i dag sammen med et enkelt andet medlem af mit parti vil undlade at stemme, er den, at jeg havde fundet det rigtigere, om de mænd, der dog vidste, at de ville komme til at stå til ansvar overfor samfundet på en eller anden måde, selv havde begæret rigsretsanklage rejst. Det er muligt, at tinget ikke ville være gået med hertil, men alene det, at

[Ladefoged.]

man havde bedt om det, ville have vist, at man var indforstået med, at sagen måtte overstås.

Vi er allesammen klar over, at^a der hvilede et tungt ansvar på den daværende regering, og man kunne vel heller ikke forlange, at den i eet og alt skulle gøre netop det, som en senere tids historie kunne godkende. Men nu er der gået 15 år, og mange af de følelser, som måske var varme på et vist tidspunkt, er blevet i høj grad afkølet, og jeg er heller ikke sikker på, at man har grebet tingene rigtigt an. Jeg ville have foretrukket — det er ikke noget, jeg er kommet i tanker om bagefter — at man havde lagt de ting over til folk udenfor parlamentarikernes kreds. Jeg er imidlertid glad for, at det udvalg, der nu har arbejdet med gennemgangen af de parlamentariske kommissioners arbejde, er kommet til det resultat, at der ikke skal rejses rigsretsanklage. Udvalgets medlemmer har gjort det på en sådan måde, at de har deres samvittighed i orden, og så må vi andre vel også kunne have det. Sagen er nemlig den, at vi må have en ende på det nu. Ikke alene tingets medlemmer ønsker en sådan afslutning, jo før des bedre, men det er ganske givet, at man også ønsker dette ude i befolkningen; det har længe nok irriteret, at tiden er gået på den måde. At sagen ikke er gået i glemmebogen, har vi fået stærke beviser for i løbet af de sidste to dage, hvor lidenskaberne er blevet pisket op igen. Jeg er tilfreds med, at man nu vil afslutte denne sag, og det er kun, fordi jeg ikke har været tilfreds med den måde, hvorpå de parlamentariske kommissioner har været nedsat, at jeg i dag sammen med et andet æret medlem vil undlade at stemme.

Poul Hansen (Kalundborg): Af alle indlæggene i denne debat i går forekommer det ærede medlem hr. Thestrups mig at være det mest interessante, dels derved, at det så skarpt trak linien op mellem to synspunkter for forsvarspolitikken, dels og ikke mindst derved, at det klart præciseredes, hvorfor opgøret om den 9. april er et politisk opgør og ikke noget, der har med rigsretsanklage at gøre. Jeg forstod det ærede medlem således, at han mente, at vi i 1930erne kunne have valgt mellem to

veje, enten det, man vel måtte kalde et egentligt eksistensforsvar, der i givet fald skulle kæmpe til sidste mand, eller også nærmest ingenting. Nu er det sjældent, at livet kan indpasses efter enkle, skematiske linier. Jeg mener da heller ikke, at situationen lå så enkelt, at der kun var de to synspunkter dengang, repræsenteret henholdsvis af de daværende oppositionspartier og de daværende regeringspartier. Jeg har f. eks. mine stærke tvivl om, hvor langt partiet venstre ville drage konsekvenserne af tankegangen om et eksistensforsvar, ja, man kan vel endog være kættersk nok til at have den samme tvivl for det konservative folkepartis vedkommende. For socialdemokratiet lå det jo dengang sådan — det kan ikke være nogen hemmelighed — at der foregik en vis brydning omkring stillingen til forsvaret, og denne brydning havde sit udgangspunkt i den dato, som det ærede medlem hr. Frode Jakobsen nævnte her i formiddags, nemlig den 30. januar 1933; nazismens magtovertagelse i Tyskland. Det førte til, at socialdemokratiet opgav standpunktet: den isolerede afrustning; det førte til, at i den følgende tid førtes diskussioner og dannedes en opfattelse på den linie, at demokratierne ikke kunne gøre sig værgeløse overfor det aggressive, væbnede diktatur. På den anden side var situationen den eller blev det i hvert fald efter 1936, at der var ingen solidaritet mellem demokratierne, at vi her i landet stod isoleret og ikke, som det er fremhævet flere gange, kunne vente hjælp, og det måtte jo føre til det ræsonnement: Hvad formår vi i givet fald, stående alene overfor et stormagtsangreb?

Der er under diskussionen i formiddags fremført forskellige, jeg må vel have lov til at sige tankekonstruktioner med hensyn til, hvordan stillingen kunne have været, hvis vi havde haft et forsvar af den og den størrelse. Jeg vil gerne understrege, at det ikke kan blive andet end tankekonstruktioner, noget, man antager. Der rådede i hvert fald indenfor mit parti dengang, og jeg vil mene, det stadigvæk er tilfældet, den opfattelse, at det ikke havde hjulpet os, selvom vort forsvar havde været stærkere, det havde ikke ændret den isolerede stilling, hvori vi befandt os.

Da solidariteten altså dengang manglede,

[Poul Hansen (Kalundborg).]

var der kun een udenrigspolitik at føre, nemlig neutralitetspolitikken, og det lå i sagens natur, at denne neutralitetspolitik måtte udfoldes på en sådan måde, at den fremfor alt ikke virkede udfordrende overfor den store, farlige nabo i syd. Det var alle enige om, det vil jeg gerne understrege, og jeg vil gerne understrege det yderligere med den bemærkning, at venstre og de konservative deltog i en sådan udstrækning, kan jeg sige, i denne neutralitetspolitik, at man også vogtede stærkt over, at vi fra arbejderbevægelsen nu ikke tilkendegav altfor stor antipati mod den tyske nazisme og denne ideologi i det hele taget. Det foreligger der jo flere eksempler på. Jeg skal ikke rippe op i fortiden på dette punkt, men blot minde om, at det jo ikke var alle, heller ikke alle i folketinget, der tog lige så bestemt afstand fra disse ideologier, som vi gjorde.

Kun det kommunistiske parti tog ikke del i denne neutralitetspolitik i en periode. Denne periode hørte brat op, nemlig den 22. august 1939, da Sovjetunionen sluttede ikke-angrebspakt med Hitlertyskland. Fra denne dato og til den 22. juni 1941 vogtede kommunisterne meget nøje over neutraliteten, i hvert fald forsåvidt angik forholdet til Tyskland. De rettede derimod hårde angreb mod krigens anden part, og ved mere end een lejlighed, også under besættelsen, rettede de bebrejdelser mod den socialdemokratiske arbejderbevægelse for sympati med vestmagterne. Heller ikke dette skal jeg komme nærmere ind på; de ærede medlemmer nede i hjørnet af salen ved jo, at der eksisterer dokumentation herfor. Jeg siger dette som en stiltfærdig kommentar til det ærede medlem hr. Aksel Larsens indlæg i går og skal iøvrigt ikke sige mere om det.

Man kan vel sige, at den forsvarsordning, vi fik her i landet i 1937, i nogen måde var et produkt af de strømninger, som rådede netop indenfor socialdemokratiet. Ved fremsættelsen af forslagene om denne forsvarsordning angav den daværende forsvarsminister, det ærede medlem hr. Alsing Andersen, formålet at være det at holde Danmark udenfor andre magters eventuelle opgør, hvortil, sagde han, ikke alene hørte afvisning af tilfældige neutralitetskrænkelser, men også en vis beskyttelse mod andre

neutralitetskrænkelser, når de var af en sådan karakter, at der forelå rimelig mulighed for deres afvisning. Jeg nævner dette, fordi det i virkeligheden er den forudsætning, hvorunder forsvarsordningen blev gennemført. Det vil med andre ord sige, at man ikke kunne forvente, at forsvaret ville blive sat ind til sidste mand i en situation som den, vi kom ud for. Det ærede medlem hr. Thestrup erkendte også i går, at flertallet af befolkningen ikke ville have billiget det, og lidt af den samme strømning kom igen, da det ærede medlem hr. Tesdorpf talte om, at vi alle var under anklage for defaïtisme.

Nu argumenterer man på, at 19. januarerklæringen helt skulle have ændret dette forhold, og at meningen med dansk forsvar skulle være blevet en anden; det er der jo sagt mange og kraftige ting om i formiddags. Hvis man virkelig vil have lov til at hævde, at den daværende regering tilsidesatte denne erklæring, kan jeg ikke komme bort fra, at så måtte der ved vedtagelsen af den være truffet sådanne aftaler vedrørende forsvaret, at det klart fremgik, at en anden situation forelå.

Må jeg videre sige følgende. Når man var enig i neutralitetspolitikken — og det måtte efter sin natur være en neutralitetspolitik med forsigtighed overfor Tyskland — synes jeg ikke, det kan være vanskeligt at forstå de militære dispositioner, der blev truffet eller ikke truffet i april dagene, og det kan ikke være vanskeligt at forstå, at de indberetninger, man fik, måtte underkastes en nøje vurdering. Alle de andre konstruktioner, man har stillet op, og de bebrejdelser for fejl og forsømmelser, man nu fremfører, synes jeg på denne baggrund forekommer overflødige og ved siden af. Man kan sige, som vi gør: vi mener ikke, at der i den daværende situation kunne føres anden poliend den, der blev ført. Eller man kan som de ærede medlemmer hr. Thestrup og hr. Frode Jakobsen sige, at der burde være ført en anden politik.

Men at placere synderegisteret på en enkelt mand, der handlede efter sin bedste overbevisning, det er det, der forekommer os urimeligt, og det er det, vi har reageret imod, og jeg synes ikke, at der i det, der er fremkommet, er noget, som gør det mindre forståeligt, at vi har reageret, og jeg synes,

[Poul Hansen (Kalundborg).]

at vi har reageret mod dette, skal jeg sige, synderegister så meget mere med rette, som det ærede medlem hr. Alsing Andersen med gode saglige argumenter har kunnet tilbagevise kritikken, hvilket vi på forhånd ikke var i tvivl om. Det er derfor, jeg synes, at det ærede medlem hr. Tesdorpf ikke har ret, når han siger, at jeg har placeret diskussionen på et lavt plan. Vi synes, vi har grund til at reagere hårdt. Jeg er ked af, at denne reaktion også måtte ramme det ærede medlem hr. Tesdorpf, som jeg vurderer højt. Jeg vil også gerne indrømme, at havde jeg kendt det ærede medlems tale på forhånd og havde haft den at gå ud fra og ikke mindretalsudtalelsen i betænkningen, så havde jeg måske også udtrykt mig mindre skarpt. Jeg må måske her skyde ind, at man har haft det indtryk, at de ærede medlemmer hr. Tesdorpf og hr. N. Chr. Christensen før debatten ligesom har skævet over skulderen til hinandens mindretalsudtalelser og har været besjælet af et ønske om at udjævne forskellen, således at det ærede medlem hr. Tesdorpf udtalte sig blidt og afsvækket i forhold til betænkningens udtalelse og det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen forstærkede, hvad der stod i venstres udtalelse. Jeg vil også gerne give det ærede medlem hr. Tesdorpf den indrømmelse, at når man nu vil rejse denne kritik mod det ærede medlem hr. Alsing Andersen, så er det bedre at få præsenteret konkrete anklagepunkter, som kan diskuteres og tilbagevises, end at blive stillet overfor denne generelle, mistænkeliggørende karakteristik, som det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen anvendte: en lidet duelig forsvarsminister. Jeg må måske gøre den sidebemærkning, at det underer mig lidt, at talsmanden for venstre vil bruge en sådan karakteristik af en forsvarsminister.

Må jeg så sige til allersidst — det skal være en bemærkning i anledning af den konservative tilfredshed med, at der nu føres en anden forsvarspolitik, det er ikke langt fra, at der gør sig en stemning gæl-

dende i retning af tilfredshed over den omvendte synder —: ja, vi fører en anden forsvarspolitik, og den er alvorlig ment fra vor side, det understreger jeg, men den har en forudsætning, en nødvendig forudsætning, som vi savnede i 30'erne og som vi i socialdemokratiet havde i tankerne, og som vi dengang forgæves spejdede efter, nemlig solidaritet mellem de demokratiske lande.

N. Chr. Christensen: Denne debat har givet anledning til mangehånde betragtninger, og også til adskillige, der ligger udenfor dagens emne, nemlig en stillingtagen til den enstemmige indstilling fra udvalget, hvorefter der ikke skal rejses rigsretsanklage på grundlag af de parlamentariske kommissioners beretninger. Derfor kan jeg ikke godtage det ærede medlem hr. Alsing Andersens udtalelse om, at medlemmer, der ikke var i folketinget i 1940, skulle savne forudsætning for at bedømme januarerklæringen og virkningen heraf og begivenhederne derom. Den opgave, vi har fået stillet, er den, der findes udtrykt i de parlamentariske kommissioners beretning, og på grundlag af det materiale, der har foreligget her, har vi fra vor side fremsat de kritiske bemærkninger. Det er en helt naturlig ting, at januarerklæringen er blevet placeret som et midtpunkt for denne diskussion, og jeg kan ikke se, at de udtalelser, der er fremsat af de ærede medlemmer hr. Skytte, hr. Poul Hansen (Kalundborg) og hr. Alsing Andersen, afsvækker det indtryk, som vi har haft ved bedømmelsen af hele denne ulykkelige situation.

Jeg har naturligvis også med den største interesse i formiddags lyttet til, hvad det ærede medlem hr. Alsing Andersen havde at sige til det høje ting. Jeg finder det helt i sin orden, at han har givet en vurdering ud fra sit syn på begivenhederne deromkring, men jeg kan ikke skrive under på alt det, det ærede medlem hr. Alsing Andersen har fremsat overfor folketinget i dag.

Den tidligere forsvarsminister erkendte, at erklæringen, vedtaget som den er af den

[N. Chr. Christensen.]

folkevalgte forsamling, var forpligtende for regeringen, men hvorfor vender det ærede medlem hr. Alsing Andersen sig så mod venstres mindretals bemærkning om, at der måtte tilsigtes et effektivt neutralitetsværn, der kunne og skulle modsætte sig, at en overrumpling fandt sted? Det ærede medlem spørger: Hvordan skal denne udtalelse forstås? Jeg forstår ikke rigtig, hvorfor dette spørgsmål fremsættes, medmindre meningen har været den at bortlede opmærksomheden fra, hvad der egentlig er kernen i denne sag. Kernen er jo ikke den, som det ærede medlem hr. Skytte og andre har været inde på, om vi havde haft et neutralitetsværn, som de konservative eller venstre havde foreslået.

Nej, kernen er den, at den socialdemokratiske regering ikke opfyldte erklæringen hverken i dens ånd eller i dens indhold overfor dette land, og derfor må det ærede medlem finde sig i, at vi, selvom vi ikke retter voldsomme anklager imod den tidligere forsvarsminister, dog mener at have ret til at tage hans hele stilling på dette tidspunkt op til en vurdering. Vi mener at have gjort det udfra strengt saglige synspunkter. Vi har den opfattelse, at hovedansvaret for, at Danmark kom til at stå så ulykkeligt, som det gjorde den 9. april, ikke alene må være hele regeringen, men også den daværende højtærede forsvarsministers. For hvad var det, denne regering gjorde? Den holdt alle de oplysninger, den modtog fra Berlin, for sig selv, indtil det var for sent. Den gjorde intet som helst for at udfylde rammerne i den forsvarsordning, der var vedtaget. Jeg kan nævne blot ganske enkelte ting. Chefen for flyvevåbnet har gjort opmærksom på, at hvis man, bare 3 kvarter forinden det skete, havde fået meddelelsen, så ville alle flyvere have været borte fra flyvepladsen. Det har ikke mindst i Sønderjylland og i Jylland vakt opmærksomhed, at man ikke forstod erklæringens ånd og indhold på den måde, at man f. eks. sikrede, at broer og jernbaneknudepunkter ikke faldt i fjendens hånd, hvis vi kom ud for en overrumpling. Vi kunne have sikret disse ting, uden at det havde virket som en udfordring, den udfordring, man var bange for at foretage overfor det nazistiske Tyskland.

Jeg skal ikke sige noget som helst til, at man trak styrkerne noget op i Sønderjylland, men ved ikke at lave nogen sikringsforanstaltninger beredte man vejen, så den tyske hær kunne gå eller køre igennem Jylland i løbet af et halvt døgn og derfra, fra Frederikshavn, blive udskibet til Norge.

Jeg står ikke her med forsøg på at være den strenge anklager overfor en mand, som jeg ved har haft et uhyre vanskeligt og tungt arbejde, men jeg mener, det er vor ret at gøre opmærksom på, at vi kan kritisere, at regeringen ikke fulgte de anvisninger, der blev givet.

Jeg stillede i går det spørgsmål: Stod der stærkere kræfter bagved den daværende højtærede forsvarsminister, som forhindrede ham i at udføre sine dispositioner? Efter at jeg har hørt på denne debat, og efter at jeg har hørt de forklaringer, som man fra radikal og socialdemokratisk side har givet, er jeg ganske klar over, at der stod stærkere kræfter bagved. Jeg er ganske klar over, at når det ærede medlem hr. Alsing Andersen ikke har svaret på dette spørgsmål, er grunden den, at han må erkende, at han var et led i en politik, som ikke opfyldte den opgave, folketinget med rette kunne have ventet.

Man prøver både fra socialdemokratisk og fra radikal side på at bortlede opmærksomheden fra det, det drejer sig om, ved at stille spørgsmålet op på den måde: Hvor mange mennesker skulle der være ofret? Hvad ville f. eks. venstre have gjort? Var man ikke indforstået med, at kampene blev standset? Jeg tror, det var helt rigtigt, at man på det tidspunkt standsede kampene, som man gjorde, for der var jo ikke noget at kæmpe med. Men hvis man indenfor forsvarsministeriet og de organer, som er tilknyttet det, havde været klar over faren og handlet derefter, var vi i hvert tilfælde ikke kommet til at stå i den tilstand, at hovedstaden blev overrumplet på en måde, der for historien vil tegne sig som et billede, vi ikke kan lide at tænke på. Også dette hører med i vor bedømmelse af disse forhold.

Jeg lagde mærke til, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen i sin tale, der på visse områder mere bar angrebets end forsvarets karakter og i visse afsnit var præget af en arrogance, som jeg egentlig ikke synes den

[N. Chr. Christensen.]

tidligere forsvarsministers stilling berettigede til, sagde, at efter den 9. april, og efter at vi har indtaget den stilling, vi gør i dag, findes der ingen defaitisme. Deri ligger en indirekte erkendelse af, at 19. januar-erklæringen og alt, hvad derefter fulgte, var præget af en vis defaitisme indenfor regeringen, og man begrundet den med, at den også fandtes i det danske folk. Men nu er denne defaitisme altså ikke tilstede mere. Det gælder for socialdemokratiet. Gælder det også for den anden part, som var med i regeringssamarbejdet omkring den 9. april 1940? Jeg har mine tvivl herom, men jeg er naturligvis glad for, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen i denne bemærkning ikke alene giver en indrømmelse, men giver noget, der peger fremefter, nemlig dette, at flertallet i tinget nu står bagved en forsvarspolitik, der ikke bare skal betragtes som en vedtagelse her i tinget, men som en realitet, der skal føres ud i livet. Derfor er det mest betydningsfulde ved denne debat ikke, at der findes syndebukke, ikke, at man hæfter sig ved de efter min mening med rette fremførte kritiske bemærkninger, men at vi nu har en positiv stilling og ikke blot en lap papir, der skal kastes hen i papirkurven i salens baggrund bagefter. Denne udtalelse er forpligtende overfor fremtiden. Den vender indad mod den danske befolkning og udad mod dem, som vi i dag står i samarbejde med.

Jeg samler da mine indtryk i dette: også jeg er lykkelig over, at denne sag nu går mod afslutningen. Også jeg mener, at vi skal konstatere tingene, som de har været, og så prøve på at bygge noget nyt op og bedre op end det, der prægede Danmark i den modløse tid. Jeg vil derfor slutte med trods alt at give udtryk for, at den udtalelse, som det ærede medlem hr. Alsing Andersen og det ærede medlems partifælle her i dag har fremsat, vil få mere positiv betydning, end partiets fortid har haft.

Tesdorpf: Hvad angår ansvaret op til den 9. april, synes jeg, at debatten i disse dage har været temmelig uklar. Den ligner i så henseende godt nok den måde, vi har os ad på i vort forsvar og vore beslutninger herom i ugerne og dagene inden besættel-

sen. Det resultat, som vi fra forskellige sider kommer til vedrørende det, som vi er blevet spurgt om, er og bliver det samme, nemlig ingen rigsretsanklage, men vejen til dette resultat og argumenterne derfor er unægtelig forskellige.

Jeg vil gerne takke det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) for de argumenter, han fremførte, og fordi han udtrykte forståelse for det af mig hævdede synspunkt: at det var bedre at tale lige ud om tingene og nævne det, som man mente var forkert, end blot at antyde det. Det var et hovedpunkt for mig, at man, når man står på en god fod med hinanden, men har noget ubehageligt at sige, da kan sige det lige ud, og så er det sagt. Dette bevirker, at jeg ikke skal gå nærmere ind på andre af det ærede medlems argumenter, som jeg ikke rigtig har forstået. Jeg har ikke forstået den personlige fornærmelse, der er fremgået både af det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg)s og det ærede medlem hr. Alsing Andersens taler; jeg synes, det er en misforstået personlig fornærmelse, idet de ærede medlemmer synes at glemme, at vi har fået pålagt en opgave af det høje ting, som vi skulle give indstilling om og sandelig også efter min mening anstændigvis motivere. Jeg skal kun tilføje, at jeg i høj grad forstår, hvad det ærede medlem hr. Alsing Andersen nævnte i begyndelsen af sin tale, nemlig at det har været en lang og ubehagelig tid at vente så længe på denne debat.

Da der ikke er så lang tid til at komme ind på de konkrete ting, som det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) nævnte i går, skal jeg heller ikke gøre min tale lang. Jeg synes i og for sig ikke, der var noget i det ærede medlems tale, der affærdigede vore bemærkninger i betænkningen. Jeg synes ikke, at det ærede medlem på nogen måde påviste nogen fejl i vore udtalelser, han understregede i virkeligheden kun forskellen i vore opfattelser af baggrunden for begivenhederne og af fortiden.

Det ærede medlem hr. Alsing Andersen omtalte meget udførligt Rømsøagen. Hvis vor bedømmelse er forkert, hvad jeg egentlig ikke synes den er efter den udrådning, som det ærede medlem hr. Poul Møller kom med, ja, så lad den være forkert, og så lad det spørgsmål gå ud af

[Tesdaupf.]

debatten, men jeg synes, at den omstændighed, at en detail i vor problemstilling blev gjort til noget afgørende af det ærede medlem hr. Alsing Andersens indlæg, viser, at indholdet af det ærede medlems tale var tyndt.

Jeg opfattede det således, jeg fik det nu ikke skrevet ned, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen mente — og det er et meget væsentligt punkt i denne sag — at tanken om at forstærke og anvende de militære midler i højere grad ligesom slet ikke var i regeringens tanker i dagene op til den 9. april. Her synes jeg, vi er kommet til noget meget væsentligt, og jeg vil gerne med den højtærede formands tilladelse citere fra bilagene til beretning II, side 152, et resumé af forhenværende direktør for udenrigsministeriet, gesandt Mohrs optegnelser. Der står her:

„Jeg kom i den anledning ud til udenrigsministeren lidt efter kl. 19“

— altså torsdag den 4. april —

„umiddelbart efter, at Schön havde forladt ham efter at have afleveret kammerherre Zahles politiske beretning af samme dag. Udenrigsministeren var ligesom jeg yderst forurologet over beretningens indhold. Han syntes at gå ud fra som en given ting, at sikringsstyrken ville blive indkaldt og det udenrigspolitiske navn og partiformændene sammenkaldt.“

Jeg ville gerne sige dette, fordi jeg synes, det peger imod noget af det, som er meget væsentligt, og som i og for sig stadig er et hovedspørgsmål i debatten, et spørgsmål, som jeg faktisk stadig ikke har fået rigtig besvaret her i dag. Der er jo efterhånden mange talere, som har påstået, at den daværende regering i virkeligheden havde besluttet sig til ikke at kæmpe, ikke imod nogen form for angreb. Hvis det er rigtigt, at man ikke ville kæmpe og bevidst ordnede det sådan, at vort beredskab blev svagere og svagere og mindre parat, jo mere kritisk tiden blev — hvis den påstand er rigtig, forstår jeg ikke, hvorfor de, som virkelig vidste besked, nemlig forhenværende udenrigsminister, dr. Munch og det ærede medlem hr. Alsing Andersen, ikke ganske klart og

lige ud har sagt det under den parlamentariske kommissions afhøringer her idag; det synes jeg ikke vi har fået nogen ganske klar besked om. Hverken dr. Munchs redegørelse til kommissionen eller det ærede medlem hr. Alsing Andersens tale i dag siger noget positivt derom, kun at man bevægede sig i den retning. Men en regering har efter min mening pligt til at bestemme et enten— eller, og hvis den havde besluttet sig til ikke at kæmpe, så havde den også besluttet sig til noget, der var absolut imod 19. januarerklæringen, den erklæring, som blev vedtaget af folketinget, fordi folketinget, der jo repræsenterede befolkningen, trods alt ikke ønskede et forsvarsløst Danmark.

Vi har altså indtil nu ikke fået at vide, at regeringen havde taget en sådan virkelig konkret beslutning om ikke at kæmpe, og derfor vil jeg gerne resumere, hvad det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg og flertallet i mit parti mener om dette spørgsmål, om svaret op til den 9. april, om det ærede medlem hr. Alsing Andersens ansvar, som jo er det, det drejer sig om, fordi de øvrige ansvarlige ikke mere er levende. Vi mener, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen burde have forlangt forøgede styrker indkaldt til forsvar i henhold til januarerklæringen, uanset om han vidste, at regeringen ville underkende ham; vi mener, at det ærede medlem måtte have protesteret imod de negative forholdsregler, der blev truffet umiddelbart op til den 9. april, og vi mener, at det ærede medlem som fagminister, som forsvarsminister, i de kritiske dage tilsidst burde have sikret sig, virkelig sikret sig, at forsvaret i al almindelighed — grænseforsvaret, sundforsvaret, Københavns forsvar — var i orden indenfor de af regeringen optrukne, yderst beskedne rammer.

Det ærede medlem hr. Poul Hansen (Karlundborg) kom med nogle bemærkninger om, hvem det var, der havde omvendt sig. Det synes jeg for så vidt er ganske ligegyldigt; det har intet som helst at gøre med de bemærkninger, vi i betænkningen har fremsat til spørgsmålet om vor ændrede forsvars- og udenrigspolitik. Det, som for os er afgørende, er resultatet af bedømmelsen af tiden op til den 9. april og besættelsen: at den nemlig har ført til, at vi nu fører en anden forsvars- og udenrigspolitik i Dan-

[Tesdaupf.]

mark. Det er dog det væsentligste, og det er ligeegyldigt, hvordan man partipolitisk er nået frem til det.

Jeg vil derfor gerne slutte med på det ærede medlem hr. Poul Møllers og egne vegne at gentage, hvad vi har fået ud af de parlamentariske kommissioners beretninger. Vi er ikke enige i det syn på tiden op til den 9. april, som i disse dage er kommet til udtryk fra socialdemokratisk og radikal side, men med den baggrund og med de motiver, som vi har givet i betænkningen, tilslutter vi os den indstilling, som hele udvalget har været enigt om at fremlægge for det høje folketing: at der ikke rejses rigsretsanklage.

Skytte: Må jeg først rette en bemærkning til det ærede medlem hr. Viggo Starcke; den kan samtidig i nogen grad være et svar til det ærede medlem hr. Tesdorpfs bemærkninger fornylig. Det ærede medlem hr. Viggo Starcke fremkom i går med en efter min mening ganske besynderlig udtalelse: at der for ham at se forelå aftaler mellem en snæver kreds af danske politikere om, at forsvaret ikke skulle bruges. Hvad bygger det ærede medlem denne udtalelse på, og hvilke politikere sigter det ærede medlem til? Der er i de parlamentariske kommissioners beretninger intet som helst, der berettiger til denne antagelse. Der eksisterede en forholdsordre, efter hvilken der skulle kæmpes. Dr. Munch foreslog, som oplyst i går, indkaldt en sikringsstyrke, hvilket da tyder på, at der ikke for hans vedkommende var tale om nogen forhåndsftale, som mig bekendt absolut heller ikke har foreligget mellem andre.

Jeg opfattede ikke helt det ærede medlem hr. Bøgholms bemærkninger om udenrigsminister Munchs standpunkt til placeringen af tyske batterier her i landet; det skyldes måske, at der, da det ærede medlem talte herom, var nogen uro i salen. Jeg går imidlertid ud fra, at det ikke har nogen som helst forbindelse med begivenhederne forud for den anden verdenskrig. For en ordens skyld vil jeg understrege, at dr. Munch ikke på noget tidspunkt forud for denne krig har givet tilslutning til eller nævnt som en mulighed, at der skulle placeres tyske batterier på dansk grund.

Det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft fremhævede, at de konservatives militærpolitik ville have ført til et andet resultat. Når jeg læser det ærede medlems udtalelser gennem årene — en hobby, jeg dog ikke overdriver — skal jeg medgive det ærede medlem, at gennem dem går, at det kunne blive anderledes. Ikke alle det ærede medlems udtalelser er dog så afgjorte, som det ærede medlem måske mener nu. Må jeg her tillade mig at citere, hvad det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft sagde under debatten om forsvarsordningen i folketinget den 16. april 1937 — det findes i folketingstidende for 1936—37, sp. 5956 — jeg citerer ordret:

„Der kan ikke være nogen uenighed om, at Danmark i en situation, hvor en stormagt angriber os med det formål at erobre os, vil være stillet således, at vi kun vil kunne yde en meget ringe modstand.“

Ord gør det selvfølgelig ikke alene — det er handlingerne, der tæller. Det konservative folkepartis handlinger fandt udtryk i deres militærforslag i 1937, og det er om dette forslag, jeg har sagt, at det, fuldt gennemført, ikke kunne have hindret tyskernes overfald den 9. april 1940 — og dette synspunkt er ikke blevet afsvækket ved de udtalelser, der senere er fremsat fra anden side.

Til det ærede medlem hr. Carsten Rafts udtalelser skal jeg ikke knytte mange ord; dog kan jeg ikke tilbageholde den bemærkning, at det unægtelig undrer mig, at det netop skulle være det ærede medlem, der skulle fremhæve Christmas Møllers synspunkter. Der kunne være enkelte medlemmer af den gruppe til højre for mig i salen, som havde en naturlig ret til at forsvare Christmas Møllers politik nu, efter at han for år siden er blevet vraget af de konservative, men det ærede medlem hr. Carsten Raft er den, der sidst af alle konservative efter min mening kan gøre det — det ved partiet, og det ved hele folketinget. (*Carsten Raft*: Hvorfor det?).

I dag citerede det ærede medlem hr. Carsten Raft tyske generalers udtalelser omkring begivenhederne den 9. april. Jeg vil meget stærkt understrege, at for mig har det liden vægt, hvad nazistiske tyske generaler sagde omkring den 9.

[Skytte.]

Nazistiske tyske generaler er for mig ikke sandhedsvidner. Det undrer mig, hvis de i dag er det for det ærede medlem hr. Carsten Raft; jeg kunne bedre forstå, hvis det havde været tilfældet på et tidligere tidspunkt i det ærede medlems tilværelse, dengang han havde travlt med at efterligne de metoder, man praktiserede i det land, der senere overfaldt os.

Når det drejer sig om en bedømmelse af begivenhederne forud for vedtagelsen af 19. januar-erklæringen, vil jeg tilsidst fremhæve, at det kan være rigtigt at have forskellige kendsgerninger for øje. Der var forskellige spørgsmål, som alle demokratiske partier dengang var enige om. Der var enighed om, at Danmark skulle føre neutralitetspolitik, og ved vedtagelsen af 19. januar-erklæringen var det en forudsætning, at vi ville vedblive at være neutrale. Alle var enige om, at i en eksistenskamp mod en stormagt kunne Danmark ikke hævde sig, og endelig var der enighed om at slutte ikke-angrebspagt med Tyskland. (Aksel Larsen: Nej!). Jeg fremhævede, at det var mellem alle *demokratiske* partier — det var i hvert fald meningen; det ærede medlem hr. Aksel Larsen er, jeg ved ikke, om jeg skal sige lykkeligt undtaget her. Jeg skal iøvrigt ikke beskæftige mig med det kommunistiske partis vekslende synspunkter under de forskellige faser fra 1933 til begyndelsen af fyrrerne.

Ingen kunne derfor med rette vente, at 19. januar-erklæringen skulle forpligte regeringen til at lade foretage en oprustning og forberede sig på en eksistenskamp mod verdens stærkeste militærmagt — og ingen ventede det heller.

Der blev ikke i tiden fra den 19. januar til de første april dage fra venstres eller fra konservativ side fremsat kritik af regeringens dispositioner. Hvis de to partier dengang havde lagt det i 19. januar-erklæringen, som deres ordførere gør nu, ville de dengang i det mindste have kritiseret regeringen og i folketinget krævet foranstaltninger gennemført. Men det gjorde man ikke dengang. Når man derfor nu bebrejder den daværende regering, at den ikke kunne forudse, hvad der eventuelt kunne ske, har jeg lov til at henvise til, at det var først bagefter, venstre og konservative var i

stand hertil. Men når regeringen vidste, at der var enighed om ikke-angrebspagt, enighed om, at vort militær ikke kunne hævde sig i en eksistenskamp, enighed om, at Danmark skulle føre neutralitetspolitik, må deraf følge, at regeringen i sin politik måtte tage hensyn hertil og i alle dispositioner handle udfra, hvad den mente øjeblikket krævede under hensyntagen dertil.

Både det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen og det ærede medlem hr. Thestrup — og forresten vistnok også flere ærede medlemmer — har talt om den forkerte politik, der blev skæbnsvanger for Danmark. Efter min mening kan man sige, at tyskerne overfald på Danmark blev skæbnsvangert, men det er urigtigt at hævde, at det skæbnsvangre var en speciel følge af regeringens handlinger; det kunne være blevet mere skæbnsvangert, hvis det standpunkt, der nu er de konservatives, havde været gældende forud for og selve den 9. april. Jeg mener ikke, at tidspunktet i dag er til en drøftelse af Danmarks fremtidige militær- og udenrigspolitik — det mener jeg ikke hører hjemme under denne debat — men spørgsmålet er blevet rejst fra anden side. Dertil vil jeg blot bemærke, at det er tvivlsomt, om denne nye stillingtagen indebærer den trykthed og sikkerhed, man fra anden side lægger i den; thi hvor ulykkelig besættelsen end var, og hvilke betragtninger der end kan gøres gældende vedrørende begivenhederne i disse år, bør det dog vist ikke, heller ikke netop nu, glemmes, at Danmark trods alt kom bedre gennem krigens og besættelsens år end noget andet land, der blev inddraget i krigens begivenheder. Der er ikke meget sandsynlighed for, at det samme vil kunne siges, dersom Danmark igen skulle blive ramt af krigens ulykker.

Aksel Larsen: Det er jo i alt væsentligt lykkedes, som man havde planlagt det i forvejen, at holde debatten her fast ved spørgsmålet om den 9. april og begivenhederne nærmest forud for 9. april. Dette er i overensstemmelse med udvalgets betænkning og indstilling, som går hurtigt og tilgivende over regeringens og de ansvarlige tjenestemænds handlinger under besættelsen og til slut ender med at fastslå, at trods uenighed om vurderingen af regeringen

[Aksel Larsen.]

i almindelighed og forsvarsministeren i særdeleshed den 9. april mener man ikke, at der er grundlag for at rejse rigsretsanklage mod nogen.

Jeg strejfede i min tale i går meget kortfattet en række eksempler på graverende tilfælde, for hvilke der kunne og burde gøres ansvar gældende, og jeg kan aldeles ikke erklære mig enig med bl. a. det ærede medlem hr. Poul Møller, som hævder, at man kun kan gøre ansvar gældende i tilfælde af landsforræderi eller tjenesteforsømmelse. Det turde være evident, at man også kan gøre ansvar gældende i tilfælde af overtrædelse af love, f. eks. grundloven. Men det mener man altså ikke. Jeg har nævnt en hel mængde eksempler, har strejft dem, ikke gået udførligt ind på dem, for det anså jeg for at være både overflødigt og nytteløst. Det sidste synspunkt har jeg også fået bekræftet derved, at de øvrige ordførere praktisk talt ikke har ønsket at gå ind på de eksempler, jeg har nævnt; man er kun gået ind på to af dem. Det ene er spørgsmålet om grundlovsbrudet i 1941. Her klarer det ærede medlem hr. Viggo Starcke sig naturligvis let og med sædvanlig elegance, idet han, som han plejer, følger en anden stor demagogs læresætning om, at man aldrig i tilstrækkelig grad kan undervurdere en forsamlings intelligens; han siger flot: den danske grundlov var under besættelsen løftet af sine hængsler.

Det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) derimod sagde klart og åbent: ja, det var et grundlovsbrud, men, tilføjede han, det var rigtigt, at det blev begået. Jeg kan ikke erklære mig enig i et så fantastisk synspunkt. Grundloven har vi, for at den skal holdes af alle danske statsborgere, også af regeringen og af embedsmændene, og jeg kan ikke se, der er noget, der kan fritage for ansvaret for evident grundlovsbrud. Efter min mening er det sådan, at bliver der begået brud på en af grundlovens paragraffer som det, der blev begået i sommeren 1941, så skal alle ansvarlige for dette grundlovsbrud, lige fra statsministeren og ned til den menige politi- og fængselsbetjent, straffes, ellers er der ingen som helst mening i at have en sådan grundlovsparagraf. Jeg venter ikke, at

noget sådant skal ske, og det har vi i og for sig aldrig ventet. Regeringen sikrede sig jo dækning i august ved den enstemmige vedtagelse i folketinget, hvorfra man ved politiets hjælp holdt kommunisterne væk. Så kan man ikke regne med, at regeringen senere skulle blive draget til ansvar.

Løvrigt kan jeg ikke lade være med at sige, at jeg har grundet en del over, om det, der blev givet ordre til natten mellem den 21. og den 22. juni, kom så fuldstændig uventet for regeringen; i hvert fald har jeg studset noget over, at Eivind Larsen blev udnævnt til departementschef netop dagen før den 22. juni.

I sin argumentation for dette grundlovsbrud siger det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg): vi var nødt til at lade dansk politi arrestere kommunisterne, for ellers havde tyskerne taget dem. Det endte med, at tyskerne fik dem alligevel, så jeg synes snart, vi kunne holde op med den snak om, at det var for at beskytte kommunisterne, man tog dem. Man skulle også holde op med det af en anden grund, for det var jo efter regeringens beslutninger og i kontakt med regeringen, at kommunistkartoteket blev videreført og udleveret til Gestapo. Det har vist ikke været for at beskytte kommunisterne, at man udleverede kommunistkartoteket. Og endelig, hvis man var så besjælet af lyst til at beskytte kommunisterne, havde man udmærket kunnet klare det ved at advare dem. Det viste sig ved senere lejligheder, hvor folkegrupper var udsat for forfølgelse under besættelsen, at da kunne man godt advare — det roser man sig meget af — men når det drejede sig om kommunisterne, kunne man ikke lade dem tilflyde nogen advarsel, tværtimod gav man i hemmelighed det danske politi ordre til at arrestere og arresterede langt flere, end tyskerne forlangte. Man gik den 22. juni endog så vidt, at man arresterede den gamle forfatter Martin Andersen Nexø, og der skulle gå mange måneder, før regeringen lod sig presse, såvidt jeg er orienteret endda fra allerhøjeste sted, til at løslade ham.

Så er der et andet spørgsmål, man er gået ind på, spørgsmålet om Horserød. Her får vi at vide, at skylden for, at fangerne i Horserød ikke blev sluppet fri, har kun tyskerne, fordi de gik i aktion en time før

[Aksel Larsen.]

i Horserød end i København, de var så snedige. Det er slet ikke det, det drejer sig om. Det, det drejer sig om, var, at man havde truffet en aftale om, at fangerne i Horserød skulle få besked om, når regeringen gik, så de kunne flygte. Der var rigelig tid til at give dem den besked. Man gav dem den ikke, og derfor havnede så mange af dem i Stutthof, som der gjorde.

Denne sag har været diskuteret i tinget i den diskussion, som Martin Nielsen deltog i. Jeg tror, vi har fået tilstrækkelig klarhed. En del af regeringen, repræsenteret ved Thune Jacobsen, ville ikke give kommunisterne mulighed for at flygte fra Horserød. En anden del har brugt den undskyldning, at de slet ikke tænkte over det, at de kun tænkte på at rydde op i deres skrivebordskuffer. Hvorom alting er, det var ikke, fordi tyskerne var hurtigere i vendingen, at kommunisterne ikke slap ud, det var af helt andre grunde.

Så kan man ikke undgå at gøre sig de tanker, at den ånd, hvis jeg må bruge det udtryk, som herskede i forholdet til kommunisterne dengang, jo ikke er forsvundet

Formanden: Jeg beder om, at samtalerne i sidegangen føres mere sagte.

Aksel Larsen: den kommer i hvert fald i høj grad til udtryk nu. I så henseende var det ærede medlem hr. Viggo Starckes tale særdeles illustrerende, og den mindede i forbløffende grad om en vis tale, der blev holdt her i tinget den 22. august 1941 til retfærdiggørelse af kommunistloven, og om de talrige avisartikler, der blev offentliggjort i den danske presse på de pågældende avisredaktørers eget initiativ omtrent på samme tidspunkt.

Det ærede medlem hr. Viggo Starcke generer sig ikke for først at angribe os på grund af vor deltagelse i modstandsbevægelsen, idet han siger, vi kom sent med — og det er jo en udmærket bebrejdelse fra lederen af et parti, som overhovedet aldrig kom med i modstandsbevægelsen; han er den rette. Hvad angår at komme sent med, er det også nødvendigt at minde om — og jeg er klar over, det ikke bliver sidste gang — at der ingen modstandsbevægelse

var, før kommunisterne rejste den. At vi var i stand til at rejse den så hurtigt, skyldtes, at vi havde brugt tiden fra den 9. april 1940 til den 22. juni 1942 til at forberede den, (*Stats- og udenrigsministeren* [H. C. Hansen]: Og hvordan?). Særdeles godt. Ellers var det lykkedes regeringens politi at arrestere os allesammen, men vort partiapparat var intakt, halvdelen af partiledelsen formåede at holde sig fri af arrestationerne, og vi havde vort illegale trykkeri klart (*Stats- og udenrigsministeren* [H. C. Hansen]: Og et officielt arbejderblad!) . . . og et officielt arbejderblad, som var i allerhøjeste grad under udenrigsministeriets pressekontrol, ja.

Det ærede medlem hr. Viggo Starcke siger videre, at kommunisterne kun gik med af hensyn til anden magt og ikke af hensyn til Danmark. Det er den slags påstande, som folk af det ærede medlem hr. Viggo Starckes habitus med lethed kan slynge ud. Jeg tror nu nok, at vi andre ved mere om, hvad vi gjorde, og hvorfor vi gjorde det, og jeg skal fuldstændig overlade det ærede medlem hr. Viggo Starcke til befolkningens bedømmelse, når han kommer med sådanne påstande.

Det ærede medlem hr. Viggo Starcke siger til slut i sin omtale af kommunisterne, at vi vil tilintetgøre demokratiet, og at vi egentlig slet ingen ret har til at nyde grundlovsrættigheder. Det siges af repræsentanten for et parti, der har været med til at begå grundlovsbrud, hvilket det kommunistiske parti som bekendt aldrig har. Dernæst udtaler det ærede medlem, at de rettigheder, vi tillader os at nyde, nyder vi kun i kraft af storsindethed og nåde. Jeg forlanger ikke mere tydelig karakteristik af det ærede medlem hr. Viggo Starckes ideologi, som jeg ikke kan se adskiller sig andet end i grad fra den nazistiske. Iøvrigt vil jeg anbefale det ærede medlem hr. Viggo Starcke at undersøge, om vælgerne ved næste valg vil benåde ham og hans parti.

Men hvor er vi iøvrigt havnet i dag? Ja, forsåvidt har det ærede medlem hr. Viggo Starckes tale, som jeg lige har beskæftiget mig med, givet svaret, og svaret blev understreget også af de afbrydelser, der kom fra stats- og udenrigsministeren. Vi er havnet i den samme udenrigspolitik, som

[Aksel Larsen.]

førte til den 9. april, og uden hvilken den 9. april ikke kan forklares eller forstås.

Det ærede medlem hr. Poul Hansen (Karlundborg) siger nu i sin anden tale, at grunden til, at Danmark ikke kunne forsvare sig den 9. april, var, at der ingen solidaritet var mellem demokratierne, og derfor var Danmark isoleret, og derfor var der ikke andet at gøre, end at vi måtte være villige neutrale overfor tyskerne. Der var solidaritet mellem det, det ærede medlem hr. Poul Hansen (Karlundborg) kalder demokratierne. Der var solidaritet mellem de store vestmagter og Hitlertyskland, som bl. a. i München i efteråret 1938 sluttede en solidarisk pagt, hvorefter Tyskland fik lov til at slagte Tjsekoslovakiet; og England og Frankrig forpligtede sig, hvis Tyskland ikke kunne klare det alene, til at komme Hitler til hjælp. Der var en solidaritet mellem disse vestmagter gående ud på ikke at tillade en almindelig europæisk solidaritet mod dem, der ville krig, ikke at tillade et fælleseuropæisk kollektivt sikkerhedssystem mod aggressive magter. Og derfor kom krigen.

På samme måde ligger det nu, blot, som jeg sagde i går, noget hårdere, noget værre, men i princippet er der ingen forskel på Danmarks udenrigspolitiske linie i dag og den udenrigspolitiske linie, der førte til den 9. april og den tyske besættelse. Herom har jeg udtalt mig tilstrækkeligt i går. Jeg har også udtalt mig tilstrækkeligt tydeligt. Jeg henholder mig til alt, hvad jeg sagde derom, og må så iøvrigt gøre opmærksom på, at vi naturligvis ikke kan stemme for indstillingen fra det nedsatte udvalg.

Viggo Starcke: Jeg vil gerne takke det ærede medlem hr. Alsing Andersen for den redegørelse, han gav på mødet i formiddags, og sige, at den på mange punkter var værdifuld og havde min tilslutning, men at der er et punkt, på hvilket jeg synes han begik en fejl, idet han var af den opfattelse, at det alene er en partipolitisk kritik, der har været rejst imod ham. Den tålmodighed, hvormed

det ærede medlem har båret de angreb, der har været rettet imod ham i de forløbne år, burde ikke have svigtet ham i dag, hvor han ligesom skulle sætte afslutningen på denne periode.

I anledning af de udtalelser, som jeg fremsatte i går om, at der i de parlamentariske kommissioners beretninger ikke findes noget tegn til, at der har været forhåndsaftaler mellem danske politikere og tyske kredse, men at der derimod forelå visse tegn på, at der havde været forhåndsaftaler indenfor snævre regerende kredse, og at disse aftaler skulle gå ud på, at forsvaret i givet fald og under et angreb ikke skulle anvendes, spurgte det ærede medlem hr. Skytte mig, hvilke personer jeg dermed tænkte på. De personer, jeg tænkte på, var den daværende udenrigsminister, den daværende statsminister og den daværende forsvarsminister.

Der forelå en beslutning fra alle folketingets demokratiske partier den 19. januar 1940, og der har dannet sig den opfattelse ude i befolkningen, at denne beslutning var en beslutning, som skulle omsættes i virkelig handling, men befolkningen har fået den opfattelse, at denne snævre kreds af regerende personer mente, at det var i Danmarks interesse, at der ikke blev ydet effektiv modstand med de midler, som Danmark var i besiddelse af, og jeg udtalte i min tale i går, at jeg syntes, det var en realitetspolitik og en politik, som kunne forstås.

Det, der har givet anledning til, at så mange rygter og så megen mistro er vokset op, var, at alle de mange og alvorlige advarsler, som regeringens inderkreds modtog i ugerne forud for den 9. april, blev holdt indenfor den snævre kreds og først på et meget sent tidspunkt kom til det udenrigspolitiske nævns og partiordførernes kendskab. Det drejer sig ganske specielt om indberetningerne fra kammerherre Zahle, som var af meget alarmerende karakter og fremsat af en mand, der måtte antages både at have gode informationer og at være i besiddelse af meget stor dømmekraft. Det

[Viggo Starcke.]

samme kan siges om hr. Schøns mission og hans samtale med den daværende udenrigsminister om de advarsler, der kom — mere eller mindre direkte — fra den svenske, den hollandske og den engelske ambassade.

Jeg bebrejder ikke de personer noget, der dengang traf den beslutning, fordi jeg indrømmer, at de traf den beslutning i Danmarks interesse udfra deres synspunkter; men det, som jeg bebrejder dem, er, at de ikke bagefter ærligt indrømmer, hvad de gjorde, at de ikke ærligt siger: sådan begyndte vi det, og vi tager ansvaret nu. Hvis disse personer ville have indrømmet dette — og i dag drejer det sig om det ærede medlem hr. Alsing Andersen som repræsentant for denne kreds — ville dermed øjeblikkelig næringen til fortsat rygtedannelse være fjernet, og det ville være meget værdifuldt; samtidig ville man fjerne årsagerne til, at den opfattelse kan brede sig, at ansvarlige regeringsmedlemmer kan modtage så mange advarsler og så mange informationer uden at opfatte dem og uden at tage hensyn til dem. Hvis ikke man vedgår, hvad det var for en politik, man egentlig ville føre, risikerer man, at folk drager den slutning, at man var inkompetent, og det er ingen tjent med.

Jeg vil gerne sige til det ærede medlem hr. Aksel Larsen, at jeg deler hans anskuelse, at vi har en grundlov, for at den skal holdes, og jeg håber, at det ærede medlem hr. Aksel Larsen under alle forhold vil være med til ikke at krænke grundloven. Grundlovens forudsætning er imidlertid Danmarks suverænitæt, den lovgivende og den udøvende magts frihed; hvorfor besættelsen eksisterede dette ikke, hvorfor grundloven kun hang på det ene hængsel.

Den kommunistlov, som blev vedtaget, stred imod grundloven, men hvis man endelig skal se på det i kommunisternes interesse, så forhindrede den, at kommunisterne på et meget tidligt tidspunkt kom i de tyske lejre; derved er mange kommunisters liv blevet reddet, og det er dog et motiv, som man må tage med ind i bedømmelsen.

Det var ikke helt nøjagtigt citeret, når det ærede medlem siger, at jeg havde sagt, at kommunisterne ingen ret havde til grundlovsmæssige rettigheder. Jeg sagde,

at de havde ikke mere ret end den ret, som de giver andre politiske partier i de kommunistiske lande. Forlanger det ærede medlem hr. Aksel Larsen, at kommunister skal have en ret i nogle lande, når de ikke indrømmer andre den samme ret i de lande, hvor de har magten? Det er en mærkelig skævbenet opfattelse af ret.

Men da nu det ærede medlem hr. Aksel Larsen har knyttet disse bemærkninger til det, jeg sagde i går, vil jeg gerne have lov at stille ham et spørgsmål: Er det rigtigt, at det ærede medlem hr. Aksel Larsen ved siden af sit legale arbejde her i folketinget også udfører illegalt arbejde og udfører omfattende illegalt arbejde her i landet?

Stats- og udenrigsministeren (*H. C. Hansen*): Jeg finder ikke og føler ikke, at jeg i min egenskab af statsminister har nogen anledning til at blande mig i debatten her i dag. Den sag, der her diskuteres, er i så udpræget grad et anliggende for tinget som sådant, at jeg forsåvidt — synes jeg selv — godt kunne have undladt at tage ordet. Når jeg alligevel gør det, er det, fordi alt det, der her diskuteres, er foregået i den første del af min egen rigsdagstid, efter at jeg havde siddet herinde i det høje ting i fire år, og fordi det på mig har gjort samme uudslettelige indtryk som på alle de kolleger — kammerater føler jeg trang til at sige — tværs over alle partiskel, som dengang også sad midt i de begivenheder, vi i dag diskuterer. På mig virker denne diskussion som en genfærdsbehandling. Det er, som om et genfærd er dukket op i denne sal.

Jeg tager ordet af een, ganske afgørende grund: min partifælle, min nære ven igenem mange år, det ærede medlem hr. Alsing Andersen, er blevet gjort til syndebug for alt det, der her diskuteres. Det er sket i udvalgets betænkning, det er sket i diskussioner rundt omkring i landet, og i dag har en del af de talere, der ikke er enige med det ærede medlem hr. Alsing Andersen, ment at kunne udlede af hans tale, at han var lidt mere ophidset, end han burde være. Enkelte har ment, at han tog lidt mere overlegent på tingene, end han burde, og det ærede medlem hr. Bøgholm har endda ment, at det ærede medlem hr. Alsing Andersens tale ikke svarede til alvoren i det spørgsmål, vi her diskuterer.

[Stats- og udenrigsministeren.]

Jeg ville, hvis jeg var det ærede medlem hr. Bøgholm, have undladt en sådan bemærkning. Her taler det ærede medlem hr. Alsing Andersen, et menneske, der i, som han selv har sagt det, 15 år har været udsat for alskens mistænkeliggørelse — lad os tale med rene ord. Han imødegås her af det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft, der vog ham i 1947, da det ærede medlem hr. Alsing Andersen blev medlem af en regering, som han måtte gå ud af. Jeg må åbent bekende, at hvis jeg var det ærede medlem hr. Alsing Andersen, er jeg ikke sikker på, at jeg kunne opbyde så megen beherskelse, som det ærede medlem hr. Alsing Andersen har opbudt her i dag, og jeg vil henstille til os herinde, der — for at bruge Christnas Møllers udtalelse — alle er under anklage, at prøve at forstå de fornemmelser og følelser, som kan besjæle en mand, der som enkeltperson er blevet gjort til skydeskive for alt, hvad der er passeret.

Jeg må gøre en enkelt bemærkning til det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen, der i dag har delagtiggjort det høje ting i sit referat af begivenhederne den 8. april om aftenen, et referat, som for de interesserede her i det høje ting på forhånd var ret kendt. Jeg forstår, at det ærede medlem gjorde det. Men medens det ærede medlem sagde, at han ikke havde noget ønske om at tage det ærede medlem hr. Alsing Andersen under armen, så vil jeg gerne melde mig som en af dem, der aldrig har generet sig for det, men altid har følt sig i det fineste og bedste selskab med det ærede medlem hr. Alsing Andersen under armen.

Det ærede medlem hr. Alsing Andersen — og her taler jeg i min egenskab af gammel ven og i min egenskab af formand for mit parti — skal i dag vide, og det skal nu siges til det høje ting, at han har sit partis tillid; hans parti føler med ham og står ved hans side, og det kan nok være rigtigt at sige disse bemærkninger overfor alt det, der er fremført i denne debat.

Det ærede medlem hr. Alsing Andersen var i sit ministerium den nat, begivenhederne fandt sted. Har han været for skarp i dag? Ja, måske. Har han været lidt sarkastisk i dag? Ja, måske. Hvor er den af alle os, som medoplevede denne tid, der i dag har råd

til at stå op og kaste sig over formen i et indlæg, der var så kraftigt sagligt, som det var. Lad os være en lille smule varsomme.

Det er 15 år siden, det, vi her beskæftiger os med, fandt sted, og vi, der sidder tilbage af medlemmer fra dengang, husker atmosfæren. Jeg gik som ung rigsdagsmand derude på gangen den aftenstund den 8. april, da partiformændene forhandlede herinde i ministerværelset. Hvad tænkte vi? Troede vi på, at Danmark den 9. april ville være besat af tyskerne? Hvem turde mene det så bestemt? Vi håbede på noget andet. Hvem af os havde en bestemt overbevisning og en bestemt opfattelse? Vi gik i en evig tvivl og en evig usikkerhed om, hvad morgendagen kunne bringe, hver eneste en af os. Hvis jeg må gøre en bekendelse, vil jeg gerne gøre det. Jeg vil ikke håbe, at jeg nogensinde eller at det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft nogensinde kommer i den situation at skulle træffe en afgørelse som den, de mænd måtte træffe, der den 9. april om morgenen havde afgørelsen, for det kan godt være, at vi så 15 år efter ville stå overfor angreb, som vi ikke ville være så forfærdelig glade for.

Hvad er så baggrunden for det, vi diskuterer? Ja, baggrunden er jo det ganske enkle, at i 1930erne stod dette land alene. Danmarks forsvarsapparat var søgt bygget op gennem slutningen af 1930erne til en stærkere grad af forsvarsmulighed end den, vi hidtil havde haft, og jeg melder mig som en af dem, der var med til at arbejde for det, man har kaldt en positiv forsvarsindstilling. Men jeg må føje en ting til. Hvis jeg den 9. april om morgenen skulle have taget et ansvar, ville jeg ikke have vovet at handle anderledes, end de mennesker handlede, der havde ansvaret.

Jeg har været en lille smule påvirket af det ærede medlem hr. N. Chr. Christensens tale, jeg har ikke rigtig kunnet lide den, for det er jo sandt, det ved det ærede medlem udmærket godt, at der var ingen i vestre, og der var ingen i vort parti, og der var ingen hos de radikale — om der var nogen hos de konservative, ved jeg ikke — der kunne tænke sig, at de ansvarlige i dette land skulle køre en katastrofesituation op. Vi skulle forsvare vor neutralitet, vi skulle værge os, men hvem af os, der dengang sad som folketingsmedlemmer,

[Stats- og udenrigsministeren.]

kunne tænke sig at forlange af vore ansvarlige, at de skulle sørge for, at der blev slået så og så mange tusind ihjel for at tilfredsstille vore egne æresbegreber, når vi skulle forsvare os herinde i folketinget 15 år efter? Hvem af os ville gøre det? Jeg? Det ærede medlem hr. Erik Eriksen? Det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft? Jeg tvivler på det. Vi var dengang unge folk, der ikke direkte stod med ansvaret, og jeg ville nødig have været den, der skulle have bragt mig selv i salveten, men sørget for, at et passende antal blev slået ihjel, for at vi bagefter kunne sige: jeg og vi andre, vi reddede landets ære. Lad os holde os det for øje, og lad os gøre det navnlig her, hvor vi forsøger på at dømme eller fordømme eller placere et ansvar i en situation, hvor vi selv stod i en så forrygende usikkerhed og var så ængstelige for, hvad der skulle komme, hvad alt dette skulle bringe os.

Jeg har gerne villet sige dette. Hvis Danmark i 1939 efter en forudgående udvikling havde stået i et bredt samarbejde med den demokratiske verden om et forsvaret mod diktaturernes voldshensigter, så ville Danmark have båret sig lurvet ad, hvis vi havde svigtet dem, vi var allieret med. Vi var ikke allieret med nogen, og der var ingen, der bød os nogen hjælp; vi vidste, og de ansvarlige vidste, at ingen hjælp ville blive budt os. Det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft vidste det også. Vi vidste, at vi stod alene. Skulle dette lille folk på 4 millioner mennesker agere heltefolk overfor en krigsmaskine som den, vi dér stod overfor? Jeg synes, at vi, der var ansvarlige — det var ikke blot dem, der sad i regeringen, det var også os, der sad her i tinget — ville have båret os mærkeligt ad, hvis vi havde spillet udenom de faktiske forhold, som de lå. Jeg bekender åbent, at jeg ikke turde have handlet anderledes den 9. april, end de mennesker handlede, som stod med ansvaret. Jeg forstod også på det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen, at det var hans konklusion.

Lad os holde det fast, og lad os så sige til hinanden, at nu er situationen en anden. Vi er i et fællesskab, vi er i et samarbejde. Det, vi råbte efter, for at sige det i en lidt stærk form, det, vi talte om, vi, som var levende optaget af diktaturernes gennem-

brud i 1930'erne, det var: Hvornår finder de mennesker, de lande, de nationer sammen, som vil fred, som ikke vil tage noget fra andre, og vender sig som en fælles blok mod dem, der har aggressive hensigter? Det sagde vi i 1930'erne, og hvor stod vi i 1939? Blankt, alene. Lad os erkende det. Dansk forsvarspolitik havde i 1930'erne ingen mening, heller ikke i 1939 nogen afgørende mening, for vi stod alene, og lad os også erkende, at det vil være svært fremefter at finde mening i dansk forsvarspolitik, hvis vi ikke står sammen med en demokratisk verden, der har samme indstilling og fredelige hensigter som vi selv.

Dette er for mig en solidaritetsbekendelse med de mennesker, der stod med så tungt og hårdt et ansvar på daværende tidspunkt, og det er samtidig for mig ensbetydende med, at jeg har en smule svært ved at forstå, at man vil lave personopgør og langstrakt betænkningsopgør med personer og politiske partier, som dengang sagde sådan og sådan.

Jeg ville være glad, hvis jeg som det ærede medlem hr. Halfdan Henriksen kunne stå op her og sige: min samvittighed er i orden; hvis det ærede medlem hr. Alsing Andersens samvittighed er lige så god som min, så er der ikke noget i vejen. Jeg ville aldrig vove at sige det, jeg ville ikke turde sige det; jeg ville foretrække Christmas Møllers vending: vi er alle under anklage. Er vi, der sad i tinget dengang, er de, der sad dengang som deltagere i parti-formandsmøderne, og som sagde: burde vi ikke gøre det og det, ville det ikke være rigtigt at gøre sådan og sådan, og derefter ikke foretog sig mere, er vi — lad os sige vi, jeg retter ikke dette imod nogen enkelt, for vi havde samme ængstelse dengang, mange af os — er vi mindre ansvarlige end dem, som tog den logiske konsekvens af den linie, der var fulgt? Er vi mindre ansvarlige? Er vor samvittighed renere? Jeg synes det ikke. Jeg synes, vi skal være varsomme med at pille en enkelt eller nogle enkelte frem fra en periode, der havde sine særlige forudsætninger, sin særlige baggrund, sin særlige danske linie, og lade dem bære ansvaret for os andre.

Jeg konkluderer, som det ærede medlem hr. Frode Jakobsen⁸⁷ konkluderede, at hvis det havde været dengang som nu, at der

[Stats- og udenrigsministeren.]

var tale om et fællesskab mellem demokratier, så havde situationen været en anden og været en rimeligere. Men jeg lægger en afstand mellem den opfattelse, nogle har, at nogle flere skulle have været ofret, og den opfattelse, jeg har, at det var forstandigt, det var forsvarligt, det var modigt at drage konklusionen af noget foreliggende og stoppe historien den 9. april om morgenen, som det skete. Så diskuter for min skyld et par småfejl, et par detaljer, gør det! Hvad rolle spiller det i det store billede? Hvor ender det, når alt kommer til alt? Det er fremtiden, det først og fremmest drejer sig om.

Jeg er ikke i stand til som det ærede medlem hr. Aksel Larsen at sige, at jeg var med, hvor man straks fra den 9. april forberedte den illegale organisation og de illegale trykkerier. Jeg er til gengæld i den lykkelige situation, at jeg ikke har deltaget i nogen form for sådan angivervirksomhed og ubehageligt skrivi og sådan særskilt partistandpunkttagningen, som „Arbejderbladet“ præsterede fra 9. april og frem til krigen mellem Tyskland og Sovjetunionen, og jeg ville omgås de gode gerninger lidt varsommere end det ærede medlem hr. Aksel Larsen, når jeg tænker på, hvad vi, der stod hæderligt og redeligt i vore standpunkter, i denne periode var ude for fra det stykke papir, „Arbejderbladet“.

Mine bemærkninger her er et håndslag til min partifælle, det ærede medlem hr. Alsing Andersen, og er en opfordring til besindighed. Vi kan genere hinanden meget og skælde ud over meget. Til hvad nytte? Til hvad gavn? Det er fremtiden, der ligger foran os, lad os i stedet for se den i øjnene; det tror jeg tjener os alle bedst.

Alsing Andersen: Efter de ord, den højtærede statsminister nu har udtalt, ikke mindst henvendt til mig personlig, havde jeg mest lyst til at fratage yderligere bemærkninger. Jeg takker for den højtærede statsministers solidariske håndslag. Jeg takker for ordføreren for det socialdemokratiske partis udtalelser, som ligeledes var et håndslag til mig.

Jeg tror alligevel, det ville blive misforstået og af velvillige sjæle ville blive mis-

tydet, hvis jeg holdt mig hertil. Jeg vil imidlertid, som situationen nu er, give afkald på en række bemærkninger om enkeltheder, som jeg ellers havde forberedt mig på. Jeg vil nøjes med i al almindelighed at gøre nogle — jeg håber for mit vedkommende afsluttende — bemærkninger i denne sag.

Jeg er glad for, at det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft og, såvidt jeg forstod, også det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen udtalte forståelse for den situation, jeg har befundet mig i så længe. Alligevel var det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft navnlig skuffet over den måde, jeg havde taget situationen på i dag. Jeg beder dog om, at både det ærede medlem og andre ærede medlemmer prøver at sætte sig ind i min situation, ikke alene i dag, men i de 15 år, der er gået. Jeg beder om, at det ærede medlem tænker på, at det ikke alene er den tid, der er gået, men at det også navnlig er den betænkning, de to ærede konservative medlemmer har afgivet, som har foranlediget mine bemærkninger her i dag.

Jeg er glad for at konstatere, at disse to ærede konservative medlemmer ikke er udtryk for en enstemmig opfattelse i det konservative parti. Jeg er også glad ved at have konstateret, at det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft udtrykkeligt fremhævede, at han „i alt væsentligt“ var enig med de to ærede medlemmer, altså dog ikke i alle enkeltheder. Det er jeg glad for. Men jeg tør dog måske på denne baggrund appellere både til det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft og til andre om at forstå situationen. Der er jo et godt, gammelt dansk ord, der siger: som man råber i skoven, får man svar. Hvis de ærede medlemmer havde tænkt, at det forholdt sig anderledes, når det drejer sig om mig, så erkender jeg, at de har grund til skuffelse over mit svar, men det er ikke min skyld.

Jeg bebrejder ingenlunde de ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf, at de har nævnt mit navn, ingenlunde; det har jeg ikke bebrejdet dem, og det falder mig ikke ind at gøre det. Men jeg har nævnt nogle eksempler på, hvor urimelige deres bebrejdelser er, og jeg har haft den tilfredsstillelse, at det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksen, de to ærede medlemmers partifælle, ved oplæsning af referatet

[Alsing Andersen.]

fra mødet den 8. april har afkræftet netop et af de punkter, de to ærede medlemmer anførte som en ganske særlig eller i hvert fald en grov forbrydelse fra min side, den ejendommelige historie med luftværnsbatteriets overflytning til Rømø.

Jeg takker for det ærede medlem hr. Halfdan Hendriksens udtalelser, hvori det ærede medlem jo netop betonede, at han havde det standpunkt bl. a. efter samråd med så sagkyndige meningsfæller som de daværende medlemmer Christmas Møller og Westermann. Ja, så kan jeg efter min mening saglig set ikke befinde mig i et bedre selskab i denne sag, og når det ærede medlem hr. Tesdorpf i sin replik for et øjeblik siden talte om, at jeg hellere skulle se bort fra denne sag, ja, så kan jeg ikke lade være med at sige til de ærede medlemmer hr. Tesdorpf og hr. Poul Møller, at jeg synes ærlig talt, det havde været bedre, om disse to ærede medlemmer havde set bort fra den, før de rejste den som et anklagepunkt imod mig.

Løvrigt vil jeg gerne sige til de to ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf, at det måske ikke er så urimeligt, når jeg betragter deres fremhæven af min person på den måde, de gør det, som noget ejendommeligt, når forholdet dog er det, at deres partifælle, det ærede medlem hr. Thestrup, har afstået fra at gøre noget sådant, udtrykkelig har nægtet at solidarisere sig med de to ærede medlemmer i denne sag. Jeg tvivler ikke om, at det ærede medlem hr. Thestrup har haft vægtige saglige grunde for at nægte at være sammen med de to ærede konservative medlemmer i denne sag. Nok om det!

Jeg skal blot yderligere gøre nogle bemærkninger i al almindelighed om de sidste spørgsmål, som har været fremdraget, og må jeg først sige til det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen, at jeg synes, jeg har svaret det ærede medlem med hensyn til, hvilke mystiske kræfter der kunne have overmandet mig i mine beslutninger. Det troede jeg jeg havde givet udførligt svar på i den redegørelse, jeg gav i formiddags. Det var i alt fald meningen, at det skulle være svar til det ærede medlem, og jeg beder det ærede medlem om at gennemlæse referatet, når det foreligger, så håber jeg, at

det ærede medlem, der var så bekymret på mine vegne for, at jeg skulle være blevet overmandet af stærke og mystiske kræfter, vil føle sig beroliget.

Men det ærede medlem hr. Viggo Starcke og andre ærede medlemmer har jo også været inde på spørgsmålet om, hvorfor vi ikke handlede anderledes, og hvorfor vi ikke tog vort ansvar. Det synes jeg også jeg i og for sig har udtalt mig ganske tydeligt om, men jeg skal gerne for at undgå enhver misforståelse gøre endnu nogle bemærkninger derom.

Jeg synes, det er helt naturligt i en politisk debat som denne, at både det konservative mindretal og venstres mindretal kritiserer den politik, vi førte dengang, det er helt i sin orden, det må vi tage en holmgang om, og jeg har ikke søgt at krybe i skjul i så henseende. Men når man taler om, hvad vi skulle have forberedt op til den 1., den 4. eller den 9. april, så vil jeg dog gerne spørge det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen, om han f. eks. vil være så venlig at meddele mig, hvornår venstrepartiet i perioden fra 1. september 1939 til 9. april 1940 stillede krav om forøgede indkaldelser her i Danmark. Jeg kan godt svare på det ærede medlems vegne: der forelå aldrig nogen henvendelse fra venstrepartiet i så henseende. Og jeg vil gerne sige noget lignende til det konservative mindretal: der forelå ikke fra det konservative parti på noget tidspunkt nogen henvendelse om forøgede indkaldelser. Jeg har fremhævet det i den parlamentariske kommission, udenrigsminister Munch har gjort det samme, og jeg har gjort det i dag — der er ikke gjort indsigelser derimod. Vi kan vel altså gå ud fra, at vi er enige derom.

Jeg vil gerne øjeblikkelig tilføje, at det betyder ikke, at jeg vil bestride udtalelser fra det konservative partis side om, at de var aktive på dette område. Det var bl. a. på det konservative partis foranledning, at vi i efteråret 1939 nedsatte 21 mands udvalget og senere, jeg tror lige før jul 1939, nedsatte 8 mands udvalget for mellem regeringen, partierne og de militære sagkyndige at drøfte militære foranstaltninger. Det var udtrykkeligt på det konservative partis foranledning, det erkender jeg. Jeg må også sige, og jeg har lov til at sige, at det var mig en personlig tilfreds-

[Alsing Andersen.]

stillelse, da vi den 31. januar 1940 kunne meddele det første resultat af forhandlingerne i dette 8 mands udvalg, nemlig den bevilling på 65 mill. kr. til ekstraordinære materielanskaffelser, som de fire store partier var blevet enige om. Det var nemlig det, der for os var det afgørende i denne situation, at søge at udruste hær, flåde og luftvåben med de nødvendige midler, som vi alle vidste vi savnede, og derfor kan man ikke uden videre sige, at vi sad med hænderne i skødet.

Overfor det ærede medlem hr. Viggo Starckes udtalelser finder jeg også det er nødvendigt at gøre et par bemærkninger. Han har nu to gange fremsat nogle mystiske udtalelser om, at der åbenbart indenfor regeringen i en snæver kreds havde været en vis aftale om, at man overhovedet ikke skulle kæmpe i nogen situation. Jeg føler det nødvendigt på det bestemteste at dementere noget sådant. Det har aldrig, heller ikke imellem statsminister Stauning, udenrigsminister Munch og mig, nogensinde været på tale, at Danmark aldrig nogensinde skulle bruge sit militærvæsen, absolut ikke. Jeg tør sige overfor det høje ting, at vi havde ikke stemt for folketingets beslutning, således som vi gjorde alle tre den 19. januar, hvis vi havde haft den opfattelse. Det var indtil sidste øjeblik vort håb, at vi kunne indrette os således, at vi med de militære foranstaltninger, Danmark kunne stable på benene, virkelig kunne yde en indsats for at værne landets frihed og uafhængighed. Det var det, vi stræbte efter. At begivenhederne så tog en ganske anden vej end den, nogen havde tænkt sig den 19. januar — ja, det er jo en helt anden sag. Men jeg kan forsikre både det ærede medlem hr. Viggo Starcke og det høje tings medlemmer om, at om nogen forhåndsbeslutning selv i den snævraste kreds om, at hvad der end skete, så skulle dansk militærvæsen ikke bruges, derom har der overhovedet aldrig været tale.

Jeg beder undskyldte, hvis der er visse bemærkninger, jeg måske ikke har svaret på. Jeg synes i og for sig efter det forløb, debatten har fået, at det ikke kan være nødvendigt. Jeg vil derfor blot slutte med at sige, at det er meget interessant at lægge mærke til i mindretalsbetænkningerne, at

når det drejer sig om tiden efter 9. april, om samarbejdet mellem partierne og det, som det ærede medlem hr. Aksel Larsen og kommunisterne kalder samarbejde med tyskerne, så er man uhyre overbærende og forstående; så udtaler man f. eks. i venstremindretallets betænkning,

„at de ansvarlige ministre og embedsmænd har handlet ud fra et personligt skøn over, hvad der tjente Danmarks interesser bedst“.

Det er jeg ganske enig i; jeg tillader mig blot til slut at udtale ønsket om, at man måske også i fremtiden i højere grad, end det har været tilfældet også under denne debat, vil bedømme de handlinger, som vi foretog os før den 9. april, ud fra lignende synspunkter.

(Kort bemærkning).

Aksel Larsen: Jeg må korrigere den højtærede statsminister. Jeg har ikke her stået og pralet eller rost mit parti, fordi det så tidligt var med i det illegale modstandsarbejde. Overfor en usandfærdig påstand af det ærede medlem hr. Viggo Starcke har jeg været nødt til at gøre opmærksom på, at der var ingen modstandskamp i Danmark, før vort parti begyndte at organisere den, og at vi straks efter den 9. april tog fat på at forberede og deltage i illegal modstandskamp. Det er simpelthen kendsgerninger, jeg har været nødt til at fremdrage, idet det ærede medlem hr. Viggo Starcke ikke generede sig for at komme frem med den tidligere mange gange gendrevne påstand.

Den højtærede statsminister kunne ikke lide „Arbejderbladet“s skrivelser fra 9. april 1940 til 21. juni 1941 og fremsatte nogle udtalelser i den anledning. Jeg tror, de var mindre velovervejede; jeg tror, han glemte, at „Arbejderbladet“s redaktør, Martin Nielsen, der havde ansvaret for disse skrivelser, af tyskerne blev sendt til Stutthof, så der er vist ingen grund til at vurdere dem sådan, som ministeren gjorde.

Det ærede medlem hr. Viggo Starcke stiller det spørgsmål til mig, om det er rigtigt, at jeg ved siden af mit arbejde i folketinget udfører omfattende illegalt arbejde i dette land. Derpå kan jeg med god samvittighed og i overensstemmelse med

[Aksel Larsen.]

kendsgerningerne svare, at det er ikke rigtigt. Jeg er imidlertid nødt til samtidig at tilføje: det ærede medlem hr. Viggo Starcke er ikke så naiv, som han somme-tider selv giver sig ud for, og det ærede medlem ved godt, at hvis han mener, der er nogen, der laver noget lovstridigt, og han så spørger dem om det, så er der størst chance for, at de siger nej. Han har stillet spørgsmålet på denne snedige måde, for at der kan blive hængende det indtryk i befolkningen: ligegyldigt hvad Aksel Larsen svarer, så er der dog noget om det; for hvis han ikke laver illegalt arbejde, siger han selvfølgelig nej, jeg laver ingenting, og hvis han laver illegalt arbejde, så siger han selvfølgelig også nej. Jeg tillader mig at stille det modspørgsmål til det ærede medlem: Hvad ville han insinuere med sit spørgsmål?

(Kort bemærkning).

N. Chr. Christensen: Det ærede medlem hr. Alsing Andersens sidste bemærkninger ville ikke have givet mig anledning til at anmode om ordet, hvis ikke det ærede medlem havde stillet det spørgsmål: Hvornår stillede venstrepartiet krav om genindkaldelser? Jeg kan svare med et modspørgsmål: Hvornår delte den radikal-socialdemokratiske regering regeringsansvar med venstre? Regeringens ansvar var at efterleve folketingets beslutning, mere er der ikke at sige om den ting.

Jeg kan ikke afholde mig fra at gøre nogle bemærkninger til den højtærede statsminister. Jeg forstår helt og fuldt, at den højtærede statsminister herfra har givet en solidaritetserklæring til det ærede medlem hr. Alsing Andersen, og jeg anerkender helt og fuldt den menneskelige undertone, der lød deri. Jeg tror, de fleste i denne sal vil kunne tiltræde den.

Den højtærede statsminister burde have sat stop for sin tale, da han var kommet så langt, men den højtærede statsminister udviklede derefter den dialektik, som vi så ofte har hørt her. Den højtærede statsminister kunne ikke afholde sig fra et angreb, som er helt uden forbindelse med virkeligheden. Når den højtærede statsminister angriber mig for de udtalelser, jeg har

fremSAT vedrørende den 9. april, er dette angreb bygget på en tilsnigelse. Jeg har ikke bebrejdet regeringen den stilling, den tog den 9. april. Jeg har tværtimod i mine udtalelser givet udtryk for, at således som forholdene var indenfor dansk forsvar, var det rimeligt, at kampene blev afblæst. Det, jeg har bebrejdet regeringen, er, at man ikke efterlevede indholdet af 19. januar-erklæringen, og det er noget helt andet. Jeg synes ikke, at den højtærede statsminister har lov til i denne forbindelse at spørge: Hvor mange ofre ønskede man fra venstres side der skulle være bragt den 9. april? Det er en dialektik, som den højtærede statsminister ikke kan være bekendt.

Stats- og udenrigsministeren (H. C. Hansen): Jeg beklager meget, og jeg mener det, hvis mine udtalelser var formuleret derhen, at man fra venstres side skulle have ønsket så og så mange flere ofret. Jeg beklager meget stærkt, hvis det har fået den drejning i de bemærkninger, jeg gjorde.

Det, jeg har sagt til det ærede medlem, er for det første, at jeg synes ikke om det ærede medlems tale. Det er min subjektive opfattelse af hans tale. Dernæst har jeg sagt, at konsekvensen af det, det ærede medlem rullede op, var i virkeligheden spørgsmålet: Skulle der være ofret nogle flere? Jeg synes ærlig talt, at situationen, som den lå den 9. april, var sådan, at der ikke kunne handles anderledes. Når alt kommer til alt, må jeg sige til det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen, var de divergenser, der var os imellem — jeg siger „os“, for jeg var medlem af folketinget på det tidspunkt — så små, at de har ret, der har sagt til det ærede medlem, at med det, der blev foreslået som ændringer til det, regeringen kom med, ville situationen såmænd den 9. april ikke i mindste måde have været anderledes. Det er det afgørende.

Det ærede medlem hr. Aksel Larsen sagde nogle ord om „Arbejderbladet“ for tiden indtil krigen mellem Sovjetunionen og Tyskland. Må jeg gøre en bemærkning, som jeg gerne vil have taget med i forbindelse med de bemærkninger, jeg gjorde for et øjeblik siden. Jeg synes, det er en sort plet i besættelsestidens historie, at de internerede kommunister ikke slap ud. Det er ikke nogen ny opfattelse, jeg har; jeg mener, det er en

[Stats- og udenrigsministeren.]

sort plet. Jeg vil ikke inklade mig på nogen som helst fordømmelse eller pådømmelse af noget menneske i denne forbindelse, men det var for mig og for mange af de venner, jeg var omgivet af i 1943, en bitter ting, at det, vi regnede med som givet: at de internerede slap ud og kunne flygte, ikke skete. Det vil jeg have lov til at sige først og fremmest, og det samme er der givet udtryk for i flere af de indlæg, der har været her i dag. Men så må jeg også have lov til at sige, at det ikke var noget argument, det ærede medlem hr. Aksel Larsen fremførte: at Martin Nielsen blev ført til Stuthof. Det er en tragedie, som vi alle beklager, som ingen synes om, som ingen af os har ønsket at medvirke til, og som ingen af os har medvirket til, men det kan ikke forklare, at den samme mand opførte sig, som han gjorde i den tid, der var hårdest for os alle, i den første tid. Denne angivervirksomhed ligger som en sort plet på det ærede medlem hr. Aksel Larsens parti.

Formanden: Det ærede medlem hr. Thestrup har ordet for en kort bemærkning. Må jeg i anledning af de korte bemærkninger, der er begæret, gøre opmærksom på, at den egentlige talerliste ikke er udtømt endnu.

Thestrup: I anledning af det ærede medlem hr. Alsing Andersens udtalelser vil jeg gerne sige, at grunden til, at jeg har taget et andet standpunkt end mine to partifæller, er, hvad jeg mener jeg klart sagde i går, og hvad jeg står ved, at jeg vel mener, at selve den politik, regeringen førte, var forkert, men de handlinger, som mine partifæller opfatter som forsømmelser fra det ærede medlems side, opfatter jeg som udslag af den førte politik. Deri ligger også, at jeg ikke er helt enig med den højtærede statsminister i det, statsministeren sagde i den iøvrigt ganske glimrende tale, han holdt nu. Jeg er ikke enig med den højtærede statsminister i, at den politik, der blev ført fra

1930 indtil den 9. april, var rigtig for vort vedkommende. Jeg tror nemlig, at det havde givet os en række muligheder for at være udenfor, hvis vi fra første færd havde indstillet os på et kraftigt og bestemt forsvaret. Jeg erkender, at det er noget, der aldrig kan oplyses, og at det kun kan blive en trossag, og jeg skal derfor afstå fra at diskutere det videre.

(Kort bemærkning).

Viggo Starcke: Jeg var glad for den erklæring, det ærede medlem hr. Alsing Andersen afgav: at det ikke havde været vedtaget indenfor den snævre regeringskreds, at Danmarks forsvar aldrig nogensinde skulle træde i kraft — men det var jo ikke det, det drejede sig om. Det, det drejede sig om, var, om Danmarks forsvar skulle træde i kraft overfor en voldsom, bevidst krænkelse af neutraliteten. At den skulle træde i kraft overfor små neutralitetskrænkelser, er jo givet. Hvis det ærede medlem hr. Alsing Andersen blot havde sagt noget lignende som det, den højtærede statsminister her sagde, og hvori det jo egentlig blev klargjort, at man ikke kunne handle anderledes, så tror jeg, at det ville have været klogt. Problemet må jo dog have været forhandlet i regeringskredse i forvejen ud fra, hvilke eventualiteter der kunne komme til at foreligge.

Jeg tror ikke, det er rigtigt, som det ærede medlem hr. Aksel Larsen siger, at der ikke fandtes nogen modstandskamp, før kommunisterne sprang op på barrikaderne. Indenfor hæren, indenfor officerskredse, indenfor mange individuelle kredse, indenfor alle partier var modstandskampen begyndt, før indignationen vågnede hos kommunisterne efter Tysklands angreb på Rusland.

Det spørgsmål, jeg stillede det ærede medlem hr. Aksel Larsen, om det var rigtigt, at han foruden sit legale arbejde her i folketinget også udførte illegalt arbejde, besvarede det ærede medlem med et nej og sagde: det er ikke rigtigt, og han spurgte derefter,

[Viggo Starcke.]

hvad det var, jeg ville insinuere med mit spørgsmål. Det vil jeg gerne have lov at besvare ved at komme med et kort citat af en udtalelse af Lenin. Jeg citerer efter den amerikanske professor James Burnhams bog fra 1947: „The Struggle for the World“, side 61.

Lenin har sagt:

„Arbejdet indenfor lovens rammer må gå hånd i hånd med illegalt arbejde. Dette har bolsjevikkerne altid hævdet. Det parti, som ikke systematisk udfører et omfattende illegalt arbejde på trods af bourgeoisiet og bourgeoisparlamenterne, er et parti af forrædere og skurke.“

(Kort bemærkning).

Tesdorpf: Jeg forstår ikke, at den højtærede statsminister, når han tog ordet her i dag i denne diskussion, lagde så stærk vægt på spørgsmålet om beslutningen selve den 9. april om morgenen. Det er jo ikke det, vi andre, som har haft en anden indstilling til visse ting, har lagt vægten på, men derimod på forberedelserne i dagene op til den 9. april, på, at man for chancen for at undgå en krig skulle have forberedt sig bedre. Jeg synes, det er fremgået af det, vi har sagt, at det er det, vi har lagt vægten på, og derfor synes jeg, det var lidt mærkeligt at lægge vægten netop så stærkt på selve spørgsmålet om, hvilken beslutning man skulle have taget den 9. april om morgenen. Jeg er iøvrigt ikke enig med den højtærede statsminister i, at hvis man skulle have taget anden beslutning, skulle det være for at tilfredsstille æresbegreber. Det kunne være for landets fremtids skyld. Det kunne være for at nå samme resultat, som Norge fik, det resultat, som Norge fik ved besættelsens begyndelse, men som Danmark i virkeligheden måtte kæmpe i flere år for senere at nå.

Så vil jeg gerne sig til det ærede medlem hr. Alsing Andersen — og jeg tænker, det bliver min afsluttende bemærkning til det ærede medlem — at jeg kan ikke følge det ærede medlems henstilling — og det tror jeg heller ikke mit parti kan — tilsidst om, at man nu herefterdags skulle se på tiden før den 9. april og på ansvaret og på de ansvarliges stilling på samme måde, som man ser på de ansvarliges stilling efter den

9. april. Vi har skrevet i betænkningen, at vi lægger afgørende vægt netop på den forskel, der er, og jeg understregede også i min tale i går, at jeg synes, der er en afgørende forskel på, hvorledes stillingen var før den 9. april, og hvorledes den var, da fjenden først var her i landet, da landet var besat og man ikke mere kunne handle frit. Derfor finder jeg ikke, det er muligt at anlægge samme synspunkt, samme bedømmelse af ministerens og andre ansvarliges gerninger før og efter den 9. april. Der må være en afgørende forskel på tiden, inden fjenden kom i landet, og tiden efter, at fjenden var kommet her til landet.

(Kort bemærkning).

Aksel Larsen: Selvom det ærede medlem hr. Viggo Starcke møder op her og får formandens tilladelse til at oplæse samtlige Lenins værker, så ændrer det ikke forholdet: jeg sysler ikke med illegalt arbejde. Jeg kender selvfølgelig udmærket det citat, men undskyld mig: jeg tror nok, at jeg er lidt bedre i stand til at vurdere Lenin og hans meninger end det ærede medlem hr. Viggo Starcke.

Vi danske kommunister gik i gang med illegalt arbejde efter den 9. april 1940, for da kunne vi se, det var nødvendigt. Vi kan ikke se nødvendigheden af illegalt arbejde i Danmark i dag, og vi laver ikke illegalt arbejde bare for det illegale arbejdes skyld.

Til den højtærede statsminister har jeg det at sige, at det er et argument, at Martin Nielsen blev ført til Stutthof, og det er også en menneskelig tragedie. Jeg forstår godt, at den højtærede statsminister ikke ønsker at komme ind på, hvem der har ansvaret derfor. Men statsministeren har beskyldt Martin Nielsen for angiveri. Dertil måtte høre dels bevis for, at dette angiveri havde fået skadelige følger for nogen, dels at det havde haft gunstige følger for Martin Nielsen. Det er mig ikke bekendt, at det har fået skadelige følger for nogen, men det er mig bekendt, hvordan Martin Nielsen blev behandlet, og i hvilken tilstand han var, da han i 1945 kom hjem fra koncentrationslejren.

Formanden: Det ærede medlem hr. Alsing Andersen har ordet for en kort bemærk-

[Formanden.]

ning. Jeg henstiller, at man nu afvikler de korte bemærkninger.

Alsing Andersen: Jeg bliver nødt til endnu en gang at henvende mig til det ærede medlem hr. Viggo Starcke. Jeg vil gerne sig til det ærede medlem, at forholdet var virkelig det — som jeg udtalte under forsvarsdebatten i 1937 — at det var ministeriets mening ikke alene at ville modsætte sig ganske tilfældige og mindre neutralitetskrænkelser, men også at bruge dansk militærvæsen til at modsætte sig mere alvorlige neutralitetskrænkelser i den udstrækning, Danmark var i stand til at gøre det. Jeg tror altså ikke, der behøver at være nogen tvivl om, hvordan vi så på det. At begivenhederne udviklede sig på en ganske særlig måde efter 1. april 1940, kan der vel heller ikke være nogen meningsforskel om. Så kan man være enig eller uenig i, om man skulle have gjort det ene eller det andet, men jeg har, mener jeg, redegjort tilstrækkeligt for, hvorfor vi handlede, som vi gjorde, og dermed tror jeg at der ikke mere kan være grund til at kaste nogen tvivl på, hvordan vor opfattelse var i den henseende.

Til det ærede medlem hr. Tesdorpf vil jeg gerne sige — ja, nu husker jeg ærlig talt i dette øjeblik ikke det ærede medlems udtalelse til mig, men jeg kan komme tilbage til den senere, hvis det bliver nødvendigt. Men må jeg, hvis jeg ikke får ordet mere, have lov til at sige, at jeg håber, det høje tings medlemmer vil betragte det som en selvfølge, at jeg som part i sagen afholder mig fra at deltage i afstemningen.

Ole Bjørn Kraft: Den tale, som den højtærede statsminister holdt, opfatter jeg mere som en venskabstale fra det ærede medlem hr. H. C. Hansen overfor det ærede medlem og partifællen Alsing Andersen end som et statsministerindlæg. Jeg forstår særdeles vel baggrunden for den, og jeg anerkender det smukke menneskelige hensyn, som her gjorde sig gældende, men jeg tror ikke, det vil være rigtigt, hvis vi i debatter af denne karakter skubber personlige følelser og personlig bedømmelse af det ene eller det andet medlem her i salen så voldsomt i forgrunden, som den højtærede stats-

minister gjorde det. Jeg vil gerne, for at der ikke skal være nogen tvivl, sige, at det, vi har talt om under denne diskussion, er ikke, hvorvidt det ærede medlem hr. Alsing Andersen er — som statsministeren sagde det — et af de fineste og bedste mennesker, han har kendt. Det kan man give tilslutning til — de, der kender det ærede medlem hr. Alsing Andersen tilstrækkeligt, vil måske gøre det, andre, der ikke kender ham, vil ikke være i stand til det — men det er ikke det vi her drøfter. Det, vi drøfter, er, hvad landets forsvarsminister foretog sig eller ikke foretog sig, og hvad landets regering foretog sig eller ikke foretog sig i nogle af de mest skæbnesvangre måneder, vort land har oplevet, og som førte til et resultat, som den højtærede statsminister den 9. april om morgenen følte lige så beskæmmende og lige så sørgeligt, som alle andre gjorde det. Derfor fik statsministerens indlæg en drejning, som gør det meget vanskeligt at polemisere imod det, fordi det bevæger sig på et område, som jeg ikke synes skal være genstand for debat i denne sal, og fordi hele grundlaget for den højtærede statsministers indlæg i virkeligheden var urigtigt.

Se, det, der har været diskuteret her, er ikke, hvorvidt regeringen, da den mødtes med kong Christian på Amalienborg, traf den rigtige beslutning, beslutningen om at standse kampene, eller ikke, og jeg vil gerne sige, at jeg anser det virkelig for højst tvivlsomt, om nogen, der var i den samme situation, kunne gøre noget andet på det daværende tidspunkt. Men det, vi har diskuteret, er, hvorfor vi kom i den situation, og det, vi har diskuteret, er den politik, som blev ført op til den situation, og om der ikke, siden folkettinget i de højtideligste vendinger gav udtryk for, at vort forsvar skulle anvendes til sikring af landets frihed og uafhængighed, er blevet forsømt noget i retning af at gøre det muligt af opfylde denne 19. januar-erklæring. Det er det, der har været grundlaget for forhandlingerne, og det er det, der er grundlaget for forhandlingerne.

Her vil jeg gerne have lov til at sige til den højtærede statsminister, som gjorde nogle skarpe bemærkninger til mig og mit parti, at hvis man gennemgår det konservative folkepartis holdning blot i årene fra

[Ole Bjørn Kraft.]

1936 indtil 1940, vil man finde det ene forslag efter det andet fra mit partis side om at tilvejebringe en tilstand, der kunne have forhindret — jeg siger ikke andet, end at der havde været en mulighed for at forhindre — at en tilsvarende situation var opstået. Det er rigtigt, og det ærede medlem hr. Skytte citerer mig fuldstændig korrekt, når han siger, at vi er af den opfattelse, at et eksistensforsvar mod et ensidigt angreb fra en stormagt var vi ikke i stand til at yde. Men det, jeg har talt om i dag, og som det konservative folkepartis militærpolitik har hvilet på, er, at ved at ruste så stærkt, skabe et forsvar så stærkt, som vore evner rækker, ville vi have haft større mulighed for at blive holdt udenfor krigen end ellers og en mulighed for, på samme måde som det var tilfældet fra 1914 til 1918, at undgå angreb eller at komme i den situation, at en plan som den, der her var tale om, og som hvilede på en timeplan, nemlig at erobringen af Danmark skulle gennemføres i løbet af to, højst tre døgn, kunne blive umuliggjort.

Vi har ikke mindst haft opmærksomheden henvendt på den situation, der ville foreligge for regeringen og for hovedstaden i det øjeblik, der ikke var luftbeskyttelse; da ville vi i virkeligheden være prisgivet den situation, som den højtærede statsminister var inde på. Og for at det nu ikke skal være en påstand, vil jeg have lov til overfor den højtærede statsminister at citere, hvad jeg som mit partis ordfører fremhævede den 15. april 1937 (folketingets forhandlinger 1936—37, sp. 5862). Jeg sagde, at

„det er ubegribeligt for mig, at regeringen har mod til at lade hovedstaden henligge ubeskyttet med truslen om et bombardement over sig. Jeg kan ikke finde anden forklaring derpå, end at den ikke fuldtud har forstået den frygtelige situation, i hvilken den selv politisk, menneskeligt, moralsk vil befinde sig den dag, det ikke er et spørgsmål om diskussion, men om livets hårde virkelighed, det drejer sig om“.

Det var den situation, den daværende regering og vi alle befandt os i. Jeg er stadig af den opfattelse, at det ikke havde været nødvendigt at komme i den situation,

at det havde ligget indenfor vor mulighed at forhindre det.

Fra forskellig side har man brugt Christmas Møllers navn, idet man har citeret en udtalelse af ham om, at vi alle er under anklage. Det er ganske mærkeligt, at man altid bruger denne udtalelse. Når der opstår en meningstilkendegivelse mellem den ene eller den anden om denne sag, bliver den altid citeret som et forsvar for den, der er under anklage. Lad det nu være, men i den forbindelse, den højtærede statsminister brugte Christmas Møllers navn, var det uberettiget, fordi Christmas Møller offentligt har erklæret, at han mente, at der burde have været kæmpet den 9. april. Han følte måske med de stærke følelser, han havde på dette område, og efter hele den kamp, han 1930'erne igennem som leder af det konservative parti havde ført for forsvarssagen, den dag på en sådan måde, at det er urimeligt at anføre hans navn i denne forbindelse.

Lad mig slutte med at sige, at de udtalelser, som den højtærede statsminister fremsatte tilsidst, forener os. Jeg var glad for udtalelsen om, at hvis vi står i et forbund, ville vi bære os lurvet ad, hvis vi svigtede og ikke opfyldte forudsætningerne for dette forbund. Statsministeren tilføjede, at der havde været gjort et par småfejl — det er en lidt ejendommeligt måde at omtale det, der skete på — men, sagde statsministeren, lad os nu slutte denne debat, lad os vende os mod fremtiden. Jeg er enig med ham heri, men det har været nødvendigt at have denne debat, så vi kunne få sat en streg, et punktum, og få linierne trukket op. Nu vil det ske i dag, og jeg er enig med statsministeren i, at vi skal se at løfte fremtiden i fællesskab, så vi aldrig kommer i den situation at skulle diskutere noget lignende som det, vi har måttet diskutere i dag.

Stats- og udenrigsministeren (H. C. Hansen): Ja, dermed er i virkeligheden den debat, som det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft har deltaget i, ført derhen, hvor jeg gerne ville have den skulle ende.

Jeg kan imidlertid ikke lide, at det ærede medlem med sine indledningsbemærkninger ville reducere, hvad jeg sagde om det ærede medlem hr. Alsing Andersen, så det

[Stats- og udenrigsministeren.]

blev til en personlig vennetjeneste. Jeg står det ærede medlem hr. Alsing Andersen meget nær, er villig til at gøre ham manges vennetjeneste, men jeg ønsker ikke at lægge min position og mit navn til en blot og bar vennetjeneste. Hvad jeg har sagt til det ærede medlem hr. Alsing Andersen og til det høje ting, rækker ud over en person, ud over et navn, som den mening, jeg gerne ville give udtryk for her, fordi jeg føler en forpligtelse overfor et parti, som jeg har været med i gennem efterhånden en år-række. Jeg har haft mit medansvar for partiets politiske linie i stilfærdige stillinger i baggrunden, men alligevel i en sådan placering, at jeg føler, det ikke har nogen hensigt at give en enkelt mand et eneansvar for den linie, man har fulgt. Jeg håber, det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft tilgiver mig, at jeg gør denne bemærkning. Jeg ville ikke have mit foregående indlæg reduceret til at være en vennebemærkning, sagt i en kritisk situation.

Til slut skal jeg blot sige til det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft, at beslutningen af 19. januar er afgørende, er væsentlig; men fra den 19. januar til den 9. april er der ikke en sådan tidsfrist, at man kunne bygge et forsvar op, som afgørende kunne ændre de vilkår, vi var underkastet. Lad os være enige om det, lad os lade være med at lave kunster med hinanden og forsøge at foregøgle hinanden noget. Mon ikke vi har råd til at sige til hinanden, vi, som nu i 5 år har været på fælles linie om en opbygning af det danske forsvar, at vi ikke synes, der i de 5 år er nået slet så meget, som vi måske havde forestillet os? Og at man i løbet af tiden fra den 19. januar til den 9. april skulle have gjort dansk forsvarsberedskab til en effektiv faktor overfor en så enorm militærmaskine som den nazistiske, tyske militærmaskine, det tror det ærede medlem hr. Ole Bjørn Kraft ikke selv på — jeg tror i hvert fald ikke på det.

Så er der tilbage for mig at fremhæve, hvad jeg nævnte i mit forrige indlæg: vi stod alene, det gør vi ikke nu. Dermed er forskellen trukket op mellem dengang og nu, og dermed har vi også fået det afgørende udgangspunkt for bedømmelsen af det, der dengang skete, og det synes jeg er afgørende.

Hermed sluttede forhandlingen.

Udvalgets indstilling

vedtoges med 153 stemmer mod 8; 3 medlemmer tilkendegav, at de hverken stemte for eller imod.

Formanden: Folketingets næste møde afholdes tirsdag den 22. februar kl. 14 med følgende dagsorden:

1) *Tredie behandling af:*

Forslag til lov om ændringer i toldloven m. v.

2) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændringer i lov om offentlig forsorg og lov om folkeforsikring (vedrørende plejehjem for kronisk syge og rentemodtagere optaget i alderdomshjem og plejehjem).

3) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændringer i lov nr. 76 af 31. marts 1937 om forhyring og mønstring af skibsmandskab.

4) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring i lov om sygehusvæsenet.

Formanden meddelte sluttelig planen for tingets øvrige møder i den følgende uge.

Mødet hævet kl. 16⁵.

57. møde.

Tirsdag den 22. februar kl. 14.

Formanden: Folketingsmand Ingmar Wagner har meddelt mig, at han ønsker til økonomi- og arbejdsministeren at stille følgende spørgsmål: